

163.25(көрү)

Ф.М.Ш

Кыргыз Республикасынын Билим
берүү жана илим министрлиги

Ош мамлекеттик университети

Кыргыз тили

(Баштоочу таануу үчүн)

Ош - 2009

УДК 378
ББК 74.58
065

Редактор: филология илимдеринин кандидаты,
профессор Н.К. Салахитдинова

Рецензенттер: филология илимдеринин кандидаты,
доцент Ф.Э.Алиева,
доцент Б. Абдувалиева

Орозбаева А., Караева Н. «Кыргыз тили» (баштоочу
О - 65 тайпалар үчүн окуу китеби). -Ош:2009. 1-китеп, 150
бет.

ISBN 978-9967-03-510-2

«Кыргыз тили» деп аталган окуу китеби жогорку окуу жайларынын баштоочу тайпаларынын студенттерине арналган.

Окуу китебинде грамматикалык жана лексикалык материалдардар, көнүгүүлөр, тапшырмалар, макал-лакаптар ж.б. берилген. Окуу китеби программа боюнча 70 саатка ылайыкташтырылган.

K4309000000-09
ISBN 978-9967-03-510-2

УДК 378
ББК 74.58
© Орозбаева А,
Караева Н.
2009

Баш сөз

Мамлекеттик тилди жогорку окуу жайларында окутуунун типтүү программасынын негизинде (түзгөн: С. Ибрагимов) кыргыз тилин баштоочу тайпалары үчүн окуу китеби иштелип чыкты.

Окуу китебиндеги материалдар жөнөкөйдөн татаалга карай ылайыкташтырылып жайгаштырылды. Темалар кеп моделдери жана кырдаалдар менен коштолуп, ар бир темадан кийин ыгына жараша мазмунга бай, тарбиялык мааниси бар көнүгүүлөр, тексттер, сүйлөшүүнүн үлгүлөрү берилди.

Тил үйрөнүүдөгү коммуникативдик максат менен катар студенттерге өлкө таануу, жаратылыш, тарых ж.б. таанып билүү боюнча атайын тематикалар сунуш кылынган. Ошого байланыштуу окуу китебиндеги материалдар төмөндөгүдөй структурада жайгаштырылды:

1. грамматикалык жана лексикалык материалдар;
2. кеп үлгүлөрү;
3. көнүгүүлөр;
4. тапшырмалар;
5. тесттик суроолор;
6. сөздүк.

Студенттердин билимин өркүндөтүү, чыгармачылык менен ой жүгүртүүсүн өнүктүрүү, оозеки жана жазуу сабаттуулугун калыптандыруу максатында кабыл алууга жеңил, кыска жана так эреже, корутундулар китептин мазмунунда чагылдырылды.

Урматтуу студенттер жана окутуучулар, колуңуздардагы китеп Сиздердин көңүлүңүздөрдөн түнөк таап, кыргыз тилин үйрөнүүдө жана окутууда пайдасын тийгизет деп ишенебиз.

Биринчи сабак

Грамматикалык тема: Алфавит. Созулма үндүүлөр
(Алфавит. Долгие гласные)

Лексикалык тема: Таанышуу.(Знакомство)

Лексикалык жана грамматикалык материалдар:
таанышуу, жолугушуу, кубанычтуумун, үйлөнгөнмүн (үйлөнгөн эмесмин), турмушка чыкканмын (чыкпаганмын), келгенмин, жогорку окуу жайы, таанышкым келет, тааныштырып коеюун, менин атым, жардам бер, каяктан келдиңиз, кайдан болосуз, окуйм, иштейм, үй-бүлө, балдарым, күйөөм, аялым, досум

Кыргыз алфавити орус алфавитинин негизинде түзүлүп, ага ө, ү, ң тамгалары кошулган. Кыргыз тилиндеги тыбыштар 36 тамга менен белгиленет:

Аа, Бб, Вв, Гг, Дд, Ее, Њң, Жж, Зз, Ии, Йй, Кк, Лл, Мм, Нн, ң, Оо, Өө, Пп, Рр, Сс, Тт, Уу, Үү, Фф, Хх, Цц, Чч, Шш, Щщ, ь, Ыы, ө, Ээ, Юю, Яя.

(Кыргызский алфавит построен на основе русского с добавлением трех букв: **ө, ү, ң**, которые обозначают звуки, отсутствующие в русском языке).

Кыргыз тилинде 39 тыбыш бар: 14 үндүү тыбыш (анын ичинен: сегизи- кыска: а, о, у, ы, ө, и, э, ү; алтоо-созулма: аа, оо, уу, өө, ээ, өө, үү).

25 үнсүз тыбыш (анын ичинен алтоо-уяң: л, м, н, ң, р, й; сегизи- жумшак: б, в, г (гы), г(ги), ж(жы), ж(дж), з; он бири - каткалаң: п, ф, с, ш, щ, ч, х, к(кы), к(ки), т, ц.)

Кыргыз тилиндеги үндүү тыбыштар созулушуна карай созулма жана кыска болуп бөлүнөт. Созулма үндүүлөр кыска тамгалардын экиден кайталанып жазылышы аркылуу белгиленет (аа, оо, уу, өө, ээ, өө, үү) жана семантикалык касиетке ээ.

Мисалы, *саат-саат* (час-продай)
тоок-ток (курица-сытый)
боор-бор (печень-мел)
оор-ор (тяжелый-яма)
окуу-оку (учение-прочти)

Эскертүү: Э тамгасы төл сөздөрдүн сөз башында гана жазылат. Үнсүз тыбыштардан кийин **е** болуп жазылат. Созулма **ээ** тыбышы сөз башында, ортосунда, аягында да жазыла берет. Мисалы: *эшик, эмгек, келечек, мээ, мээрим, жээк ж.б.*

(Гласные а, о, у, э, ү, ө, и могут быть краткими и долгими. Долгие гласные обозначаются двумя буквами (аа, оо, ээ, өө, үү, уу) и произносятся как один более длительный звук.)

Таанышуу	Знакомство
<p>Сизге тааныштырып коеюн менин үй-бүлөм менин досум менин карындашым менин агам Таанышып коюңуз: Менин атым Мээрим Менин карындашым Аты –Гозел Ал орто мектепти бүтүргөн. Кыргызстанга мени менен келди Келечекте котормочу болгусу келет</p>	<p>Позвольте представить Вам мою семью моего друга мою младшую сестру моего старшего брата Познакомьтесь: Меня зовут Мээрим Моя младшая сестра. Ее зовут Гозел Она закончила среднюю школу. Со мной приехала в Кыргызстан. В будущем хочет стать переводчицей.</p>

☞ **1-көнүгүү.** «Кел, таанышып алалы». Ролдоштуруп окугула, шеригиңер менен диалог түзгүлө. Белгиленген сөздөрдөгү жоон, ичке үндүүлөрдү ажыраткыла.

-Саламатсызбы?

- Саламатчылык

- Мен сиз менен таанышкым келет. Келиңиз, таанышып алалы.
Менин атым- Кайсын.

- Менин атым – Жазгүл. Сиз **каяктан** келдиңиз?

- Мен Түркмөнстандан келдим.

- Биздин **шаарга** эмне себептен **келдиңиз?**

- Жогорку окуу жайына окуганы келдим. Мен **кыргыз тилин** жакшы түшүнбөйм, мага жардам бере аласызбы?

- Албетте, жардам берем. Сизге Ош шаары жактыбы?

- Ооба, жакты.

2-көнүгүү. Сөздүк жат жазуу
Үй-бүлө, таанышуу, жогорку окуу жайы, карындашым,
келиңиз, орто мектеп, котормочу, кыргыз тили, келечекте,
таанышып алалы, каяктан келдиңиз, жардам бериңиз, менин
атым, Мээрим.

3-көнүгүү. Төмөнкү ырды көркөм окугула жана созулма
үндүүлөргө көңүл бургула.

Сактап жүр

Ак ниет пейил дил менен,
Ар улут жашайт тил менен.
Өз эне тилин баккандын,
Өркөнү өсүп гүлдөгөн.

Ала-Тоо жети дубанда,
Кыргыз деп жазып ураанга.
Кыргызча ак жол каалашат,
Кыр ашып узак чыгарда.

Б.Окушев

4-көнүгүү. Туура окугула. Кыска жана созулма үндүүлөр
катышкан сөздөрдүн бири-биринен болгон айырмасын айтып
бергиле.

жоон	жон
коон	кон
аары	ары
ээк	эк
суур	сур
таар	тар
оор	ор
чээн	чен
жээк	жек

5-көнүгүү. Орфографиялык сөздүктөн пайдаланып, төмөнкү
сөздөрдүн туурасын көчүрүп жазгыла. Э жана е тамгаларынын
жазылышына көңүл бургула.

Чоочун-чочун, тааныш-таныш, жоокер-жокер, экзамен-экзамен, ыразы-ыраазы, жолук-жоолук, шаар-шар, тоо-то, суук-сук, эпос-ээпос, жооп-жоп, улуу-улу, макул-макул, ээсиз-эсиз, жээн-жен,

Тапшырма

1. Каалоо-тилектерди жаттагыла жана которгула.

-Кутмандуу таңыңыз менен!

-Кутмандуу күнүңүз менен!

-Кутмандуу кечиңиз менен!

-Түнүңүз бейпил болсун!

2. Созулма үндүүлөрдү кыска үндүүлөргө салыштырып, ар бирине экиден мисал түзгүлө.

Экинчи сабак

Грамматикалык тема: Үндүүлөрдүн тилге жана эринге карай бөлүнүшү (Классификация гласных по положению языка и по участию губ)

Лексикалык тема: Саламдашуу (Приветствие)

Лексикалык жана грамматикалык материалдар: саламатсызбы, ырахмат, ден соолук, кыбырап жүрөбүз, жаман эмес, кандай, окуу, жакшы, кудайга шүгүр, кандай турасыз, иштер кандай, сабак, тыбыш, тамга, көнүгүү, ассалом алейкум, тапшырма, сөздүк, окугула, суроо, жоон жана ичке үндүүлөр, эриндүү жана эринсиз үндүүлөр.

Үндүүлөрдүн бөлүнүшү (Классификация гласных)

Тилге карай бөлүнүшү (По положению языка)		Эринге карай бөлүнүшү (по участию губ)		Созулушуна карай бөлүнүшү (по долготе звуков и краткости)	
Жоон (твердые)	Ичке (мягкие)	Эриндүү (губные)	Эринсиз (негубные)	Кыска (краткие)	Созулма (долгие)
А, о, у, ы	и, ү, э, ө	у, ү, о, ө	ы, и, а, э	а, о, у, э, ү, ы, и, ө	аа, ээ, үү, уу, оо, өө

Саламдашуу

Саламатсыңбы?	Здравствуй?	Саламатчылык.	Здравствуй.
Саламатсызбы?	веж.ф. ед.ч.	Аманчылык.	Все в порядке
Саламатсыңарбы?	мн.ч., прост.ф.	Саламатчылык	Здравствуйте
Саламатсыздарбы	мн.ч. вежл.ф.	Аманчылык.	Здравствуйте
Кандай турасың?	Как поживаешь?	Жакшы	Хорошо
Кандай турасыз?	веж.ф.ед.ч.	Кыбырап жүрөбүз.	Потихоньку
Иштер кандай?	Как дела?	Жаман эмес	Неплохо
Ден соолугуң кандай?	Как твоё здоровье?	Кудайга шүгүр.	Слава богу, хорошо.
Ден соолугуңуз кандай?	веж.ф.ед.ч.	Ырахмат, жакшы.	Спасибо, хорошо.
Ассалому алейкум!	Здравствуйте!	Алеки салам.	Здравствуй.

☞ 6-көнүгүү. — «Ө», «ү», «ң» жана созулма үндүү тыбыштарына көңүл буруп, туура окугула.

-Алло, саламатсыңбы, Асел?

-Саламатчылык, Мирлан.

-Ден соолугуң жакшыбы?

-Ырахмат, жакшы. Өзүң кандай турасың?

-Жаман эмес. Иштериң кандай?

-Жакшы.

-Гүлнур үйдөбү?

-Ал үйдө жок эле, окууга кеткен.

-Мейли анда, аман болгула. Гүлнурга салам айт.

☞ 7-көнүгүү. Сөздүк жат жазуу

Кыргыз тили, саламатсыңбы, ден соолугуң, иштериң, ырахмат, аман бол, аманчылык, кандай турасың, иштериңиз кандай, саламатчылык.

☞ 8-көнүгүү. Төмөнкү макалдарды окугула. Эринчил жана эринсиз үндүүлөрдөн турган сөздөрдү тапкыла.

Билимдүүгө дүйнө жарык, билимсизге дүйнө караңгы.

(Ученье – свет, неученье – тьма)

Билеги күчтүү бирди жыгат, билими күчтүү миңди жыгат.

(Руки поборят одного, знания - тысячи).

Көп окуган - көптү билет.

(Кто много читает, тот много знает)

9-көнүгүү. Төмөнкү сөздөрдү эки башка көчүргүлө. а) жоон үндүүлөр катышкан сөздөр; б) ичке үндүүлөр катышкан сөздөр

Келечек, окуу, эсен бол, билим, жакшы тур, мектеп, жердеш, үмүт, аман бол, кош келиңиздер, сүйлө, салам, кандайсың? үндүү, достор, классташтар.

10-көнүгүү. Табышмактарды окуп, жандырмагын тапкыла. Үндүү тыбыштарга фонетикалык талдоо жүргүзүлө.

1. Колу жок уруп турат,
Буту жок жүрүп турат.

2. Өзү бирөө, кулагы төртөө.
Колу жок, буту жок,
Терезеге сайма саят.

Тапшырма

1. Коштошуу сөздөрүн жаттагыла жана диалог түзүлө.

Саламатта калыңыз!

Жакшы калыңыз!

Эсен болуңуз!

Бизди унутпаңыз!

Телефон чалып туруңуз!

Кат жазып туруңуз!

Келип туруңуз!

Ыракмат!

До свидания!

Счастливо оставаться!

Будьте здоровы!

Не забывайте нас!

Звоните!

Пишите письма!

Приезжайте еще!

Спасибо!

2. Грамматикалык материалдарга кластер түзүлө.

Үчүнчү сабак

Грамматикалык тема: Үндүүлөрдүн үндөштүк мыйзамы.

(Закон сингармонизма).

Лексикалык тема: Кайрылуу. Өтүнүч. (Обращение. Просьба)

Лексикалык жана грамматикалык материалдар:

кайрылуу, өтүнүч, жолдоштор, жердештер, меймандар, чоң кыз, жигит, агай, айым, кымбаттуу, урматтуу, кош келиңиздер, кечиресиз, кичи пейилдикке, мүмкүнбү, жолтоо болбоңуз,

чакырып коюңуз, кирүүгө уруксатпы, жардам бериңизчи, үндөштүк, тилге карай үндөшүү, эринге карай үндөшүү.

Бир сөз чегиндеги үндүү тыбыштардын тилге жана эринге карап үндөшүп айтылышы үндөшүү же сингармонизм деп аталат.

1. Тилге карай үндөшүү(сингармонизм по положению языка). Мисалы, *айым* (сөздөгү «а, ы» тыбыштары тилге карай- жоон үндүүлөр), *өтүнүч* (сөздөгү «ө, ү» тыбыштары тилге карай- ичке)

2.Эринге карай үндөшүү(сингармонизм по участию губ огубленности и неогубленности). Мисалы, *жолдоштор* («о» тыбышы эринге карай эринчил), *үндөшүү* («ү», «ө» тыбыштары эринге карай эринчилдер)

Кыргыз тилинде үндөшүү мыйзамынын бузулушу да орун алган. Муну үндөшүү мүнөздүү болбогон иран, араб жана орус тилдеринен кирген сөздөрдөн көрүүгө болот. Мисалы, *абийир* (иран тили), *адилет* (араб тили), *машина* (орус тили) ж.б.

Ошондой эле, бириккен татаал сөздөрдө да үндөштүк бузулат: *ошентип* (*ошон этип*), *кайни* (*кайын уни*), *байке* (*бай аке*) ж.б.

Кайрылуу. Өтүнүч.

Кош келиңиздер!	Добро пожаловать!
Келишиңиздер менен!	С приездом!
Кымбаттуу студенттер!	Дорогие студенты!
жердештер	земляки
эжелер	сестры
курсташтар	однокурсники
Урматтуу окутуучулар!	Уважаемые преподаватели!
туугандар	родственники
меймандар	гости
кесиптештер	коллеги
мугалимдер	учителя
Эже, Асанды чакырып койсоңуз.	Сестра, позовите, пожалуйста, Асана.
Кичи пейилдикке, айтып койсоңуз.	Будьте добры, скажите, пожалуйста!
Чоң кыз, кулагым сизде.	Девушка, слушаю вас.

Чоң кыз, сизге мүмкүнбү? Девушка, можно к вам
обратиться?

Жигит, жолтоо болбоңузчу! Джигит, не мешайте, пожалуйста.

Өтүнүчтү билдирүүдө —чы мүчөсү сингармонизм мыйзамынын негизинде —чу, -чү, -чи болуп өзгөрөт. Мисалы: айтып коюңузчу, жардам берчи, көрсөтчү

☞ 11-көнүгүү.

Жогорудагы кайрылууну, өтүнүчтү билдирген лексикалык материалдардан сингармонизмге баш ийген жана баш ийбеген сөздөрдү бөлүп жазгыла.

☞ 12-көнүгүү. Төмөнкү сөздөрдү катыштырып сүйлөм түзгүлө.

Мырза, айым, официант, кулагым сизде, урматтуу, чакырып койсоңуз, сураныч.

☞ 13-көнүгүү. Берилген сөздөргө —чы мүчөсүн туура жалгагыла.

Бер, кел, айт, отур, жаз, сүйлө, көңүл бур, аткар, кой, ук, текшер.

☞ 14-көнүгүү. Көп чекиттин ордуна тиешелүү үндүү тыбыштарды коюп көчүргүлө жана түшүндүргүлө.

Ж...лдошт...р, жерд...шт...р, ай...м, кымбатт..., урматт...,кечирес...з, мүмкүнбү, чакырыңызч..., кир...гө уруксатп..., окут...ч..., келиң...з, түшүнд...м, класшташ...р, ырааз...м...н, күчт..., жакш..., ден соол...к.

☞ 15-көнүгүү. Ырды көркөм окугула.

Ата Журт

Жылуу кийин, жолуң кыйын үшүүрсүң,
Кыш да катуу ... бороон улуп, кар уруп.
Суугуңду өз мойнума алайын,
Жол карайын, токтой турчу, Ата Журт.

Жаз да башка...жел тийбесин абайла,
Көпкө турбас мобул турган сур булут.
Бүт дартыңды өз мойнума алайын,
Сен ооруба, мен ооруюн, Ата Журт!

А. Осмонов

Тапшырма.

1. Сингармонизмге баш ийбеген сөздөрдү жазып келгиле.
2. Ыраазычылыкты билдирген сөздөрдү жаттагыла

Ыракмат!

Чоң ыракмат!

Мен сизге абдан ыраазымын!

Сиз абдан кичи пейилсиз.

Жардамыңыз үчүн ыракмат!

Спасибо!

Огромное спасибо!

Я вам очень благодарен!

Вы очень добры

Спасибо за помощь!

Төртүнчү сабак

Грамматикалык тема: Үнсүз тыбыштар. (Согласные звуки)

Лексикалык тема: Кечирим сурануу (Извинения)

Лексикалык жана грамматикалык материалдар:
кечириңиз, айыптуумун, тынчыңызды алгандыгым үчүн, кечиккендигим үчүн, сөзүңүзгө аралжы, абдан өкүнүчтүү, менин күнөөм, капа болбоңуз, уяң, жумшак, каткалаң, түгөйлүү, түгөйсүз, үнсүз.

Кыргыз тилинде 25 үнсүз тыбыш бар.

Уяң (сонорные): л, м, н, ң, р, й; сегизи- жумшак(мягкие): б, в, г (гы), г(ги), ж(жы), ж(дж), з; он бири - каткалаң (твердые): п, ф, с, ш, щ, ч, х, к(кы), к(ки), т, ц.)

Кыргыз тилинде к, г тыбыштары жоон үндүүлөр менен келсе түпчүл (задняязычные звуки): кагаз, каткалаң ж.б.; ичке үндүүлөр менен келсе орточул (среднеязычные звуки): болуп айтылат. «Ж» тыбышы кыргыздын төл сөздөрүндө ж (жы) болуп айтылат. Мисалы, жумуш, жаман эмес, жай ж.б. Башка тилдерден кирген сөздөрдө ж(дж) болуп айтылат же ошол тилде кандай айтылса, ошондой жазылат: Джек, журнал, инженер ж.б.

К, г, ж тамгалары эки тыбышты берет, тактап айтканда, к тамгасы кы, ки тыбышын, г тамгасы гы, ги тыбышын, ал эми ж болсо жы, дж тыбыштарын туюнтат.

В кыргызском языке буква к и г произносятся по-разному:

а) в словах с мягкими гласными (э, и, ө, ү) произносятся как русские к и г.

б) В словах с твердыми гласными (а, ы, о, у) произносятся как твердые заднеязычные звуки к и г.

В кыргызских словах буква ж произносится как слитный смягченный звук дж. В словах, вошедших в кыргызский язык из русского, буква ж произносится так же, как в русском языке (журнал, Джек, инженер).

☞ 16-көнүгүү. Төмөнкү айтымдарды окуп, диалог түзгүлө

Кечирим сурануу

Кечириңиз!

Капа болбоңуз.

Сиздин алдыңызда

айыптуумун(күнөөлүүмүн)

Кечирип коюңузду суранам!

Сиздин тынчыңызды

алгандыгым үчүн кечирим

сурайм

Мен сизди таарынтайын деген эмесмин.

Мен сизден кечирим сурайын дедим эле.

Мени кечирип коюңуз!

Кечиккендигиме кечирим сурайм!

Кечиресиз, сөзүңүздү бөлүп койдум!

Кечиресиз, бирок мен башкача ойлойм!

Абдан өкүнүчтүү, бирок...

Кечиресиз, бул туура эмес.

Бул менин күнөөм.

Извинение

Извините, пожалуйста!

Не обижайтесь.

Я виноват перед вами.

Прошу прощения!

Приношу свои извинения за то, что побеспокоил вас.

Я не хотел вас обидеть.

Я хотел бы попросить у вас извинения.

Простите меня, пожалуйста!

Простите, что опоздал!

Простите, что перебываю вас!

Простите, но я думаю иначе!

Я очень сожалею, но...

Извините, но это не так.

Это моя вина.

☞ 17-көнүгүү. Үнсүз тыбыштарга фонетикалык талдоо жүргүзгүлө.

Кечириңиз, өкүнүчтүү, сизден, убада.

☞ 18-көнүгүү. Сөздүк жат жазуу

Тынчыңызды, кечиресиз, абдан өкүнүчтүү, айыптуумун, суранам, сөзүңүздү бөлүп койдум, таарынтайын деген эмесмин, менин күнөөм, башкача ойлойм.

☞ 19-көнүгүү. Төмөнкү сөздөрдү туура окугула. Бири-бирине салыштырып, **к, з, ж** тыбыштарынын айтылышына көңүл бургула

кечириңиз – каршыбыз

келди – калды

жакшы – жеңил

гүл – мага

жарайт – желек

табышмак – түлкү

жамгыр – эгин

китеп – кагаз

өкүнүчтүү - курулуш

жайлоо- жер

кружок – жемиш

Жамийла - Джек

☞ 20-көнүгүү. Ырды көркөм окугула. Жумшак жана каткалаң үнсүздөрдү тапкыла.

Санат

Аргымакты жаман деп,

Бууданды кайдан табасың?

Агайынды жаман деп,

Тууганды кайдан табасың?

Тууганына батпаган,

Душманына жалынат.

... Мактап койсо март болуп,

Оокатыңды чачпагын.

Колдон келээр иш болсо,

Коркуп бекер качпагын.

Т.Сатылганов

☞ **Тапшырма 1.** Макулдук, макул эместик (согласие, отказ) айтымдарын окуп, жаттагыла жана экиден сөзгө фонетикалык талдоо жүргүзгүлө.

Ооба. Макул. Болуптур.

Жакшы. Жарайт.

Болбойт. Мүмкүн эмес.

Мен макулмун.

Да. Ладно.

Хорошо.

Нельзя. Невозможно.

Я согласен.

Мен макул эмесмин.
Албетте.
Сөзсүз.
Биз каршы эмеспиз.
Биз каршыбыз.
Сиздики туура.
Эң сонун!
Тилекке каршы.

Я отказываюсь
Конечно.
Несомненно.
Мы не возражаем.
Мы против.
Вы правы.
Прекрасно!
К сожалению

Бешинчи сабак

Грамматикалык тема: Муун. (Слог)

Лексикалык тема: Транспорт.

Лексикалык жана грамматикалык материалдар: муун, ачык муун, жабык муун, туюк муун, каттайт, ала барасыңбы, отур, жүктө, бир аздан кийин, билет, автобус, аялдама, кече, кесилиш, проспект, күйүүчү май, жүргүнчү, аманат залы, касса, маалымат берүүчү жай, жол каттамы.

Муун-сөздөр фонетикалык жактан муундарга бөлүнөт. Бир дем менен айтылган бир же бир нече тыбыштардын ыргагы муун деп аталат.

Кыргыз тилинде да башка тилдер сыяктуу муун үндүү тыбыштарсыз уюшулбайт. Ошондуктан сөзгө канча үндүү тыбыш катышса, ошончо муун болот: *а-ял-да-ма, би-лет, ав-то-бус* ж.б. Созулма үндүү тыбыштар бир гана муунду түзөт: *ай-доо-чу, жү-рүү* ж.б.

(Слоги-это части слова, на которые они делятся при произношении. В слове столько слогов, сколько в нем гласных звуков. Слог может состоять из одного или нескольких звуков, но один из них всегда является более звучным, чем все остальные. Это вершина слога, слогаобразующий звук. В кыргызском языке является гласный).

1. Жалаң гана үндүүдөн турса, же үнсүз тыбыш менен башталып, үндүү менен аякталган болсо, ачык муун (открытый слог) деп аталат. Мисалы, *о-ту-руу*.

2. Үндүү тыбыш менен башталып үнсүз менен аяктаса, жабык муун (закрытый слог) деп аталат. Мисалы, *ак, өрт, ок* ж.б.

3. Туюк муундар (прикрытые слоги) үнсүз менен башталып, үнсүз тыбыш менен аяктайт. Мисалы, *бен-зин, мен-чик* ж.б.

Транспортто

Бул жол менен машина көп каттайбы?

Кээде каттайт.

Бүгүн машина келиш керек.

Автобус качан келет?

Автобус эртең эрте менен келет.

Ала барасыңбы?

Отур.

Азыр жүгүбүздү салалы.

Жол кирени алып коюңуз

Жылып коюңузчу.

Азыркы аялдамадан түшөсүзбү?

Гүлкайыр аялдмасынан

токтотуп коюңузчу.

По этой дороге часто ездят машины?

Иногда ездят.

Сегодня должна приехать машина.

Когда приедет автобус?

Автобус будет завтра утром.

Подвезешь?

Садись.

Сейчас, погрузим вещи.

Пожалуйста, оплатите проезд.

Подвиньтесь, пожалуйста.

Выходите на этой остановке?

Остановите, пожалуйста, на

остановке Гүлкайыр

☞ 21 -көнүгүү. Жогорку фразаларды пайдаланып, диалог түзгүлө.

☞ 22-көнүгүү. Сөздөрдү муундарга туура ажыратып жазгыла, кайсы түрү экендигин аныктагыла.

Муун, ачык, каттайт, ала барасыңбы, отур, жүктө, бир аздан кийин, чыпта, автобус, аялдама, көчө, кесилиш, проспект, күйүүчү май, жүргүнчү, касса, аманат жайы, жай, жол каттамы

☞ 23-көнүгүү.

-Саламатсызбы, аэропортко кантип барууга болот?

-107-маршрутка отурсаңыз, барасыз.

(Калганын өзүңөр улагыла).

☞ 24-көнүгүү. Созулма үндүүлөр катышкан сөздөрдү муунга ажыратып көчүргүлө.

Тоолуу, суулуу, жаанчыл, шаар, бороон, өрөөн, шаарда, күтүү, жүрүү, кээде, жаайт, жаабайт, суу, жоокер, оттуу, зээн, зээндүү, жөө, суукка.

☞ 25-көнүгүү. Туура эмес муунга ажыратылган сөздөрдү таап, түшүндүргүлө.

Ба-ра-сың-бы?, о-тур, аз-ыр, жүг-үбү-здү, ки-ре-ни, а-лып, ко-ю-нүз, бү-гүн, ма-шин-а, ке-рек, кач-ан, төл-өң-үз-дөр

📖 Тапшырма

1. Муундун түрлөрүнө төрттөн мисал тапкыла.
2. Темир жол транспорту боюнча диалог түзгүлө. (Пайдалануучу сөздөр: темир жол, касса, жүргүнчүлөр, вагон, локомотивдер, купе, пласкарт, жол көрсөткүч).

Алтынчы сабак

Грамматикалык тема: Ташымал. (Перенос)

Лексикалык тема: Күн, ай, жыл аттары. (Названия дней, недель, месяцев, лет)

Лексикалык жана грамматикалык материалдар: дүйшөмбү, шейшемби, шаршемби, бейшемби, жума, ишемби, жекшемби, жаз, кыш, күз, жай, ай аттары, бүгүн, кечээ, бүрсүгүнү, быйыл, былтыр, ташымалдоо, адам аттары, ташымалданбайт.

Ташымалдоонун тартиби:

1. Сөздөр бир саптан экинчи сапка муунга бөлүнүү тартиби боюнча ташымалданат: *жу-ма, был-тыр*.
2. Бир муундан турган сөз ташымалданбайт: *кыш, күз, жай, жаз*
3. Эки муундан турган сөздүн бир мууну бир гана тамга менен белгиленсе, ал сөз ташымалданбайт: *айы, аты, ата, эне*.
4. Адамдардын кыскартылып алынган аты жана атасынын аты фамилиядан ажыратылып ташымалданбайт: *Ч. Айтматов, А. Осмонов*.
5. Башкы тамгаларынан кыскартылган сөздөр ташымалданбайт: *КР, КТР*.

БИБЛИОТЕКА
Ошского государственного
университета

ИТВ №

939463

6. Созулма үндүү бир гана муу түзгөндүктөн, созулманы бири-биринен ажыратып ташымалдоого болбойт: *тоо-лор*(*то-олор эмес*), *суу-га* (*су-уга эмес*).

7. Ичкертүү (ь) жана ажыратуу (ө) белгилери өзүнөн мурунку үнсүз тыбыштан бөлүп ташылбайт: *паль-то* (*пал-ьто эмес*), *подъ-езд*(*под-ьезд эмес*).

8. Цифрадан кийин келген км, см, кг, т, дм,г сыяктуу кыскартылган сөздөрдү өзүнчө бөлүп ташууга болбойт: *5км*, *10см*.

Эскертүү: ь ичкертүү белгиси менен бүткөн сөздөргө мүчө жалганганда ичкертүү белгиси жазылбайт. Мисалы: *январда*, *сентябрга*.

Существуют следующие правила переноса:

1. Слово переносится с одной строки на другую по слогам.

2. Односложные слова не переносятся : *кыш* (*зима*), *күз* (*осень*), *ай* (*месяц*).

3. Нельзя оставлять в конце строки или переносить слоги, состоящие из одной буквы(гласного) : *а-та* (*отец*), *э-не* (*мать*), *оку-я* (*событие*), *а-рыз* (*заявление*)

4. Мягкий и твердый знаки при переносе не отделяются от согласной буквы: *подъ-езд*, *паль-то*.

5. Долгие гласные, передаваемые на письме удвоенными буквами, должны быть в границах одного слога: *мээ-рим* (*благодарность, любовь*), *маа-лымат*(*сведения*).

6. При переносе слов с двойными согласными одну букву оставляют на строке, а другую переносят: *кызмат-таштык* (*сотрудничество*).

Жума күндөрү (дни недели)

Дүйшөмбү - понедельник

Шейшемби – вторник

Шаршемби - среда

Бейшемби - четверг

Жума - пятница

Ишемби - суббота

Жекшемби - воскресенье

Ай аттары (месяцы)

Январь, февраль, март, апрель, май, июнь, июль, август, сентябрь, октябрь, ноябрь, декабрь

☞ 26-көнүгүү. Жыл аттарын которгула.

Чычкан, уй, жолборс, коен, балык, жылан, жылкы, кой, мечин, тоок, ит, доңуз.

☞ 27-көнүгүү. Сөздөрдү ташымалданышы боюнча муунга бөлүп, көчүрүп жазгыла. Ташууга мүмкүн болбогон сөздөрдүн себебин түшүндүргүлө.

Дүйшөмбү, шейшемби, шаршемби, бейшемби, жума, ишемби, жекшемби, жаз, кыш, күз, жай, ай аттары, бүгүн, кечээ, бүрсүгүнү, быйыл, былтыр.

☞ 28-көнүгүү. Сөздүк жат жазуу.

Тоок, жылан, жылкы, жекшемби, январда, дүйшөмбү, июнь, июлга, чычкан, коен, бейшемби, жекшемби, жолборс, уй, доңуз, маймыл, балык.

☞ 29-көнүгүү. Ташымалдоого мүмкүн болгон сөздөрдү көчүрүп жазгыла

Эгин, талаа, кар, жамгыр, ысык, боорукер, КТР, буудай, алма, Ч.Т.Айтматов, күн, чөп, чөптөр, күн, күндөр, келди, куштар, жалбырак.

☞ Тапшырма

1. Жума күндөрүн жана жылдын аттарын жаттагыла.
2. Өзүңөрдүн жылыңар боюнча билип келгиле.
3. Ташымалдоонун эрежелерин мисалдары менен жаттагыла.

Жетинчи сабак

Грамматикалык тема: Басым. (Ударение)

Лексикалык тема: Телефон менен сүйлөшүү (Разговор по телефону)

Лексикалык жана грамматикалык материалдар: телефон, уюлдук телефон, телефон чалышым керек, үй телефон,

телефонго чакырып жатат, угуп жатам, бузук телефон, басым, көтөрүңкү, акыркы муун, басымсыз.

Муундун же сөздүн фонетикалык каражаттардын жардамы менен ажыратылып, көтөрүңкү үн менен айтылышы **басым** деп аталат. Кыргыз тилинде басым негизинен сөздүн акыркы муунуна түшөт: *угуп жатам, Асан, Алымбек, жибер, бер* ж.б.

Кыргыз тилинде басымдын орун тартиби адаттагы нормадан өзгөчөлөнүп, айрым учурларда башка муундарга да түшүп калат:

1. Кыргыз фамилияларында –ов, –ев, –ова, –ева мүчөлөрү басымсыз айтылат: *Базарбаева, Аittoкуров ж.б.*

2. Күчөтмө сын атоочтордо басым башкы муунга түшүп айтылат: *жапжашыл, капкара, туптунук ж.б.*

3. Кимдир бирөөгө карата берилген суроону тактоо, же суроо уланды- бы жана -чы мүчөсү уланганда, басым мурдакы муунга жылат: *мэнби? барбы? жокпу? Асанбы?, мэнчи?, Акматчы? ж.б.*

(Слова могут состоять из одного или нескольких слогов. Если в слове больше одного слога, то один из них выделяется с большей силой, чем другие. Выделение одного из слогов слова называется ударением.)

В кыргызских словах ударение обычно падает на последний слог. В русском языке ударение разноместное: *автор, замок, замок.)*

☎ **30-көнүгүү.** «Телефондо сүйлөшүү» айтымдарын пайдаланып, диалог түзгүлө.

Алло, ким сүйлөп жатат?	Алло, кто говорит?
Трубки алыңызчы.	Возьмите трубку, пожалуйста.
Бул анын үй (кызмат) телефону.	Это его домашний (служебный) телефон.
Сизди угуп жатам.	Я вас слушаю.
Кайра чалыңыз.	Перезвоните.
Сиз чалган абоненттин аппараты өчүрүлгөн.	Аппарат вызываемого абонента отключен.
Бир аздан кийин чалыңыз.	Просьба, повторите набор позднее.

31-көнүгүү. Сөздөрдү окуп, басым түшкөн муунга анын белгисин коюп көчүргүлө.

Асанова, сапсары, сенчи, албы, телефон, сүйлөшүү, уктуңбу, кайра чалыңызчы, өчүрүлгөн, угуп жатабыз, уюлдук байланыш, тариф.

32-көнүгүү. Табышмактын жандырмагын тапкыла. Басымды туура коюп окугула.

Кош балдагын басып турат,
Кабар келсе шашып турат.
Кадам алыс жыла албай,
Бир орунда турат да.
Алда кайдан сөз ташып,
Айтып берет кулакка.

33-көнүгүү. Сөздүк жат жазуу

Уктачы, телефонду алчы, туптуура, угалы, сүйлөңүз, атыңыз ким, сизби, менби, Аттокуров, Атамова, мээлей, барар, каарман, шаарыбыз, мекенибиз, көчөлөрдү, байланыш түйүнү, жердештерим.

Тапшырма

1. Төмөнкү сөздөрдү катыштырып, сүйлөм түзгүлө.

Сенчи, албы, телефон, сүйлөшүү, уктуңбу, кайра чалыңызчы, өчүрүлгөн.

2. Грамматикалык тема боюнча кластер түзгүлө.

Сегизинчи сабак

Грамматикалык тема: Зат атооч. Жалпы жана энчилүү аттар (Имя существительное. Нарисательные и собственные имена)

Лексикалык тема: Ош шаары (Город Ош)

Лексикалык жана грамматикалык материалдар: көчө, байыркы шаар, Сулайман тоосу, Ак-Буура дарыясы, музейлер, окуу жайлары, базар, түштүк, энчилүү жана жалпы аттар, ким, эмне.

Зат атооч заттын, предметтин атын билдирип, *ким?, эмне?, кимдер?, эмнелер?* деген суроолорго жооп берет. Адамзатка карата *ким?, кимдер?*, ал эми калган заттарга (жаныбарларга, предметтерге, гезит-журналдарга ж.б.) *эмне?, эмнелер?* деген суроолорго жооп берет. М., Бул ким? -Бул мен (это я), Асел, дарыгер(доктор). Бул эмне?- Бул күчүк (это щенок), китеп(книга), кафе.

Кыргыз тилинде сөздөргө –бы мүчөсү жалганганда суроолуу маанини билдирет. Мисалы; *шаар- шаарбы?, көчө – көчөбү?, сен- сенби?*

(Имя существительное обозначает предмет и отвечает на вопросы *кто? что?* В кыргызском языке в отличие от русского вопрос *ким? (кто?)* ставится лишь к существительным, обозначающим человека, а ко всем остальным существительным, в том числе и к одушевленным, ставится вопрос *эмне? (что?)*

В кыргызском языке вопрос выражается при помощи вопросительной частицы –бы. Соответствует русскому –ли. Частица –бы употребляется со всеми словами, ставится после слова и пишется слитно).

Зат атооч маанилик жактан төмөнкүдөй топторго бөлүнөт:

Жалпы аттар (нарицательные имена)	Энчилүү аттар (собственные имена)
Шаар Адам Кафе, ресторан	Ош, Бишкек, Жалал-Абад, Баткен Мирбек Атабеков, Клара Мырзаева Капитал, Магнат, Кыргызстан ж.б.

Энчилүү аттар баш тамга менен жазылат:

1. Адамдардын аты-жөнү (Фамилия, имя, отчество): Ч.Айтматов, М.Аттокуров;
2. Шаар, айыл, көчөлөрдүн аттары (Названия городов, деревень, улиц.): Ош, Салиева көчөсү, Мады айылы;
3. Жаныбарлардын аттары (Клички животных): Гүлсарат, Рекс;

4.Астрономиялык аттар (Астрономические названия): Күн, Жер, Марс;

5.Дүкөн, кафе, ресторандардын аттары (Названия кафе, ресторанов).

Эскертүү: Географиялык энчилүү аттарга –лык мүчөсү жалганганда сүйлөм ортосунда кичине тамга менен жазылат. Мисалы: *Алай-алайлык, Бишкек-бишкектик ж.б.*

☞ 34-көнүгүү. Текстти окуп, энчилүү жана жалпы аттарды бөлүп жазгыла

Ош шаары

Ош шаары Кыргызстандын экинчи борбор шаары статусуна ээ болгон. Ал Орто Азиядагы байыркы шаарлардан экени тарыхта белгилүү.

Ош шаарынын 3000 миң жылдык мааракеси жалпы элдик, мамлекеттик деңгээлде өткөрүлдү. Чыгыш менен Батышты бириктирип келген Улуу Жибек соода жолунун бир багыты Ош шаары аркылуу өтүп турган. Бул жол аркылуу Фергана өрөөнүндөгү шаарлар Чыгыш Түркстан, андан Кытайга соода иштерин жүргүзүшкөн.

Ош- бүгүнкү күндө Кыргызстандын Бишкектен кийинки чоң шаары, ал маданий өнөр жай борборуна айланды. Ага экинчи борбор шаар статусунун берилиши, мындагы жашаган илимий агартуу уюмдары, жогорку окуу жайлар, ири өнөр жай ишканаларынын жайгашуусу негиз берди.

Ош шаарынын ажырагыс символикасы- бул албетте, Сулайман тоосу. Шаар тоонун этегинде жайгашкан. Сулайман тоосунун үстүндө Бабурдун күмбөзү, музей жайгашып, Ошко келген туристтердин эңсеп кире турган жайларына айланды.

Сөздүк:

экинчи борбор – вторая
столица

ажырагыс - неразлучный
байыркы шаар – древний
город

күмбөз - мавзолей
тарыхта – в истории
белгилүү - известный
маараке - торжество

жалпы элдик - всенародный
мамлекеттик -
государственный
деңгээлде - на уровне
өткөрүлдү - проводился
Чыгыш менен Батыш - Восток
и Запад
Улуу Жибек жолу – Великий
Шелковый путь

аркылуу - через
өрөөн- долина

бүгүнкү күндө - на
сегодняшний день
кийинки - следующий

☞ 35-көнүгүү. Сүйлөм түзгүлө

Байыркы шаар, шаардын ортосунда, кооз шаар, экинчи борбор, Ак-Буура дарыясы, «Келечек» базары.

☞ 36-көнүгүү. Төмөнкү айтымдарды пайдаланып, диалог түзгүлө.

...кантип барса болот?

Аянтка

Театрга

Музейге

Факультетке

Жолду билбейт экенмин.

Адашып калдым.

Келечек базарына кантип барса болот?

Бул автобус... чейин барабы?

шаардын борборуна

мейманканага

базарга

Менин чыгар учурумду

эскертип койсоңуз.

Мени ... чейин жеткирип

коюңузчу

аэропорко

университетке

Сулайман тоосуна

Как пройти ..?

на площадь

в театр

в музей

на факультет

Я не знаю дороги.

Я заблудился.

Как мне пройти на

Келечек базар.

Этот автобус едет до ...

центра города

гостиницы

базара

Предупредите, пожалуйста,

мне выходить.

Отвезите меня до....., пожалуйста,

аэропорта

университета

Сулейман- горы

☞ 37-көнүгүү. Жалпы жана энчилүү зат атоочтор деп эмнени айтабыз? Төмөнкү сөздөрдү жалпы жана энчилүү зат атоочторго бөлүп, туура жазгыла

Айсулуу, ысык-көл, оштук, мейманкана, университет, сулайман тоосу, кабылан, гүлсарат, аэропорт, базар,

кыргызстан, кытайлык, асан уул: элдар, ош шаары, шаардык китепкана.

Тапшырма

1. Көп чекиттин ордуна керектүү сөздөрдү коюп жазгыла.

1. Ош- байыркы ...	тоосу
2. Шаарда бир нече ... бар.	Ош шаары
3. Шаардын ортосунда Сулайман ... жайгашкан.	шаар
4... -Кыргызстандын экинчи	музейлер, театрлар

2. Грамматикалык теманы окуп келгиле.

Тогузунчу сабак:

Грамматикалык тема: Зат атоочтун сан категориясы
(Категория числа существительных)

Лексикалык тема: Китепканада (В библиотеке).

Лексикалык жана грамматикалык материалдар: китеп, китепкана, уюшулган, окурмандар, окурмандык китепче, китепканачы, кантип тапсам болот, таап бериңиз, каталог, окуу залдары, периодикалык (гезит-журналдар), улуттук жана чет тилдер бөлүмү, сан категория, жекелик сан, көптүк сан.

Кыргыз тилинде заттардын сан жагынан көп экендигин жалпылап билдирүү үчүн **-лар** мүчөсү колдонулат.

Кыргыз тилинде жекелик санды туюндуруу зарыл болсо, зат атоочко *бир(один)*, *жалгыз(одинокий)*, *жеке(единственный)* деген сөздөр айкашып кетет. Мисалы *бир китеп(одна книга)*, *жалгыз адам (один человек)*.

(Множественное число имен существительных образуется при помощи аффикса **-лар**. Существительное в единственном числе указывает на единичность предмета).

Зат атоочтун сан категориясы:

жекелик сан (ед.ч.)	Көптүк сан (мн.ч.)
Студент Китеп (книга) Китепкана (библиотека) Адабият (литература)	Студенттер (студенты) Китептер (книги) Китепканалар (библиотеки) Адабияттар (литературы)

Көптүктү билдирүүчү -лар мүчөсү төмөндөгүдөй болуп өзгөрөт:
(Варианты аффикса множественного числа)

зат атоочтун аягы үндүү жана -й, -р тыбыштары менен аяктаса (основы, оканчивающиеся на гласную,й,р)	зат атоочтун аягы жумшак үнсүздөр менен <i>л, м, п, б. м-и аякта</i> (основы, <i>са</i> оканчивающиеся на звонкую согласную)	зат атоочтун аягы каткалан үнсүздөр менен аяктаса (основы, оканчивающиеся на глухую согласную)
<i>тоо+лор, үй+лөр, эне+лер, ыр+лар</i>	<i>жол+дор, кийим+дер,көл+дөр</i>	<i>китеп+тер, конок+тор,өкмөт+төр</i>

☞ 38-көнүгүү. Текстти окуп, суроолорго жооп бергиле.

Т. Сатылганов атындагы областтык китепкана

Токтогул атындагы облустук китепкана- бул Түштүк Кыргызстандагы эң ири мамлекеттик маданий борбор болуп эсептелет. Ал бир эле шаардын калкын тейлебестен, облустун бардык зарыккан калкын илим – билим, маданий, массалык маалымат берип туруучу борбор катары таанымал.

Эң алгач китепкана 1929-жылы уюшулган. 1974-жылы кыргыздын улуу демократ акыны Токтогул Сатылгановдун 110 жылдык юбилейине карата акындын ысмы китепканага ыйгарылган.

1989-жылы 1-январда азыркы жаңы имарат бүткөрүлүп, ишке киргизилген. Китепканада 9 бөлүм, 6 сектор бар. Окурмандарды тейлөө үчүн окуу залдары, илимий- изилдөө, справка берүүчү, гезит-журналдар, улуттук жана чет тилдер бөлүмү бар. Китепканадан керектүү китептерди буюртма берип алса болот.

Китепкана шаарыбыздын, ошондой эле түштүк аймагынын ар бир каалаган тургуну үчүн ачык.

Сөздүк:

маданий борбор – культурный центр

калк-люди

тейлебестен- не обслуживая

зарыккан - нуждающей

маалымат – информация

таанымал- известный

эң алгач – первоначальный

уюшулган- создан

улуу демократ – великий демократ

ысмы – имя

ыйгарылган- предназначено

жаңы имарат- новое здание

бөлүм- раздел

окурмандарды тейлөө – обслуживание читателей

улуттук жана чет тилдер бөлүмү - национальные

и иностранные разделы

керектүү китептер- нужные книги

буюртма-заказ

аймак- регион

тургуну – житель

ачык - открыто

Суроолор:

Областык китепкана качан уюшулган?

Китепканада кандай бөлүмдөр бар?

Периодикалык бөлүмдөн эмнелерди окууга болот?

Силердин жашаган жериңерде кандай китепканалар бар?

☞ 39- көнүгүү. Төмөнкү сөздөргө –лар мүчөсүн туура коюп көчүргүлө жана түшүндүргүлө.

Китеп, китепкана, окурман, окурмандык китепче, китепканачы, окуу зал, гезит-журнал, чет тил, бөлүм.

☞ 40- көнүгүү. Сөздүктү пайдаланып, төмөнкү диалогду которгула

-Где я могу приобрести книги на кыргызском языке?

-Мне нужны книги по переводу

-Какие словари у вас есть?

- Мне нужен русско-кыргызский словарь
- Покажите мне, пожалуйста, новинки
- Переведена ли эта книга на киргизский язык?
- Чей перевод?

Сөздүк:

пиобрести – алуу	словарь –сөздүк
переведена -каторулган	мне нужен –мага керек
чей-кимдин	покажите-көрсөтүңүзчү
по переводу-каторуусу боюнча	книга-китеп
	новинки-жаңы

☞ 41- көнүгүү. Сөздүк жат жазуу.

Облустук китепкана, китеп дүкөндөрү, чыгармалар, адабияттар, котормолор, студенттер, балдар, кыздар, макалдар, каталогдор, мекемелер, сөздүктөр.

☞ 42- көнүгүү. Төмөнкү көптүк сандагы зат атоочторду жекелик санга айландырып жазгыла

Бөлүмдөр, чыгармалар, очерктер, тексттер, ырлар, табышмактар, гезиттер, журналдар, калк, таш, колдонмолор, котормолор, бульварлар, көчөлөр.

Ой бермети

Китеп-бардык материалдык байлыктардан да баалуу, анткени ал адамды АДАМ кылып калыптандырат.

Тапшырма.

1. Макалдарды жаттагыла.

Китеп эмгекте жардам берет, жаманчылыкта куткарат.

(Книга поможет в труде, выручит в беде).

Устатыңды ата-энеңдей ардакта. (Почитай учителя, как родителей).

Жакшы китеп жанга дос. (Хорошая книга- лучший друг).

2. Грамматикалык теманы окуп, сүйлөм түзгүлө.

3. Жаңылмачты айтып тилиңерди жатыктыргыла.

Кызыктуу китеп,
Кызыктуу болобу?

Же кызыксыз китеп,
 Кызыктуу болобу?
 Кызыктуу китеп болбосо,
 Кызыксыз китеп
 Кантип кызыктуу болсун.

Онунчу сабак

Грамматикалык тема: Зат атоочтун жакталышы. Кесипти билдирүүчү мүчөлөр (Склонение существительных. Словообразовательные аффиксы)

Лексикалык тема: Ар бир кесип ардактуу (Каждая профессия почетна)

Лексикалык жана грамматикалык материалдар: илимпоз, журналист, койчу, өтүкчү, кызматкер, окутуучу, кесип, мектеп, ата-эне, укукчу, кесипти тандоо, архитектор, кесиптештер, жакталыш, өнөр, кесип.

Жак мүчөлөр боюнча боюнча адамзаттык зат атоочтор гана жакталат. Адамзаттык зат атооч адам, анын ким экендиги (өнөр, кесиби ж.б.) жөнүндөгү түшүнүктөрдү билгизип, жак категориясы боюнча өзгөрөт.

(В кыргызском языке имена существительные, обозначающие профессию или занятие человека, могут спрягаться, т.е. изменяться по лицам).

Зат атоочтун жакталышы:

Жекелик сан(ед.ч.)	Мисалдар	Көптүк сан (мн.ч.)	Мисалдар
1-жак. –мын (-мин,-мун,-мүн)	кызматкермин илимпозмун, өтүкчүмүн	-быз (-буз,-биз, -бүз)	кызматкербиз илимпозбуз, өтүкчүбүз
2-жак. –сың (-сиң,-суң,-сүң)	кызматкерсиң, илимпозсуз, өтүкчүсүң.	-сыңар(-сиңер, -суңар, -сүңер, -сыздар)	кызматкерсиңер, илимпозсуздар, өтүкчүсүңер
3-жак. -	-	-	-

Кесип жасоочу мүчөлөр: - **чы (-чи, -чү, -чу), - кер, -кеч, - кан, - кор, -поз.** Бул мүчөлөр маани берүүчү сөздөргө жалганып, кесиптик маанини билдирет. Мисалы: *илим (наука) – илимпоз (ученый), укук (право) – укукчу (юрист), жумуш (работа) – жумушчу (рабочий), сүрөт (рисунок) – сүрөтчү (художник).*

☞ **43-көнүгүү.** Төмөнкү айтымдарды пайдаланып, диалог түзгүлө.

Сиз окуйсузбу?

Мен куруучумун

жазуучу

айдоочу

ашпозчу

Сиз кайсы жерде иштейсиз?

Мен... иштейм.

университете

заводдо

шахтада

мектепте

Вы учитесь?

Я строитель

писатель

водитель

повар

Где вы работаете?

Я работаю...

в университете

на заводе

в шахте

в школе.

☞ **44-көнүгүү.** Көп чекиттин ордуна, кесипти билдирүүчү сөздөрдү коюп, толуктап жазгыла.

... кийим тигет.

... сабак өтөт.

... тамак бышырат.

... мекемени кайтарат.

... ооруларды дарылайт.

Пайдаланылуучу сөздөр: мугалим (учитель), ашпозчу (повар), кароолчу (охранник), тигүүчү (швея), дарыгер (врач).

☞ **45-көнүгүү.** Төмөнкү сөздөргө, кесипти бирдирүүчү мүчөлөрдү туура коюп жазгыла.

Адабият (литература), котормо (перевод), эл (народ), журнал, бий (танец), жылкы (лошадь), кампа (склад).

☞ **46-көнүгүү.** Зат атоочторду таап, жагын, санын аныктагыла

Окуймун, студентпиз, барабыз, учкучсуңар, сүрөтчүмүн, дарыгерсиңер, сулуусуңар, иштейбиз, жылкычысың, жаштарбыз, илимпозсуз, сатуучу.

Тапшырма.

1. «Менин кесибим» деген темада текст түзүү.
  2. Кесипке байланыштуу макалдарды жаттагыла.
- Эмгекти сүйгөндү эл сүйөт.
Көз коркок кол баатыр.
Чымчыкты сойсо да касапчы сойсун.
Өнөрлүү өлбөйт.

Он биринчи сабак.

Грамматикалык тема: Жактама ат атооч жана зат атоочтун таандык болуп айтылышы (Личные местоимения и принадлежность существительного)

Лексикалык тема: Менин үй-бүлөм (Моя семья).

Лексикалык жана грамматикалык материалдар: үй-бүлө, туугандар, бир туугандар, эже, карындаш, ата-эне, үйлөнгөнсүзбү, турмушка чыккансызбы, эже-сиңди, небере, келин-күйөө, жеңе, жезде, кенже, төрөлгөн, ат атооч, ысымы, аты, таандык.

Жалпыланган заттык маанини 3 жактын бирине жекелик, көптүк санга тиешелүү кылып көрсөткөн ат атоочтор жактама ат атоочтор деп аталат. Жактама ат атоочторго: мен, сен, сиз, ал, биз, силер, сиздер, алар деген сөздөр кирет да, ким? кимдер? деген суроолорго жооп берет. I жак –сүйлөөчү тарап, II жак- угуучу тарап, III жак сөзгө катышпаган, бирок ар кандай жандуу жана жансыз заттарга карата пайдаланылат.

(Личные местоимения указывают на лицо, выражают отношение лиц к говорящему: я указывает на говорящего; ты на собеседника, лично-указательное местоимение он указывает на лицо, не участвующее в речи, которое упоминает говорящий. Отвечают на вопросы ким? кимдер?)

Жекелик сан (единственное число)	Көптүк сан (множественное число)
I мен (я)	I биз (мы)
II сен(ты), Сиз-сылык ф.(вы-веж.ф.)	II силер(вы) сиздер-сылык ф.(вы-веж.в.)
III ал (он, она)	III алар (они)

Жактама ат атоочторго илик жөндөмөсүнүн мүчөсү (–нын) жалганганда, таандык маанини билдирип калат.

(Личные местоимение в родительном падеже склоняются следующим образом):

мен -менин (у меня, мой)
сен-сенин (у тебя, твой)
сиз-сиздин (у вас, ваш)
ал-анын (у него, нее, его)

биз –биздин (у нас, наш)
силер-силердин (у вас, ваш)
сиздер-сиздердин (у вас, ваш)
алар-алардын (у них, их)

Затты үч жактын бирине таандык кылып көрсөткөн категория таандык категория деп аталат.

(Категория принадлежности обозначает принадлежность одного предмета другому предмету или лицу. В отличие от русского в кыргызском языке при обозначении принадлежности предмета употребляются не только притяжательные местоимения (менин-мой, сенин –твой и т.д.), но и особые притяжательные окончания, которые присоединяются к существительному).

Таандык мүчөлөр(окончания принадлежности)

Жекелик сан (ед.ч.)	Мисалдар	Көптүк сан (мн.ч.)	Мисалдар
I. -м, -ым, (-им, -ум, -үм)	үй-бүлөм	I. -быз, -ыбыз(-ибиз, -убуз, -үбүз)	үй-бүлөбүз
II. -ң, -ың, (иң, -уң, -үң) -ңыз, -ыңыз, -иңиз, -уңуз, -үңүз)	үй-бүлөң, үй-бүлөңүз	II. -ыңар(-иңер, -уңар, -иңер, -үңөр, -ыңыздар, -иңиздер, -уңуздар, -үңүздөр).	үй-бүлөңөр үй-бүлөңүздөр
III. -сы, -ы, (-и, -у, -ү)	үй-бүлөсү	III. -сы, -ы(-и, -у, -ү)	үй-бүлөсү

Жалпы таандыкты –ныкы мүчөсү уюштурат.(Варианттары-ники, нүкү, -нуку, -дыкы, дики, -дүкү, дуку, -тыкы, -тики, -түкү, -туку) Мисалы, университеттики (принадлежащий университету), меники (принадлежащий мне), сеники (принадлежащий тебе), сиздики (принадлежащий вам), алардыкы (принадлежащий им)

Аффикс –ныкы присоединяется к слову, обозначающему обладателя: личному местоимению или имени существительному.

☞ 47-көнүгүү. Төмөнкү айтымдарды пайдаланып, диалог түзгүлө.

Сиз үйлөнгөнсүзбү?
Сиз турмушка чыккансызбы?
Ооба, мен үйлөнгөмүн
(турмушка чыккам)
Бойдокмун(турмуш кура
элекмин)
Сиздин ... барбы?
бир туугандарыңыз
эже-карындашыңыз
балдарыңыз
Ооба, менин ... бар.
бир тууганым
эжем
иним
Менин ата-энем бар
Сиздин үй-бүлөңүз чоңбу?
-Ата-энең ким болуп иштейт?
Мени үй-бүлөңүз менен
тааныштырыңызчы.
Үй-бүлөңөр канча кишиден
турат?

Вы женаты?
Вы замужем?
Да, я женат(замужем)
Я холост.
У вас есть ... ?
родня
братья, сестры
дети
Да, у меня есть ...
брат
сестра
младший брат
У меня есть родители.
У вас большая семья?
Кем работают ваши родители?
Познакомьте меня, пожалуйста,
с семьей.
Сколько человек в вашей
семье?

☞ 48-көнүгүү. Текстти окугула жана андагы жактама ат атоочторду тапкыла.

Менин атым Мирлан. Биздин үй-бүлө анча чоң эмес. Ал беш адамдан турат. Алар: мен, атам, апам, менин агам жана карындашым. Биз Ош шаарындагы Курманжан датка көчөсүндө жашайбыз. Менин жашым он жетиде. Мектепти аяктап, жогорку окуу жайына тапшырдым.

Апамдын аты -Арууке. Ал университетте окутуучу болуп иштейт. Атамдын аты-Санжар. Ал ооруканада дарыгер болуп эмгектенет. Агам үй-бүлөлүү. Анын бир кызы бар. Жеңем экөө банкта чогуу иштешет.Карындашым Киров атындагы орто мектепте 5-класста окуйт

Сабактан тышкары спорт менен машыгат.Чоң атам менен чоң энем биздин үйгө тез-тез келип турушат.

Сөздүк:

чоң эмес- небольшая(семья)
агам - старший брат
карындашым – младшая
сестра (по мужской линии)
жашайбыз- живем
аяктап- закончив
жогорку окуу жайы – высшее
учебное заведение
тапшырдым- поступил

эмгектенет - работает
үй-бүлөлүү- семейный
окуйт -учится
машыгат - занимается
чоң атам- бабушка
чоң эне-бабушка
тез-тез- часто
келип турушат- приходят

☞ 49-көнүгүү. Төмөнкү сөздөргө таандык мүчөлөрдү улап жазгыла.

Чоң ата, күйөө бала, келин, небере, уул, кыз, кайын ата, кайын эне, жезде.

☞ 50-көнүгүү. Төмөнкү жак мүчөлөр уланган зат атоочторду катыштырып, оозеки сүйлөм түзгүлө. Ал сөздөрдүн жагын, санын аныктагыла

Сиңдим, таятам, студенти, жаштарыбыз, маданиятыңар, искусствосу, жэни, карындашым

📖 Тапшырма

1. “Менин үй-бүлөм” деген текст түзүп келгиле.

2. Макалды жаттагыла жана таандык мүчөнү тапкыла.

1)Ата-энеден башкасын сатып алууга болот. (Все купишь, а отца,мать не купишь.).2) Бала ыйласа эненин жүрөгү сыздайт(Дитя плачет, а у матери сердце болит). 3) Жакшы үй-бүлө акыл кошот(Добрая семья прибавит ума-разума).4) Ата-эненин кадырын балалуу болгондо билерсиң (Кто не был сам отцом, цены отца не знает).

Он экинчи сабак

Грамматикалык тема: Эсептик сан атооч.

(Количественные числительные)

Лексикалык тема: Базарда. (На рынке)

Грамматикалык жана лексикалык материалдар: убакыт, саат, калды, өттү, жарым,саат канчада, үч боло элек, туура саат жети, бир жарым саат,эрте мененки, кеч, кечки, бүгүн,

эртең, кечээ, анан, азыр, күндүз, түндө, бүрсүгүнү, түштөн кийин, эртеден кечке, эсеп, сан, ме

Заттын (кээде кыймыл- аракеттин) санын, эсебин билдирип, канча? нече? деген суроолорго жооп берүүчү сан атоочтор эсептик сан атоочтор деп аталат. Мисалы, бир(один), эки(два), үч(три), төрт(четыре), беш(пять), алты(шесть), жети(семь), сегиз(восемь), тогуз(девять), он(десять), жыйырма(двадцать), жүз(сто), миң(тысяча) ж.б.

(Количественные числительные обозначают количество предметов в целых единицах, используются при счете).

Базарда

Сиз тамактангандан кийин
базарга барасызбы?
Мен бир нерсе сатып алышым
керек эле ... кийимин сатуучу
жериңер кайда?
Эркектердин
Кыз-келиндердин
Балдардын
Мага ... берип коюңузчу
ооз боек
табак
Мага жакшыраагын
керсөтүңүзчү
Мунун өлчөмү канча?
Кийип көрсөм болобу?
Жакын жердеги китеп дүкөнү
кайда?
Бир метри канча сом?
Бир метри эки жүз элүү сом.
Мага үч жүз грамм жаңгак

(эки жүз элүү грамм каймак)
бериңизчи
Жумурткалар (нандар, канттар,
сүт, май) жаңыбы?

На рынке

Вы пойдете на базар после
завтрака?
Мне надо сделать кое- какие
покупки
Где у вас отдел ... одежды?
Мужской
Женской
Детской
Дайте мне, пожалуйста, ...
губную помаду
тарелку
Покажите мне что-нибудь
получше
Какой это размер?
Можно ли примерить?
Где ближайший книжный
магазин?
Сколько стоит метр?
Метр - двести пятьдесят сомов.
Дайте мне, пожалуйста, триста
граммов орехов
(двести пятьдесят граммов
сливочного масла)
Яйца(хлеб, конфеты, мо локо,
масло,) свежие?

51-көнүгүү. Жогорку айтымдарды пайдаланып, “Сатуучу жана сатып алуучу” жөнүндө диалог түзгүлө.

52-көнүгүү. Көп чекиттин ордуна эсептик сан атоочторду коюп жазгыла

1.... сөз айтканча, ... сөз айт. 2.Кыңыр иш ... жылда билинет.3. Баатыр ... өлөт, коркок ... өлөт. 4.Эр жигитке ... түрдүү өнөр аз. 5.Адам ... жашабайт.

Пайдаланылуучу сөздөр : кырк; миң ,бир; жетимиш; эки; бир, миң;

53-көнүгүү. Суроолорго жооп бергиле.

Эт бөлүмүнөн эмнелерди сатып аласыз?
(Что вы покупаете в мясном отделе?)

...
Бул кездеменин 1метри канча турат?
(Сколько стоит 1метр этой ткани?)

...
Баарына канча төлөйм?
(Сколько мне уплатить за все?)

54-көнүгүү. Төмөнкү эсептик сан атоочторду жазуу түрүндө жазгыла.

65, 89, 234, 777, 980, 44, 132, 5879, 2009, 555, 888, 4657, 907, 563.

55-көнүгүү. Тилиңерди жатыктыргыла

Жаңылмачтар

Ал өйүздө эки өгүз,

Адырдагы алты кой,

Бул өйүздө эки өгүз.

Алтысы тең ала кой.

Эки өгүзсүз экөөбүз,

Атам баккан ала кой,

Суудан кантип өтөбүз ?

Алтысы тең арык кой.

Тапшырма

1.Макалдарды жаттагыла.

2.Эки тоо көрүшпөйт, эки адам көрүшөт (Гора с горой не сойдется,

3.человек с человеком где-нибудь да столкнется). Жети өлчөп,

бир кес (Семь раз отмерь, один раз отрежь). Эки коенду кууган бирине да жетпейт(За двумя зайцами погонишься, ни одного не поймаешь).

2. Которгула.

Дайте мне, пожалуйста, 3кг корейского риса, 2пачки перца, 8кг огурцов, 5кг гранат. Сколько стоят овощи и фрукты ? Я их взвесила, а там оказалось только 700 граммов. Имеется три сорта сушеной рыбы.

Он үчүнчү сабак

Грамматикалык тема: Мезгил тактооч (Наречие времени)

Лексикалык тема: Убакыт, саат (Время, часы)..

Грамматикалык жана лексикалык материалдар: убакыт, саат, калды, өттү, жарым, саат канчада, үч боло элек, туура саат жети, бир жарым саат, эрте мененки, кеч, кечки, бүгүн, эртең, кечээ, анан, азыр, күндүз, түндө, бүрсүгүнү, түштөн кийин, эртеден кечке.

Мезгил тактооч-кыймыл-аракеттин мезгилин көрсөтүп, качан?, кайсы убакта? качантан бери? деген суроолорго жооп берет. Мисалы, кечээ(вчера), бүгүн(сегодня), эртең(завтра), быйыл(в этом году), түштө, илгери(давно), дайым(постоянно), алдыңкы күнү(накануне), бүрсүгүнү(послезавтра).

Наречия времени в кыргызском языке обозначают время действия и отвечают на вопросы качан?(когда?), качантан бери?(с каких пор?), кайсы убакта? (с какого времени?)

Саат, убакыт

Саат канча болду?

Саат сегиз

Сегизден беш мүнөт өттү

Сегиз жарым

Тогузга жыйырма мүнөт калды

Он болоюн деп калды.

Бир(жарым) сааттан кийин

Эрте мененки(кечки) саат тогуз.

Кечинде. Түндө. Эртең. Алдыңкы

күнү.

Часы, время

Который час?

Восемь часов

Пять минут девятого

Половина девятого

Без двадцати девять.

Скоро десять часов.

Через час(полчаса)

Девять часов утра(вечера).

Вечером. Ночью. Завтра. Накануне.

Саат экиге чейин
Мен качан келейин?
Бир сааттан кийин келиңиз.
Эртеден кечке

До двух часов
Когда я должен прийти?
Прошу прийти через час.
С утра до вечера

☞ 56-көнүгүү. Жогорку айтымдарды пайдаланып, диалог түзгүлө.

☞ 57-көнүгүү. Убакытты туура айтууну үйрөнгүлө.
10¹⁵, 10⁴⁵, 08⁰⁰, 18³⁰, 19⁰⁰, 15⁵², 07¹⁰, 23⁴⁰

☞ 58-көнүгүү. Көп чекиттин ордуна берилген тактоочтордун ылайыктуусун коюп көчүргүлө.

1.... күн жаанчыл болуп, эгин жакшы өстү. 2. Ал сабактан .... келди. 3....саат бирде тайпанын жыйыны өткөрүлөт. 4. Ай... керек, акыл ... керек. 5. ... ырдады, ийнелик жаны тынбады. 6. Данияр менен Жамийла менден... келишиптир. 7. "Ала-Тоо жаңылыктары" көрсөтүүсү ... саат жыйырмада башталат.
(Пайдаланылуучу сөздөр: адаттагыдай, мурда, быйыл, кеч, бүгүн, түндө, жайды-жайлай, күндө)

☞ 59-көнүгүү. Төмөнкү сөздөрдүн ичинен мезгил тактоочторду көчүрүп жазгыла

Кеч, күн, түн, мурдагы күнү, жылдыз, азыр, асман, туман, бешим, кечинде, саар, көл, убакыт, эрте менен, кийин, түнкү.

☞ Тапшырма

1.Макалдарды жаттагыла.

Убакытты кайтара албайсың(Время не воротишь). Убакыт акчадан кымбат(Время дороже денег). Кечинде ойлон, эрте менен иште (Думай вечером, а делай утром).

2.Төмөнкү сөздөрдү катыштырып, сүйлөм түзгүлө.

Кечкурун, бир паста, мурда, эрте мененки саат сегизде, быйыл,анан.

Он төртүнчү сабак

Грамматикалык тема: Этиш. Этиштин оң жана терс формасы (Глагол. Утвердительная и отрицательная форма глагола)

Лексикалык тема: Кафе, ресторанда (В кафе, ресторане)

Лексикалык жана грамматикалык материалдар:

Дасторкон, тамак-аштар, түштөнүү, бууга бышырылган, куурулган, коюу демделген чай, эрте мененки тамак, түшкү тамак, кечки тамак, курсагым ачты, нан, сүттөлгөн кофе, суусундуктар, этиш, эмне кылат, оң жана терс форма.

Этиш заттын кыймыл-аракетин билдирип, эмне кылды?, эмне кылып жатат?, эмне кылат? деген суроолорго жооп берет. Этиштер түзүлүшүнө карай жөнөкөй жана татаал болуп бөлүнөт.

Жөнөкөй этиштер (простые глаголы): жаз (пиши), оку (читай), сүйлө(говори), бар(иди), отур(сядь), билет(знает), берди(отдал) ж.б.

Татаал этиштер (сложные глаголы): жазып жатам(пишу), окуп отурам (читаю), угуп отурам(слушает).

Эскертүү: Кафе, ресторандардын эчилүү аттары тырмакчага алынып, баш тамга менен жазылат. Мисалы: «Ак-Тилек» рестораны, «Манас» кафеси ж.б.

(Глагол обозначает действия предметов и отвечает на вопросы что делать?, что сделать? и др. Глаголы по составу делятся на простые и сложные).

Кыймыл-аракеттин болушун туюндуруп, өздөрүнө тиешелүү атайын мүчөсү болбогон этиштер оң формадагы этиштер (утвердительная форма глагола) деп аталат.

Этиштин терс формасы уңгуга –ба мүчөсү уланып жасалат. (Отрицательная форма глагола образуется с помощью суффикса –ба, который присоединяется к корню).

-ба мүчөсү төмөнкүдөй болуп өзгөрөт: -ба, -бе, -бо, -бө, -па, -пе, по,-пе.

Мисалы, жаз(пиши)-жазба(не пиши)

сүйлө(говори)-сүйлөбө(не говори)

кечик(опаздывай-кечикпе(не опаздывай)

кел-приходи)-келбе(не приходи)

ук(слушай)-укпа(не слушай) ж.б.

Ашкана. Кафе. Ресторан.

Сиз мага жакшы ресторанды сунуштай аласызбы?

Кош келиңиздер!

Менюну алып келсеңиз.

Менин курсагым өтө ачты(ачпады)

Сиз мага ... эмнени сунуш кыласыз?

суук тамактан

коюу тамактан

Закускадан

суусундуктан

Мага беш бармак жагат(жакпайт).

Дагы... алсаңыздар болот.

аш

манты

Мен суусадым(суусабадым)

Тамагыңыздар таттуу болсун!

Эселти берип коюңузчу.

Вы можете порекомендовать мне хороший ресторан?

Добро пожаловать!

Меню, пожалуйста.

Я очень голоден(не голоден)

Что вы можете предложить...?

из жидкого

из густого

из закусок

из напитков

Я люблю(не люблю) беш бармак.

Возьмите еще ...

Плов

манты

Мне хочется(не хочется) пить.

Приятного аппетита!

Принесите, пожалуйста, счет.

☞ 60-көнүгүү. Жогорудагы айтымдарды пайдаланып, диалог түзгүлө.

☞ 61- көнүгүү. Көп чекиттин ордуна этиш сөздөрдү коюп жазгыла.

1.Чакырылган жерден...(кал, калба), чакырылбаган жерге өзүң басып (бар, барба).2.Тузсуз таттуу ... (болот, болбойт), нансыз курсак ...(тойбойт, тоет).3. Тамактанууга отурганда столго чыканакты көнөн жайып, жатып алууга (болот, болбойт) 4. 5.Коноктор ар тараптан ...(келишти, келишпеди). 6.Адам деген боорукер ... (болбош, болуш) керек.

☞ 62-көнүгүү. Төмөнкү сөздөрдү катыштырып, сүйлөм түзгүлө. Тамактануу адебин окуп, этиштин оң, терс формасына көңүл бургула

Эрте мененки тамак (завтрак), түшкү тамак (обед), кечки тамак (ужин), сүттөлгөн кофе (кофе с молоком), курсагым ачты (проголодался) куурулган (жареное)

📖 63-көнүгүү. «Тамактануу адебин» окуп, түшүнүгүңөрдү айтып бергиле

1. Тамакты маал-маалы менен, керектүү өлчөмдө жешке көнүккүн.
2. Тыгып опсуз эле жей берсе сиңире албай түйшүк тартасың.
3. Тамакты өз алдыңдан гана алып жегин.
4. Колундун майын нанга аарчыба.
5. Нанды дайыма кош колдоп сындыр.
6. Тамакты шашып жебе.
7. Кашыктагы жарымын жеп, калганын табактагы же кеседеги оокатка кайтарба.
8. Тамакка сунган колунду табакка же кесеге силкпе.

📖 64-көнүгүү. Сөздүк жат жазуу.

Дасторкон, тамак-аштар, түштөнүү, бууга бышырылган, куурулган, коюу демделген чай, эрте мененки тамак, түшкү тамак, кечки тамак, курсагым ачты, нан, сүттөлгөн кофе, суусундуктар, этиш.

📖 Тапшырма

1. Кыргыз тилине которгула

Я хочу кушать. Пойду обедать в кафе. Я тоже голоден. Что будем кушать на обед? Посмотрим меню. Я хочу салат из свеклы, а ты? А я- салат из редьки. На второе я хочу говядину. Мы действительно проголодались. Возьмем по стакану компота.

2. Жогорку сүйлөмдөрдөгү этиштерди терс формадагы этиштерге айландыргыла.

Он бешинчи сабак

Грамматикалык тема: Учур чак жана анын жакталышы (настоящее время и спряжение)

Лексикалык тема: Менин окуу жайым (Мое учебное заведение)

Лексикалык жана грамматикалык материалдар: Жогорку окуу жайы, адис, тапшырма, жайкы жана кышкы сыноо, окуп жатам, даярданып жатам, аудитория, лекция, семинардык жана практикалык сабак, кошумча сабактар, жазуу иштери, кайра тапшыруу, даярдап чыгаруу, учур чак, татаал этиштер

Кыргыз тилиндеги этиштер учур чакты, келер чакты, өткөн чакты билдирет. Учур чак- кыймыл аракеттин сүйлөп жаткан учурда болуп жаткандыгын билдирет. Учур чак түзүлүшүнө карай жөнөкөй жана татаал болуп бөлүнөт.

Учур чакта жөнөкөй этиштерге –а(-е, -о, -ө), -й мүчөлөрү, андан кийин жак мүчөлөрү жалганат. Мисалы, *Мен аудиторияда отурам*. Учур чактагы татаал этиштерге –ып(-ип, уп, -үп),-а(-е, -о, -ө) мүчөлөрү жалганып, негизги этиштен жана *бар, жат, тур, отур, жүр* жеген жардамчы этиштерден жасалат. Мисалы, окуп жатам, бара жатам, сүйлөп жатам ж.б.

Учур чактагы этиштердин жакталышы

Жекелик сандагы учур чак	Көптүк сандагы учур чак
Мен окуп жатамын (я читаю)	Биз окуп жатабыз(мы читаем)
Сен окуп жатасың (ты читаешь)	Силер окуп жатасыңар(вы читаете)
Сиз окуп жатасыз (вы читаете)	Сиздер окуп жатасыздар(вы читаете)
Ал окуп жатат (он читает)	Алар окуп жатышат(они читают)

(В кыргызском языке глаголы имеют настоящее, будущее, прошедшее время. Настоящее время показывает, что действия совершаются в момент речи. В настоящем времени к простым глаголам присоединяются окончания

–а(-е, -о, -ө), -й. Например, *Мен аудиторияда отурам*. Сложные глаголы настоящего времени образуются путем присоединения к основному глаголу деепричастных окончаний –ып(-ип, уп, -үп),-а(-е, -о, -ө), а также при помощи вспомогательных глаголов *бар, жат, тур, отур, жүр*. Например, *бара жатам, окуп жатамын* и др).

☞ 65-көнүгүү. Текстти окуп, өзүңөр окуган окуу жайыңар жөнүндө айтып бергиле.

Менин университетим

Ош мамлекеттик педагогикалык институту 1951-жылы ачылган. Анын базасында 1992-жылы Кыргыз Республикасынын Президентинин жарлыгы менен Ош мамлекеттик университети түзүлгөн. Университетте күндүзгү, кечки, сырттан окуу формасында 28 миңден ашуун студент окуйт. Анын ичинде чет өлкөлөрдөн келген 2577 студент түрдүү факультеттерде билим алышат.

Университет мамлекеттик аппаратка, банктарга, фирмаларга, ар кандай мекемелерге билимдүү адистерди даярдап чыгарат. Андагы таалим-тарбия иштерин академик-профессорлор, ар кандай илимдин кандидаттары, тажрыйбалуу окутуучулар жүргүзүшөт. Азыркы учурда келечектеги адистерди даярдоо багытына байланышкан илимий иштерге көп көңүл бурулуп жатат.

Ош шаарында жашап, ОшМУда окуганыма сыймыктанам.

Сөздүк:	окутуучулар
ар кандай- разный	преподаватели
мекеме - организация	жүргүзүшөт - ведут
билимдүү - образованный	келечектеги – в будущем
чыгарат - выпускает	багыт – направление
таалим-тарбия - воспитание	байланышкан- связан
иштери- дела	көп - много
тажрыйбалуу - опытный	көңүл буруу – обратить внимание

☞ 66-көнүгүү. Төмөнкү сөздөрдү учур чакка айландырып, сүйлөм түзгүлө.

Оку, бүтүр, тапшыр, даярдан, сыймыктан, кайра тапшыр, үйрөн, бар, кел, жогорку окуу жайы, адис, тапшырма.

☞ 67-көнүгүү. Макалды окугула жана маанисин түшүндүргүлө.

1.Окутуучуну ата-энеңдей урматта. (Почитай учителя; как родителя).

2.Илимдин башы-акыл, акылдын башы-сабыр. (Начала науки- ум, начало ума-терпение) 3. Кыйналбасаң- үйрөнбөйсүң (Не помучаешься- не научишься). 4.Байлыктын жакшысы-билим

(Знание – лучшее богатство). 5. Билимдин тамыры-ачуу, жемиши-таттуу (Корень ученья горек, да плод его сладок).

☞ 68-көнүгүү. Которгула.

Мен кыргыз тили каанасында отурамын. Экзаменге даярданып жатам. Модуль тапшырып жатабыз. Өз алдынча тапшырмаларды аткарып жатабыз.

Сен аудиториядан сырткаркы окууну тапшырып жатасың. Сиз кечигип жатасыз.

Ой бермети

Билим- белекке берүүгө да, уурдап да, сатып да болбой турган түбөлүктүү байлык.

☞ Тапшырма

1. Суроолого жооп бергиле:

1)Ош МУ качан түзүлгөн?

2)Ал кайсы жерде жайгашкан?

3) Университеттин ректору ким?

4)Университетте кандай факультеттер бар?

2. Этиштерди учур чакка коюп, сүйлөм түзгүлө

Жайкы жана кышкы сыноо, аудитория, семинардык жана практикалык сабак, кошумча сабактар, жазуу иштери, даярдап чыгар.

Он алтынчы сабак

Грамматикалык тема: Өткөн чак (Прошедшее время)

Лексикалык тема: Менин сүйүктүү жазуучум(Мой любимый писатель).

Лексикалык жана грамматикалык материалдар : жазуучу, чыгарма, аңгеме, повесть, роман, поэма, төрөлгөн, жашаган, ата-энеси, үй-бүлөсү, сыйлыктар, белгилүү, айкын өткөн чак, жалпы өткөн чак, капыскы өткөн чак, адат өткөн чак.

Өткөн чак кыймыл-аракеттин, ал-абалдын сүйлөп жаткан учурдан мурда болуп өткөндүгүн билдирип, эмне кылды? эмне кылган? эмне кылыптыр? деген суроолорго жооп берет:

жазган, окуду, жашаптыр ж.б.Өткөн чактагы этиштер жөнөкөй жана татаал болуп экиге бөлүнөт. Мисалы, Жазуучу чыгарма **жазды** (жөнөкөй этиш). Жазуучу чыгарманы **жазып бүтүрдү** (татаал этиш).

(Прошедшее время глагола показывает, что действие произошло до момента речи. По составу глаголы прошедшего времени делятся на простые и сложные).

Өткөн чактын түрлөрү

түрлөрү	мүчөлөрү	мисалдар
Айкын өткөн чак (прошедшее однократное время)	-ды	жазды, сүйлөдү, жашады, ырдады
Жалпы өткөн чак (общее неопределенное прошедшее время)	-ган	жазган, сүйлөгөн, жашаган, ырдаган
Капыскы өткөн чак (прошедшее субъективное время)	-ыптыр, -тыр	жазыптыр, сүйлөптүр, жашаптыр, ырдаптыр
Адат өткөн чак (давнопрошедшее длительное время)	-чу	жазчу, сүйлөчү, жашачу, ырдачу

Өткөн чактагы этиштердин жакталышы

Жекелик сандагы өткөн чак:

Мен жаздым, жазганмын, жазыптырмын, жазчумун.
Сен жаздың, жазгансың, жазыптырмын, жазчусуң.
Сиз жаздыңыз, жазгансыз, жазыптырсыз, жазчусуз.
Ал жазды, жазган, жазыптыр, жазчу.

Көптүк сандагы өткөн чак :

Биз жаздык, жазганбыз, жазыптырбыз, жазчубуз
Силер жаздыңар, жазгансыңар, жазыптырсыңар, жазчусуңар.
Сиздер жаздыңыздар, жазгансыздар, жазыптырсыздар, жазчусыздар.
Алар жазышты, жазышкан, жазышыптыр, жазышчу.

☞ 69-көнүгүү. Текстти окуп, айтып бергиле. Өткөн чактагы этиштерди таап жазгыла жана түшүндүргүлө.

Менин сүйүктүү жазуучум

Менин сүйүктүү жазуучум – Ч.Айтматов. Ал 1928-жылы Талас областына караштуу Киров районундагы Шекер айылында кызматкердин үй-бүлөсүндө төрөлгөн.

Жазуучуну бир гана мен эле эмес, бүтүндөй кыргыз эли урматтап сыйлап, сыймыктанат. Анткени ал кыргыз элин дүйнө жүзүнө таанытып, бүткүл дүйнө элин таң калтырган көптөгөн чыгармаларды жараткан. Алсак, аңгемелери “Газетчи Дзюдо”, “Атадан калган туяк”, “Кызыл алма”, повесттери: “Бетме-бет”, “Жамийла”, “Саманчы жолу”, “Биринчи мугалим”, романдары: “Кыямат”, “Кылым карытар бир күн”, “Тоолор кулаганда” ж.б.

Ч.Айтматов төмөндөгүдөй сыйлыктардын ээси:

Кыргыз эл жазуучусу, Мамлекеттик сыйлыктын лауреаты, Париждеги Европа илимдер, искусство жана адабият Академиясынын анык мүчөсү, Бүткүл дүйнөлүк илимдер жана искусство Академиясынын мүчөсү, Кыргыз Улуттук Академиясынын академиги.

Сөздүк:

сүйүктүү-любимый	көптөгөн
жазуучу-писатель	чыгармаларды-многие
айылында-в селе	произведения
кызматкердин- служащего	жараткан-создал
төрөлгөн-родился	сыйлыктар-награды
бүтүндөй кыргыз эли-весь	Академиясынын
кыргызский народ	мүчөсү-член Академии
таң калтырган-удивлял	бүткүл дүйнөлүк-всемирный

☞ 70-көнүгүү. Төмөнкү этиш сөздөрдү жак боюнча өзгөрткүлө Иштеген, ырдачу, көрсөтүптүр, алып келген, бийледі.

☞ 71-көнүгүү. Которгула

Читал, учил, играл, подготовил, проголодался, проводила, перевел, написал, родился, научил, оценил, обрадовался, обращала, подтвердил, поздравила, старался.

📖 72-көнүгүү. Төмөнкү сүйлөмдөрдү окугула. Өткөн чактагы этиш сөздөрдү тапкыла.

Мен өткөн жума облустук китепканага барып, Ч.Айтматовдун китептерин алдым. Анын “Жамийла” чыгармасын кечээ окуп бүтүрдүм. Мага Жамийланын образы абдан жакты. Азыр “Биринчи мугалим” повестин баштадым. Негизги каармандар Дүйшөн менен Алтынай экен.

Улуу жазуучу Ч.Айтматовдун каармандары түбөлүккө өлбөйт.

📖 Тапшырма

“Менин сүйгөн жазуучум” деген темада текст түзгүлө.

Он жетинчи сабак

Грамматикалык тема: Келер чак жана анын жакталышы
(Будущее время и спряжение)

Лексикалык тема: Майрамдар. Куттуктоолор (Праздники. Поздравления)

Грамматикалык жана лексикалык материалдар: майрам, куттуктоо, ден соолук, ийгилик, келе жаткан, бакыт, куттуктайм, каалайм, тилейм, майрамың менен, туулган күнүң менен, куш бооңор бек болсун, келер чак.

Кыймыл-аракеттин сөз жүрүп жаткан мезгилден кийин анык боло тургандыгын же божомолдонулушун билгизген чак келер чак деп аталат.

Бул жөнөкөй жана татаал келер чак болуп экиге бөлүнөт. Мисалы, келемин(пойду)- келип калармын (возможно приду), жазабыз(напишем)- жазганы жатам(собираемся написать).

(Будущее время показывает, что действие будет осуществляться или осуществится после момента речи. По составу глаголы будущего времени делятся на простые и сложные).

Келер чак маанисине карай *айкын келер чак* жана *арсар келер чак* болуп эки топко ажырайт.

Айкынкелер чак (будущее определенное время):каалаймын(пожелаю)

Арсар келер чак (неопределенное будущее время):каалармын(возможно пожелаю)

Келер чактагы этиштертин жакталышы

Жекелик сандагы келер чак:

I жак-барамын, барармын, келип калармын

II жак-барасың, барарсың, келип каларсың,
барасыз,барарсыз, келип каларсыз

III жак-барат, барар, келип калар

Көптүк сандагы келер чак:

I жак-барабыз, барарбыз, келип каларбыз

II жак-барасыңар, барарсыңар, келип каларсыңар
барасыздар, барарсыздар, келип каларсыздар

III жак-барышат, барышар, келип калышар

Майрамдар:

1-Сентябрь-Билим күнү

1-Январь-Жаңы жыл

8 –Март-Аялдардын эл аралык майрамы

21-Март-Нооруз майрамы

5-Май-Кыргыз Республикасынын Конституция күнү

9-Май-Жеңиш күнү

31-Август-Кыргыз Республикасынын эгемендүүлүк күнү

Куттуктоо

Майрамыңыз менен куттуктайм!

Туулган күнүңүз менен!

Жаңы жылыңыз менен!

Чын жүрөктөн куттуктайм!

Чын дилим менен

сизге...каалайм.

бакыт

узун өмүр

ден соолук

ишиңизге ийгиликтерди

Куттуктооңуз үчүн ырахмат!

Сизди неберелүү(уулдуу, кыздуу)

болушуңуз менен куттуктап

Поздравление

Поздравляю с праздником!

С днем рождения!

С Новым годом!

Поздравляю от всего сердца!

От всей души желаю Вам....

счастья

долгих лет жизни

здоровья

успехов в работе

Спасибо за поздравление!

Разрешите поздравить Вас с рождением внука (сына,

коюуга уруксат эти! из
 Менин жалындуу (чын жүрөктөн,
 ысык, жылуу) куттуктоо
 саламымды кабыл алып коюңуз!
 Куш бооңор бек болсун!

дочери)
 Примите мои самые ис
 кренние (сердечные, горячие,
 теплые) поздравления!
 Пусть брачный союз будет
 крепким!

☞ 73-көнүгүү. Жогорку айтымдарды пайдаланып, майрамдык куттуктоо жазгыла.

☞ 74-көнүгүү. Кашаанын ичиндеги этиштерди кыргыз тилине которуп, келер чакта жазгыла.

Апабыздын туулган күнүн .... (отмечать).

Буюрса, Жаңы жылда ... (встречать)

Эртең кечки саат 18:00 гө биздин үйгө мейманга ... (прийти)

Келе жаткан Нооруз майрамыңыз менен ... (поздравлять).

«Ак-Тилек» ресторанында туулган күндү (отмечать)

8-Мартта аялзатын ... (поздравлять).

Студенттер факультетте майрамдык кече... (проводить)

☞ 75-көнүгүү. Төмөнкү таблица боюнча этиш сөздөрдү жактагыла. Кайсы чакта турарын аныктагыла

Жекелик түрү:

Этиш Сөздөр	1-жак; мүчөлөрү -а-мын; -ар-мын	2-жак; мүчөлөрү -а-сың(-сыз), -ар-сың (-сыз)	3-жак; мүчөлөрү -а -т; -ар
Жаз			
күл			
Кел			

Көптүк түрү:

Этиш Сөздөр	1-жак; мүчөлөрү -а-быз; -ар-быз	2-жак; мүчөлөрү -а-сы-ңар, -ар-сы-ңар	3-жак; мүчөлөрү -ыш -ат; -ы-шар
Жаз			
күл			
Кел			

📖 76-көнүгүү. Ырды көркөм окугула.

Туулган күнүм

Туулган күнүм, бүгүн менин,
Конок тосуп кубанамын.
Гүлдөр көрүнүп кулпуруп,
Гүл жыттоого кубарланам.

Туулган күнгө келесиңби?
Сүйүү гүлүн бересиңби?
Жаштыгыма кубат болуп,
Гүл кучактап келесиңби?

📖 77-көнүгүү. Которгула

Принесу, принесем, решу, решим, будешь читать, будешь говорить, буду слушать, закрою, напишу, прочитаю, возможно придем, возможно поддержите

📖 Тапшырма

1. Грамматикалык материалдарды кайталагыла.
2. Төмөнкү айтымдарды пайдаланып, майрамдык тостторду жазып келгиле.

Сиздин ден соолугуңуз үчүн!

Достук үчүн (бакыт) !

Сени ийгилик коштосун!

За Ваше здоровье!

За дружбу(за счастье)!

Пусть тебе сопутствует
удача!

Он сегизинчи сабак

Грамматикалык тема: Буйрук ыңгай (Повелительное наклонение)

Лексикалык тема: Тил, сүйлөө (Язык, речь)

Лексикалык, грамматикалык материалдар: тил, сүйлөө, буйрук, өтүнүч, кыргызча, англисче, которуу, үйрөнөм, азыраак билем, начар сүйлөйм, туура айттымбы, мен түшүнбөйм, кайталаңызчы.

Үч жактын бирине карата айтылган буйрукту, талапты, жана өтүнүчтү билдирген этиштер кыргыз тилиндеги буйрук ыңгайды туюнтат. Мисалы, оку-читай, жаз-пиши, иште-работай ж.б.

Кыргыз тилиндеги уңгу этиштин баары буйрук ыңгай маанисинде колдонулат да, экинчи жакка таандык болуп айтылат. Мисалы, (Сен) кечикпей кел (ты не опаздывай), (Сен)отура бер(ты сиди), (Сен)тынч отур(ты сиди спокойно)

(В кыргызском языке глаголы в повелительном наклонении обозначают приказ, требование и просьбу. Все корневые глаголы употребляются в значении повелительного наклонения и относятся ко второму лицу.)

Буйрук ыңгайдын жасалышы:

Буйрук ыңгайды жасоочу мүчөлөр	Алардын мааниси	Мисалдар
-гын	IIжак, жекелик санда	баргын, үйрөнгүн, которгун, тапкын
-ыңыз	IIжак, жекелик санда, сылык формасында	барыңыз, үйрөнүңүз, которуңуз, табыңыз
-гыла	IIжак, көптүк санда	баргыла, үйрөнгүлө, которгула, тапкыла
-ыңыздар	IIжак, көптүк санда, сылык формасында	барыңыздар, үйрөнүңүздөр, которуңуздар, табыңыздар
-сы –сын	IIIжак, жекелик санда	барсын, үйрөнсүн, которсун, тапсын
-ыш+сын	IIIжак, көптүк санда	барышсын, үйрөнүшсүн, которушсун, табышсын

Тил, сүйлөө

Кайсы тилдерде сүйлөй аласыз?
Мен кыргыз(орус, англис)тилин үйрөнүп жүрөм.

Язык, речь

Какими языками вы владеете?
Я изучаю кыргызский(русский, английский).

Кыргызча... дегенди эмне Как сказать по- кыргызски...? дейт?

Бул сөздүн мааниси кандай? Что означает это слово?
Мен кыргызча начар сүйлөйм. Я плохо говорю по- кыргызски.

Жай (шашпай)сүйлөнүзчү

Говорите, пожалуйста,
медленнее.

Силер мени түшүнүп
жатасыңарбы?

Вы меня понимаете?

Мен сизди түшүндүм(түшүнгөн
жокмун).

Я вас понял(не понял).

Дагы бир кайталаңызчы.

Повторите, пожалуйста, еще
раз.

Кыргыз тилине которгула.

Переведите на кыргызский язык.

Бул сөздү кыргызча жазгын!

Напиши это слово по-
кыргызски.

☞ 78-көнүгүү. Жогорку айтымдарды пайдаланып, сүйлөшкүлө.

☞ 79-көнүгүү. Көркөм окугула.

Эне тилим- менин дилим, таалайым,
Сен өркүндөп өсүшүңдү каалаймын.

Эне тилим, кылымдарга карыбай,
Муундарга берилчи сен муңайбай.

Эне тилим - эне сүтүм, кубатым,
Эне тилим башка тилди үйрөттү.
Эне тилсиз тааныр белем дүйнөнү,
Эне тилсиз угар белем күүлөрдү.

3. Жолдошова

☞ 80-көнүгүү. Сөздөргө буйрук ыңгайдын мүчөлөрүн туура
улап жазгыла.

Жаз, сүйлө, түшүн, котор, кайтала, үйрөн, бер, көрсөт,
ырда

☞ 81-көнүгүү. Тилиңерди жатыктыргыла.

Жаңылмач

Ал баланын ысмы Сатыбалды,
Ала-Тоонун койнунан отун алды.
Келе жатса алдынан коен качты,
Тарс эткизип аны атып алды.
Атып алган коенун,
Койнуна катып алды.

Ой бермети

Улуттун уютку азыгы, сыйынар сыймыгы-анын тили, маданияты, үрп-адаты, аны барктап-баалабаса, ал өнүгүп өспөйт.

Табшырма

1. Макалдарды жаттагыла.

1.Көп тил билүү-көсөмдүк. 2.Өнөр алды- кызыл тил. 3.Тил-ачуунун ачуусу, таттуунун таттуусу. 4. Айтылган сөз-атылган ок.

2. Көп чекиттин ордуна буйрук ыңгайдагы этиштерди коюп жазгыла.

Сен кыргыз тилинде ... Улан, бүгүн китепканага ... Гүлнара экзаменге ... Сен шаарды ... Силер улууларды ... Спорт менен ... Сиз шашпай ... Ал айылдан ... (Пайдаланылуучу сөздөр: келсин, айлан, сүйлө, сүйлөңүз, машыккыла, даярдан, бар, сыйла)

Он тогузунчу сабак

Грамматикалык тема: Шарттуу ыңгай (Условное наклонение)

Лексикалык тема: Ооруканада (В больнице)

Грамматикалык жана лексикалык материалдар: шарттуу ыңгай, ден соолук, көз, кол, бут, баш, кулак, мурун, ооз, тил, тиш, жаак, моюн, ич, өпкө, жүрөк, өт, ашказан, бөйрөк.

Кыргыз тилинде шарттуу ыңгай кыймыл-аракеттин аткарылышы үчүн, белгилүү бир шарттын болушун көрсөтөт да, -са мүчөсү аркылуу жасалат. Мисалы, оку(читай) —окуса (если читать), жардам бер(помоги)-жардам берсе(если помогать), жаз(пиши)-жазса(если писать) ж.б.

В кыргызском языке глаголы в условном наклонении обозначают условие для совершения действия и образуются с помощью аффикса-са.

Шарттуу ыңгайдын –са мүчөсүнөн кийин жак мүчөлөр улана берет.

Мисалы:

Жекелик санда:

Көптүк санда:

<i>I жак</i> дарыласам(если вылечу)	<i>Iжак</i> дарыласак(если вылечим)
<i>II жак</i> дарыласаң, (если вылечишь)	<i>IIжак</i> дарыласаңар(если вылечите)
дарыласаңыз(если вылечите)	дарыласаңыздар(если вылечите)
<i>IIIжак</i> дарыласа (если вылечить)	<i>IIIжак</i> дарылашса(если выечат)

Адамдын сырткы дене мүчөлөрү (части тела): баш(голова), көз(глаза), чач(волосы), каш(брови), кулак(ухо), ооз(рот), жаак(щеки), тиш(зубы), тил(язык), ээк(подбородок), кирпик(ресницы), мурун(нос), кол(руки), манжа(пальцы),көкүрөк (грудь), таман (стопа), бел(поясница), бут(ноги), тырмак(ногти).

Адамдын ички дене мүчөлөрү: жүрөк(сердце), өпкө(легкие), боор(печень), өт(желчь), бөйрөк(почки), ашказан(желудок), мээ(мозг).

Ооруканада

Менин бүгүн табым жок.

Мен дарыгер менен кеңешип көрүшүм керек.

Мен терапевтке (тиш дарыгерине) көрүнүшүм керек. Кулак ооруса, кайсы дарыгерге көрүнсөм болот?

Ден соолугум жакшы.

Жүрөгүм (башым, көзүм ж.б.) ооруп жатат.

Дарманым жок.

Уйкум качуучу болду.

Колумду, бутумду күйгүзүп (чыгарып) алдым.

Менин этим ысыйт.

В больнице

Сегодня я чувствую себя
неважно

Мне необходимо посоветоваться
с врачом.

Мне нужно обратиться к
терапевту (к стоматологу)

К кому обратиться, если болит
ухо?

Чувствую себя хорошо.

У меня болит сердце (голова,
глаз)

Я чувствую слабость.

Я страдаю бессонницей.

Я обжег (вывихнул) руку, ногу.

У меня высокая температура.

82-көнүгүү. Жогорудагы айтымдарды пайдаланып, бири-бириңер менен сүйлөшкүлө.

83-көнүгүү. Кашаанын ичиндеги ылайыктуу сөздөрдү коюп жазгыла.

Эгерде адам(күйсөм,күйсө,күйсөк), тез чечип салуу керек. Адам ооруп (калсаңыз, калса, калсак), тезинен жардам көрсөтүңүз.Эгер адам сасык тумоо болуп (калса, калсаңыз, калсак), буюмдарын бөлүп коюу керек.Өзүңүздү жаман (сезсеңиз, сездик, сезген), дарыгерге кайрылыңыз. Жатар алдында бир стакан айран (ичти, ичкен, ичсеңиз), ден соолугуңузга пайдалуу. Эрин кесиле (баштаса, баштасаңар, баштаган), бал сүйкөйт.

83-көнүгүү. Ырды көркөм окугула. Терс формадагы жана шарттуу ыңгайдагы этиштерди тапкыла

Ала-Тоо көркө келбейт эл болбосо

Талаанын көркү кайда гүл болбосо,

Гүл ачып, кубат албайт Күн болбосо.

Акындар ырдай албайт тил болбосо,

Душманың жазганабы сүр болбосо.

Тоолордун салмагы аз таш болбосо,

Узакка кабар жетпейт кат болбосо.

Жигиттин наамы чыкпайт март болбосо.

Дайралар толкуп –ташпайт сел болбосо,

Аргымак ат арыбайт бел болбосо.

Дыйканга түшүм кайда жер болбосо,

Ала-Тоо көркө келбейт эл болбосо.

Б.Алыкулов

84-көнүгүү. Которгула

Пускай читает, если нужно, если занимается, придет так пусть, когда мы вышли с концерта, если дожди не пойдут, ели пойдешь в университет.

Ой бермети

Базарда баалашып алгандай ден соолук буюм эмес; аны аздектеп-аспиеттесең, көңүлүң кушубак, маанайың жаркын.

Тапшырма

1.Макалдарды жаттагыла жана шарттуу ыңгайдагы этиштерди тапкыла.

1.Ооруганды сураса, айыкканга тете.(Если навестить больного, это равно выздоровлению).2.Ден соолугуң болсо, бардыгын табасын.(Будет здоровье –найдешь все).3.Этият болсоң, дарт жолобойт.(Смотри в оба, не возьмет хвороба).4.Кимдин эмнеси ооруса, ошол жөнүндө айтат(У кого что болит, тот о том и говорит).5. Соо кезде –сактан, оору кезде-дарылан(Коли болен-лечись, а здоров-берегись).

2. Ырды жаттагыла.

Ден соолук адамга зор байлык тура,

Демейде ушул ойго келбейт тура.

Орундуу ушул ак сөз чындык беле,

Оорунун кадырын соо билбейт тура.

Өмүрдүн гүлү эрте соолубасын,

Дүйнөдө ата-энелер оорубасын.

С.Бейшекеев.

Жыйырманчы сабак

Грамматикалык тема: Жөндөмөлөр (Падежи)

Лексикалык тема: Кыргызстан

Грамматикалык жана лексикалык материалдар : жөндөмөлөр, атоо, илик, барыш, табыш, жатыш, чыгыш, тоолуу, өлкө, аянты, жети облус, суулар, токойлуу, борбор, шаарлары, башка улуттун өкүлдөрү, өз алдынча мамлекет,

Кыргыз тилинде алты жөндөмө бар:

Жөндөмөлөр	Суроолору	мүчөлөрү	Мисалдар
Атооч	ким? эмне?	-	өлкө,

(именительный)			Кыргызстан
Илик (родительный)	кимдин? эмненин?	-нын (-нин,-нүн,- нун,-дын, -дин, - дун, -дүн)	өлкөнүн, Кыргызстандын
Барыш (дательный)	кимге? эмнеге?	-га(-го,-гө, -ге, -ка,-ко, -кө, -ке)	өлкөгө, Кыргызстанга
Табыш (винительный)	кимди? эмнени?	-ны (-ни, -ну, -нү, -ды, ди,-ду, дү, -ты, -ти, -ту, -тү)	өлкөнү, Кыргызстанды
Жатыш (местный)	кимде? эмнеде?	-да, (-до, -де, -дө -та, -то, -тө, -те)	өлкөдө, Кыргызстанда
Чыгыш (исходный)	кимден? эмнеден?	-дан, (-дон, -ден, -дөн -тан, -тон, -төн, - тен)	өлкөдөн, Кыргызстандан

☞ 85-кэнүгүү. Текстти окуп, суроолорго жооп бергиле.

Кыргызстан

Кыргызстан-Борбордук Азиянын ортоңку бөлүгүнөн орун алган.

Азыркы мезгилде республикада 5 миллиондон ашуун калк жашайт. Республикада жүздөн ашуун ар түрдүү улуттун өкүлдөрү ынтымактуу турушат.

Кыргызстан- эгемендүү өлкө. Ал эгемендүүлүгүн 1991-жылдын 31- августунда алган. Республиканы өз алдынча мамлекет катары бүткүл дүйнө тааныды.

Кыргызстанда сурьма, сымап, темир, алтын, күмүш жана башка металлдар казылып алынат. Негизинен мал чарбачылыгы, ошондой эле дыйканчылык менен да кесиптенишет. Түштүктө пахта, тамеки аянттары жайкалып жатат.

Республиканын борбору-Бишкек шаары өнөр жайдын, илимдин, маданияттын очогуна айланды. Кыргызстандын аймагы жети облуска бөлүнгөн: Ош, Жалал-Абад, Баткен, Ысык-Көл, Чүй, Нарын, Талас. Облустар өзүнүн ээлеген аймагы, табигый шарты, экономикасы, чарбасы, калкынын саны боюнча бири-биринен айырмаланат.

Сөздүк:

Борбордук Азия –Центральная Азия
азыркы мезгилде – в настоящий момент
өкүлдөрү - представители
эмгектенүү - работать
эгемендүү мамлекет- суверенное государство
бүткүл дүйнө- весь мир
сымап – ртуть
темир- металл
алтын - золото
күмүш - серебро
мал чарбачылыгы- скотоводство

дыйканчылык – сельское хозяйство
түштүктө- на юге
пахта - хлопок
тамеки - табак
борбору- столица
өнөр жай- промышленность
илим- наука
маданият- культура
чарба - хозяйство
калкынын саны-численность населения

Суроолор:

1. Кыргызстанда кайсы улутун өкүлдөрү жашайт?
2. Кыргыз Республикасынын кайсы жылы өз алдынча мамлекет катары бүткүл дүйнөгө таанылды?
3. Кандай кен-байлыктары бар?
4. Негизинен кайсы кесип менен алектенишет?
5. Борбору, облустары.

86-көнүгүү. Ырды көркөм окугула
Мекеним-менин Ата Журтум,
Тоолоруң, кең жайытың, аскаларың.
Агарып ак калпактай, элечектей,
Жайкалып жатат сырдуу энелердей.
Мекеним- менин сүйгөн Ата Журтум,
Карт тарыхың кылымдардан кылым сүрөйт.
Тарыхта кыргыз атың өчпөй келет,
Меймандос, пейлиң кенен, каада-салтың.

К.Орозматова

87-көнүгүү. Төмөнкү сөздөрдү жөндөмөлөр боюнча жөндөгүлө.

Суу, облус, мекен, мамлекет, жаратылыш, район

☞ 88-көнүгүү. Көп чекиттин ордуна жөндөмө мүчөлөрүн туура коюп жазгыла.

Кыргызстан... жаратылышы кооз жана жарашыктуу. Республика... жети облус, отузга жакын шаар, кырдан ашуун район бар. Кыргыз жери суулар... бай. Ал чарба... кеңири колдонулат. Кыргызстан... дыйканчылык өнүккөн.

☞ 89-көнүгүү. Кара менен басылган сөздөргө суроо бергиле, кайсы жөндөмө экендигин аныктагыла

Билимди алып, аны пайдаланбаган адам, **жерин айдап үрөнүн** сеппеген **дыйканга** тете. (Саади)

Билимден өткөн күч жок, билимдүү адам гана эч качан жеңилбейт.

(М.Горький)

Билим- улуу **адамды** жоошутуп, жөнөкөй адамды таңыркатып, майда адамды көптүрүп жиберет. (Цицерон)

Адамды **бактыга** үйрөтүүгө мүмкүн эмес, бирок бактылуу кылып **тарбиялоого** болот. (А.Макаренко)

☞ 90-көнүгүү. Которуп жазгыла

К товарищу, у друга, по городу, в Кыргызстане, из театра, в библиотеку, на улице, из автобуса, к соседу, у мамы, из дома.

Ой бермети

Өлкөнүн күчтүүлүгү элинин саны менен эмес, анын билимдүүлүгү, аң-сезимдүүлүгү, акыл-парасаттуулугу менен өлчөнөт.

📖 **Тапшырма**

1. Кыргызстан боюнча кошумча маалымат билип келгиле.
2. Тоо, Ата Журт, республика, чарба, дыйканчылык.

Жыйырма биринчи сабак

Грамматикалык тема: Жөндөлүштүн I жана II тиби. (Типы склонения)

Лексикалык тема: Касиеттүү Ысык –Көлүм (Мой священный Иссык-Куль)

Грамматикалык жана лексикалык материалдар: касиеттүү, сыймыктанабыз, көл, калайык-калкыбыз, тарыхы, кайгы-кубанычы, кыялдануусу, таланттуу акын, ыр саптары, таандык мүчө, китебимдин, көлүңө, кыргыз бермети.

Зат атоочтун жөнделүшүнөн кээ бир өзгөчөлүктөр байкалат. Ошого ылайык алар үч типке бөлүнөт:

1. Таандык мүчөсүз сөздөрдүн жөнделүшү (склонение имен существительных без аффиксов принадлежности)
2. Таандык мүчөлүү сөздөрдүн жөнделүшү (склонение имен существительных с аффиксом принадлежности)
3. Аягы катар үнсүз (**ск,нк,фть,нг,нд,мн**) менен бүткөн сөздөрдүн жөнделүшү. (склонение имен существительных, оканчивающих на сочетания согласных **-ск, -нк, -фть, -нг, -нд, -мн**)

Таандык мүчөлүү зат атоочтордун жөнделүшүндө төмөнкүдөй өзгөчөлүктөр бар:

- 1) I жана II жактын көптүк таандык мүчөлөрү уланган сөздөр таандык мүчөсүз сөздөр сыяктуу жөнделөт.
- 2) I жана II жактын жекелик таандык мүчөлөр уланган сөздөр жөнделгөндөгү өзгөчөлүк – барыш жөндөмөсүндө **М: атама (атамга эмес), атаңа (атаңга эмес).**
- 3) III жактын таандык мүчөсүндө **барыш жөндөмөсүндө –га болбостон –на, табышта–ны эмес –н, жатышта–да эмес –нда болот.**

(Эти имена существительные при склонении имеют ряд особенностей:

1. Существительные с аффиксом принадлежности 1-го и 2-го мн.ч. склоняются как существительные без аффиксов принадлежности.
2. Существительные с аффиксом принадлежности 1-го и 2-го лица простой формы ед.ч. дательного падежа вместо аффикса **–га** с фонетическими вариантами присоединяют только конечную гласную **–а**.
3. Существительные с аффиксом принадлежности 3-го лица простой формы ед.ч. дательного падежа вместо аффикса **–га** с фонетическими вариантами присоединяют аффикс **–на**, в винительном падеже **–н**, в местном падеже **–нда**)

Салыштыргыла:

Жөндөмөлөр	I тип	IIтип
	Таандык мүчөсүз сөздөрдүн жөнделүшү	Таандык мүчөлүү сөздөрдүн жөнделүшү
Атооч(именительный)	көл, акын, ата, мамлекет	көлүм, акыны, атаң, мамлекетибиз
Илик(родительный)	көлдүн, акындын, атанын, мамлекеттин	көлүмдүн, акынынын, атаңдын, мамлекетибиздин
Барыш(дательный)	көлгө, акынга, атага, мамлекетке	көлүмө, акынына, атаңа, мамлекетибизге
Табыш (винительный)	көлдү, акынды, атаны, мамлекетти	көлүмү, акының, атаңы, мамлекетибизди
Жатыш(местный)	көлдө, акында, атада, мамлекетте	көлүмдө, акынында, атаңда, мамлекетибизде
Чыгыш (исходный)	көлдөн, акындан, атадан, мамлекеттен	көлүмөн, акынынан, атаңан, мамлекетибизден

☞ 91-көнүгүү. Текстти окуп, суроо түзгүлө.

Касиеттүү Ысык-Көлүм

Ысык-Көл- кыргыз мамлекети бүт дүйнөгө сыймыктана турган көлдөрүнүн бири. Калайык-калкыбыздын басып өткөн жолу, тарыхы, кайгы-кубанычы, кыялдануусу, мына ушул табияттын толкундарынын арасында катылып жаткансыйт. Таланттуу акын А.Осмонов дартына даба издеп, дал ушул кыргыз берметинин жээгине келген. Акын бул жайдан учкул ыр саптарын тапкан, шыгына шык, ырына ыр кошулган.

Орустун атактуу географ окумуштуусу П.П.Семенов Тянь-Шанский ушул ажайып кооз жайларга таасирленип, бүт дүйнөгө белгилүү болгон Женева көлү менен салыштырган.

Көлдүн суусу балыкка бай, кургак жерлеринде –жапайы жаныбарлар жана канаттуулар көп. Мына ушуларды сактап жана көбөйтүү үчүн Ысык-Көл мамлекеттик корук деп аталган.

Сөздүк:

мамлекет-государство

бүт дүйнө- весь мир

көл-озеро

жээги-берега

толкундардын арасында-среди волн

таланттуу-талантливый

калайык-калк-народ

тарыхы-история

кайгы-кубанычы-горе и радость

окумуштуусу-ученый

☞ 92-көнүгүү. Төмөнкү сөздөрдү жөндөгүлө.

Коругу, тарыхы, калкыбыз, шыгың, дүйнөңүз, окумуштуусу

☞ 93-көнүгүү. Которгула.

Мекениме, Ысык- Көлүмдөн, эжемдин китеби, чоң энемдин үйү, элиңдин, университетимде, окуу жайыңарга, үй-бүлөңөрдө, ата-энеңиздер.

☞ 94-көнүгүү. Төмөнкү сөздөрдү катыштырып сүйлөм түзгүлө.

Көл-көлүмдүн, мамлекет- мамлекетибизге, толкундар-толкундарынан, мекен- мекенинде, ата- атаңыздын, окутуучу-окутуучубуз

☞ 95-көнүгүү. Текстти окуп, үчтөн суроо түзгүлө. Суроолорду шеригиңерге берип жооп алгыла.

Ысык-Көл

(уламыш)

Көлдүн ордунда чоң шаар болгон экен. Шаарды ач көз жана залым бай башкарып турган. Хандын байлыгы эсеп жеткис эле., бирок ал мындан көп болсо деп ойлочу.

Шаардан жогору, чоң дарыянын жээгинде жашаган кедейдин сулуу кызы болуптур. Күндөрдүн биринде кыздын түшүнө ак боз ат минген жигит ак булут астынан түшүп келет да, колуна шакек салат:

-Мени күт, бул шакек колуңда турганда сага эч ким, эч нерсе кыла албайт,-дейт.

Кыздын кабары ханга да жетет, «алып келгиле» деп жигиттерин жиберет. Жигиттер кыздын макул болбогондугуна карабай, күч менен хан сарайына алып келишет.

Хан кызга кымбат баалуу кийимдерди, асыл буюмдарды сунуш кылат. Бирок сулуу макул болбойт. Себеби кыз

колундагы шакекти бүт дүйнөнүн алтын-күмүшүнө да алмаштыргысы келбейт. Ошондуктан «жок» дегенден башка сөз айтпайт.

Кыз хан менен жашагандан көрө өлүмдү артык көрөт да, терезеден боюн таштайт.

Көз ирмемде сарайдын дубалдары урап, суу куюла баштайт. Суу уламдан-улам көбөйүп, акыры бүт шаарды каптап кетет. Шаардын ордуна кыздын көз жашындай таза жана тунук, жүрөгүндөй жылуу, сулуулугундай кооз көл пайда болот. Тунук суунун астынан байыркы шаардын айрым элестери көрүнөт имиш.

Сөздүк:

ордунда- на месте
чоң шаар – большой город
ач көз - жадный
залим -жестокий
башкарып турган-управляя
байлык - богатство
эсеп жеткис- не счесть
жогору- вверх
чоң дарыя –большая река
жээгинде- на берегу
жашаган – проживал
кедейдин – у бедняка
сулуу кыз- красивая девочка
күндөрдүн биринде- однажды
түш - сон
ак булут – белое облако
шакек- кольцо
эч ким- никто
эч нерсе кыла албайт- ничего не
сделает
жиберет- посылать
күч менен – с силой

сарай - дворец
баалуу кийимдер- дорогие
одежды
асыл буюмдар- драгоценные
изделия
алтын-күмүш- золото-серебро
алмаштыруу- поменять
өлүм- смерть
терезеден – из окна
көз ирмемде- очень быстро
дубалдары - стены
урап жыгылып- развалиться
куюлат- вливается
көз жаш- слезы
таза, тунук- чистый, прекрасный
жылуу- теплый
кооз - красивый
пайда болду- образовался
байыркы - старинный
уламыш- легенда

Тапшырма 1. Ырды жаттагыла.

Ысык-Көл кээде тынч да, кээде толкун,
Толкуса толкунуна тең ортокмун.
Турмушта канча жолдош күтсем дагы,
Бир сырдуу сендей жолдош күткөн жокмун.

Ысык-Көл- күрдөөлдүү көл күрпүлдөгөн,
Көркүнө көктөн башка сүртүнбөгөн.
Көк түсү таалай көркү, ырыс көркү,
Толкуса толкундары түркүмдөгөн.

А. Осмонов

2. Сөздөрдү жөндөгүлө жана аларды салыштыргыла.

жолдош - жолдошум
канаттуу - канаттуулары
эже - эжең
мекен - мекенибиз

Жыйырма экинчи сабак

Грамматикалык тема: Аягы катар үнсүз менен бүткөн сөздөрдүн жөндөлүшү (Склонение имен существительных, оканчивающих на сочетания согласных)

Лексикалык тема: Кыргыз Республикасынын атрибуттары (Атрибуты КР)

Грамматикалык жана лексикалык материалдар: мамлекеттик белгилер, туу, герб, гимни, түндүк, эгемендүү, туусу, зор окуя, мекен, салтанаттуу ыр, расмий, байлыгы, буудай, пахта, ата-бабалар, мурас.

Аягы катар үнсүз (-ск,-нк,-фть,-нг,-нд,-мн) менен бүткөн сөздөрдүн жөндөлүшү.

Орус тилинен же ал аркылуу башка тилдерден кабыл алынып, аягы -ск,-нк,-фть,-нг,-нд,-мн тыбыштары менен бүткөн сөздөр жөндөлгөндө уңгу менен мүчөнүн ортосуна бир үндүү (а,ы,у,ү,а) тыбыштары кошулуп айтылат жана жазылат. М: актынын, танканын, фактынын

Кээ бир -нк тыбыштары менен аяктаган сөздөргө мүчө уланганда үндүү тыбыш кошулбай жөндөлөт жана жазылат. М: банк,цинк

(Подобное звуко сочетание не характерно для кыргызского языка и встречается в основном в словах, заимствованных из

русского языка. При склонении, где присоединяемые падежные аффиксы начинаются с согласной, получается скопление трех согласных звуков, которые трудно произнести. После основы с такими окончаниями при склонении добавляются гласные

ы, и, у, ү, а.

Не все слова с подобными окончаниями подчиняются данному правилу. Например, банк, цинк)

А. акт	банк
И. актынын	банктын
Б. актыга	банка
Т. актыны	банкты
Ж. актыда	банкта
Ч. актыдан	банктан

96-көнүгүү. «Кыргыз Республикасынын атрибуттары» деген тексти ББКБ стратегиясы менен иштегиле.

Билем	Билгим келет	Билдим
-гимни -тили -акча бирдиги	-Кыргыз Республикасынын мамлекеттик белгилери кайсылар? -Гимн, герб, желектин авторлору кимдер? -Гербдеги белгилер эмнени түшүндүрөт? -Желектеги боз үйдүн түндүгү эмнени билдирет?	

Кыргыз Республикасынын атрибуттары

1992-жылдын 5-мартында Эгемендүү Кыргыз Республикасы үчүн зор окуя болду. Тарыхта биринчи жолу жаңы мамлекеттин туусу желбиреди. Ал кызыл түстөгү кездемеден турат. (Бул мекен үчүн кашык каны калганча күрөшүүгө даяр экендигинин белгиси). Желектин ортосунда күндүн шооласы тегиз чачырап турат. Анын ортосунда боз үйдүн түндүгү тартылган. Бул улуттук маданияттын эгемендүүлүктүн келечекке умтулуусун берип турат.

Гербдин авторлору - А.Абдыраев, С.Дубанаев. Ал 1994-жылы 14-январда кабыл алынган. Гербде негизинен ак мөңгүлүү тоо, кел. ары жагында нурун чачып күн

турат. Ошондой эле пахта, буудай, ортосунда эркиндиктин символу болгон Ак шумкар тартылган. Гербдин идеясы- Кыргызстанда жашаган элдердин биримдигин чыңдоо.

Мамлекеттик гимн – республиканын расмий символу болгон салтанаттуу ыры. Ал 1992-жылы 18-декабрда Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинде кабыл алынган. Гимн Ж. Садыков, Ш.Кулиев тарабынан жазылган. Музыкасы Н.Давлесов менен К.Молдобасановдуку. Гимнде кыргыз элинин байлыгы, сулуулугу жөнүндө маалымат берилип, ата-бабаларынан калган мурасы, бүгүнкү күнү, келечеги даңазаланат.

Сөздүк:

эгемендүү- суверенный
зор окуя- великое событие
күндүн шооласы- лучи солнца

туусу- знамя
мекен- Родина
кашык каны калганча күрөшүү-
бороться до последней капли
крови
расмий- официальный

салтанаттуу ыр- торжественная
песня
байлыгы – богатство
ата-бабалар – предки
тарыхта- в истории
улуттук маданият- национальная
культура
ак мөңгүлүү тоо - белоснежные
горы

буудай, пахта- пшеница, хлопок
мурас – наследство
кездеме- материалдар
эркиндиктин символу- символ
свободы
ак шумкар – белый сокол

элдердин биримдигин чыңдоо-
укрепление единства народов

☞ 97-көнүгүү. Суроолорго жооп бергиле.

Гимнинин сөзүн кимдер жазган?

Гимнде эмнелер жөнүндө айтылган?

Гербдин авторлору ким?

Туунун түсү эмнени билдирет?

Гербде эмнелердин сүрөтү тартылган?

☞ 98-көнүгүү. Сөздөрдү жөндөгүлө.

Гимн, герб, цинк, Минск

☞ 99-көнүгүү. Которгула.

Банкка, банктан, танканын, танкада, Омскиде, Омскиден, актынын, гимнинин, циктин

Тапшырма

1. Төмөнкү сөздөрдү жөндөп келгиле.
Фонд, нефть, акт, Пржевальск.
2. Кыргыз Республикасынын мамлекеттик символдорун окуп келгиле.

Жыйырма үчүнчү сабак

Грамматикалык тема: Жактама, шилтеме ат атооч жана алардын жөндөлүшү (Личные и указательные местоимения и склонение)

Лексикалык тема: «Манас» эпосу (Эпос «Манас»)

Лексикалык жана грамматикалык материалдар: эпос, салт, эрдик, ыйык, залкар чыгарма, баскынчылар, жоокер, каада-салттар, элдик оозеки чыгарма, адеп-ахлак, бөлүк, шилтеме ат тооч, бул, ушул, тигил, тээтигил.

Заттын аты аталбай, анын ордуна колдонулуучу сөздөр ат атооч деп аталат. Ат атоочтор жактама, шилтеме, өздүк, сурама, белгисиз, тангыч ат атоочторго бөлүнөт. Ат атооч *ким? эмне? кимдер? эмнелер?* ж. б. суроолорго жооп берет. Мисалы: мен, мен ал.

(Местоимение- это часть речи, которая указывает на предмет, но не называет его. Местоимения в кыргызском языке делятся на личные, указательные, возвратные, неопределенные, отрицательные.

Отвечают на вопросы *ким? (кто?), эмне? (что?), кимдер? (кто? во множ. числе), эмнелер? (что? во множ. числе)*.
Например: я, ты, он.)

Жактама ат атоочтор (личные местоимения): I жак-мен, биз; II жак-сен, сиз, силер, сиздер; III жак- ал, алар.

Шилтеме ат атоочтор (указательные местоимения): бул (это), ушул (этот), тигил(тот), тээтиги (вон тот), ошол (вон тот).

Ат атоочтордун жөнделүшү (Склонение местоимений):

Жөндөмөлөр	Жактама ат атоочтор	Шилтеме ат атоочтор
Атооч(именительный)	мен, ал, силер	бу(л),ошо(л)
Илик(родительный)	менин, анын, силердин	мунун, ошонун
Барыш(дательный)	мага, ага, силерге	буга,ошого
Табыш(винительный)	мени, аны, силерди	муну, ошону
Жатыш(местный)	менде, анда, силерде	мында, ошондо
Чыгыш (исходный)	менден, андан, силерден	мындан, ошондон

☞ 100-көнүгүү. Текстти окугула, жактама жана шилтеме ат атоочторду тапкыла

«Манас» эпосу

Кыргыз элинин эпосу «Манас» - эрдикти, жоокердик арнамысты, Мекенди ыйык тутууну даңазалаган залкар чыгарма. Кыргыз эли өзүнүн эркиндиги менен көз карандысыздыгын коргоп, чет элдик баскынчыларга каршы кылымдар бою баатырдык менен күрөшүп келген.

«Манас» эпосу- кыргыз элинин тарыхы гана эмес, анын турмуш-тиричилиги, каада-салты, адеп-ахлагы эстетикалык табити, жүрүм-турум нормалары жаратылыш жөнүндөгү байкоолору жана башка түшүнүктөрү кеңири планда чагылдырылган чыгарма.

«Манас» баштан аяк ыр менен айтылат. Ал «Манас», «Семетей», «Сейтек» бөлүктөрүнөн турат. Анын тили, образдуулугу байлыгы, элестүүлүгү менен айырмаланат. «Манас» кыргыз тилинин калыптанышында, грамматикалык нормаларынын такталышында сөздүк составынын байышында баа жеткис роль ойногон. Бул эпос элдик оозеки чыгармачылыктын дүйнөлүк мыкты үлгүлөрүнүн арасында татыктуу орунду ээлейт. Манастын С.Каралаевдин жазылып алынган вариантынын көлөмү-500 553 сап ыр. Бул көлөм «Илиада жана Одиссеяны» кошуп эсептегендеги көлөмдөн 20 эсе көп.

«Манас»- кыргыз элинин баатырдык эпосу, кыргыз элинин улуттук сыймыгы. Ал бүгүнкү күндө да өз маанисин жогото элек.

Сөздүк:

эрдик-храбрость
ыйык -священный
залкар чыгарма- знаменитое
произведение
баскынчылар- завоеватели
кылымдар бою күрөшүп келген-
боролись во веки
жоокер - воин
ар-намыс-совесть
турмуш-тиричиликтеги-
бытовой

каада-салттар- традиции, обычаи
адеп-ахлак- нравственность
эстетикалык табит-эстетический
вкус
жүрүм-турум нормалары –нормы
поведения

чагылдыруу- изобразить
элдик оозеки чыгарма- фольклор

☞ 99-көнүгүү. Суроолорго жооп бергиле.

- 1."Манас"- кандай чыгарма?
2. Ал кайсы жанрда жазылган?
- 3.Эпостун көлөмү канча?
- 4.Анын бөлүктөрүн атап бергиле.
5. Эпостун дүйнөлүк мыкты үлгүлөрүнүн арасында ээлеген орду.

☞ 101-көнүгүү. Төмөнкү ат атоочторду жөндөп чыккыла.
Сен, сиз, биз, сиздер, тигил, тээтигил

☞ 102-көнүгүү.Төмөнкү сүйлөмдөрдөгү белгиленген сөздөрдү жактама жана шилтеме ат атоочтор менен алмаштырып жазгыла.

«Манас» эпосуна көлөмү жагынан дүйнөдө теңдеши жок.
«Манас» эпосун көптөгөн көптөгөн изилдөөчүлөр изилдешкен.
Изилдөөчүлөр: В.В. Радлов, Ч. Валиханов, Б. Юнусалиев ж.б. Кыргыз эли «Манас» эпосу менен сыймыктанат. Манас сыяктуу баатырлар башка элдерде да бар.

Манас эли-жерин душмандардан коргогон. **Манас** -элдик баатыр.

103-көнүгүү. Сөздөрдү жөндемөлөр бсюнча туура жайгаштыргыла

Атооч	сенин	булардан
Илик	сенден	буларга
Барыш	сени	буларда
Табыш	сенде	булардын
Жатыш	сага	булар
Чыгыш	сен	буларды

Тапшырма 1. Үзүндүнү жаттагыла.

Ар муруту сеңирдей,
Айбаты албарс темирдей.
Мурду тоонун кырдачтай,
Каарданып караса,
Көрүнгөндү жуткандай.
Алтын менен күмүштүн,
Ширөөсүнөн бүткөндөй.
Асман менен жериңдин
Тирөөсүнөн бүткөндөй.
Айың менен күнүңдүн
Бир өзүнөн бүткөндөй.

2. Төмөнкү ат атоочторду катыштырып, сүйлөм түзгүлө.
Мунун, ошондо, сизге, мага, анда.

Жыйырма төртүнчү сабак

Грамматикалык тема: Сурама жана аныктама ат атоочтор жана алардын жөндөлүшү (Вопросительные и определительные местоимения и их склонение)

Лексикалык тема: Манасчылар

Грамматикалык жана лексикалык материалдар: чоң манасчы, үйрөнчүк манасчы, кесип, чала манасчы, эпизод, табигый жөндөм, түш көрүү, зор талант, сурама жана аныктама ат атоочтор.

Кыргыз тилинде сурама ат атоочторго ким? эмне? кимиси? эмнеси? кимдер? эмнелер? кайсы? кандай? канча?

нече? канчанчы? неченчи? качан? деген сөздөр кирет. Мисалы: «Манас» эпосун кимдер айткан?

В кыргызском языке к вопросительным местоимениям относятся такие слова, как *ким? (кто?), эмне? (что?) кимиси? (кто?), эмнеси? (что?), кимдер? (кто? - во множ. числе) эмнелер? кайсы? (который?) кандай? (какой?) канча? (сколько?) нече? (сколько) канчанчы? неченчи? качан? (когда?)*.

Эскертүү: кандай, кайда, кана, кайдан деген сурама ат атоочтор жөнделбейт.

Аныктама ат атоочтор (определительное местоимение) заттын сандык жалпылыгын же жекелигин аныктап көрсөтөт: баары, бүт, бүткүл, бардык, ар кандай, ар кайсы, ар бир, ар нерсе, ар качан, өз, өзү, өзүбүз ж.б.

(Определительные местоимения выражают отношения к полноте, завершенности охвата лиц, предметов, явлений или к их единичности в ряду однородных предметов.)

Эскертүү: Бүткүл, бардык деген ат атоочтор жөнделбейт.

Ат атоочтордун жөнделүшү:

Жөндемелер	Сурама ат атоочтор	Аныктама ат атоочтор
Атооч	ким? канчоо?	баары, бардыгы
Илик	кимдин? канчоонун?	баарынын, бардыгынын
Барыш	кимге? канчооно?	баарына, бардыгына
Табыш	кимди? канчоону?	баарын, бардыгын
Жатыш	кимде? канчоондо?	баарында, бардыгында
Чыгыш	кимден? канчоонон?	баарынан, бардыгынан

☞ 104-көнүгүү. Текстти окуп чыгып, экиден суроо түзгүлө.

Манасчылар

Илгертеден эле кыргыз элинде манасчылардын кадыр-баркы зор болгондуктан манасчылык кесип өзгөчө өсүп өнүккөн. Бардык манасчылардын деңгээли бирдей эмес. Ошондой жөнөмүнө жараша эл манасчыларды бир нече топторго бөлөт: үйрөнчүк манасчы, чала манасчы, чоң манасчы. Ар бир топ өзүнө таандык өзгөчөлүктөргө ээ. Устаты айткан айрым эпизоддорду жаттап алып айткан манасчылар - үйрөнчүк манасчылар. Эпостун элге кеңири болгон эпизоддорун же үзүндүлөрүн негизинен жаттап алып, анча-

мынча кошумчаларды кошуп аткарган манасчылар- чала манасчылар. Манасчылык өнөрдүн жеткен чеги - чоң манасчы болуу. Кыргыз эли ушундай наам менен атаган манасчылар - С.Орозбаков, С.Каралаев.

Саякбай Каралаев(1894-1971) -XX кылымдын Гомери аталган манасчы. Ал Ысык-Көлдүн Тоң районунда туулган. 1930-жылдардан тартып, өмүрүнүн акырына чейин «Манас» айтты.

Чоң манасчылардын бири –Сагымбай Орозбак уулу(1867-1930).Манас айтууну 15-16 жашынан баштаган. Окумуштуулар Сагымбай айткан «Манастын» көркөмдүк касиетине өзгөчө баа беришет.

Сөздүк:

кадыр-барк- авторитет

үйрөнчүк - начинающий

жөндөм- способность

өзгөчөлүк- особенность

устат- мастер

үзүндү- отрывок

өнөр- ремесло

көркөмдүк касиети- художественное свойство

☞ 105-көнүгүү. Төмөнкү ат атоочторду жөндөгүлө

Өзү, өзүм, өзүң, өзүңүз, ар ким, кайсы

☞ 106-көнүгүү. Төмөнкү ат атоочтордун ичинен сурама жана аныктама ат атоочторду бөлүп жазгыла

Бүткүл, ушул, ким, ар ким, ар бир, кандай, өз, эч качан, кайсы, кайда, баары, канча, ар качан, кана, кайсы, эч бир, бардык, бир нерсе, тигил.

Ой бермети

Саякбай, Сагымбайлар кыргыздын Ала-Тоосундай залкар эмгек жаратышып, аны дүйнө жүзүнө алып чыккан элибиздин сыймыктанар алптары.

Тапшырма

1. С.Каралаевдин өмүр баянын билип келгиле.

2. Аныктама жана сурама ат атоочторду катыштырып, сүйлөм түзгүлө.

3. Окугула жана которгула.

а). Өзү жөнүндө сүйлөп жаткан адамдын сөзүн көңүл коюп ук.

б). Өзүңдүн өтүп жаткан күндөрүңө жана боло турган нерсеге дайыма кубан.

в). Өзүңдү чыдамдуулукка жана боорукердикке көндүр.

г). Дайыма жаркылдап, жакын адамдарың менен жакшы мамиледе бол.

Жыйырма бешинчи сабак

Грамматикалк тема: Белгисиз жана таңгыч ат атооч
(Неопределенные и отрицательные местоимения)

Лексикалык тема: Нооруз

Грамматикалык жана лексикалык материалдар: Нооруз, белгисиз, сүмөлөк, улуттук тамак-аштар, таңгыч, аластоо, жаңы жыл, жыл ажыроо, чыгыш элдери, боорукерликтин, ыймандуулуктун, жаркыраган жаздын майрамы.

Белгисиз ат атооч

Белгисиз ат атооч заттардын, көрүнүштөрдүн ким-эмне экендигин, сан-өлчөм, сын-сыпаттык белгилерин, орун-мезгилин ачык-айкын билгизбестен, ал маанилерди жоромолдоп туюндурат. Белгисиз ат атоочтор сурама ат атоочтор менен **бир, алда** деген сөздөрдүн айкалышы аркылуу, кээде сурама ат атоочторго **-дыр** мүчөсү уланып жасалат: *кандайдыр бир, кимдир бирөө, качанкы бир, качандыр бир, кимгедир.*

Эскертүү: *ардеме, бирдеме* деген белгисиз ат атоочтор бирге жазылат.

(Неопределенные местоимения указывают на неопределенные предметы, признаки, количества. Образуются при помощи вспомогательных слов **бир, алда** и аффикса **-дыр**: *алда ким, кимдир бирөө (кто-то), бир нерсе, бирдеме (нечто, что-то), кай бир, кандайдыр бир,*

кандайдыр, кээ бир, кайсы бир (некоторый, некий, какой-то, неизвестно какой))

Примечание: неопределенные местоимения *ардеме, бирдеме* пишутся слитно.

Тангыч ат атооч

Тангыч ат атооч заттык, сын-сыпаттык, сан өлчөмдүк ж.б. маанини жокко чыгаруу, тануу маанисинде колдонулат. Тангыч ат атоочтор *эч* деген тангыч бөлүкчө аркылуу уюштурулат.

Эскертүү: Төмөнкү тангыч ат атоочтор бирге жазылат: *эчтеме, эчтеке, эчтемке*.

(Отрицательные местоимения служат для отрицания наличия какого-либо предмета, качества, количества. Образуются присоединением отрицательной частицы *эч* к другим местоимениям, существительным, наречиям: *эч ким (никто), эчтеме, эчтемке, эч нерсе (ничто, никакой), эч бир, (никакой), эч качан, (никогда), эч кандай (никакой), эч кайда (никуда, нигде)*.

Примечание: отрицательные местоимения *эчтеме, эчтеке, эчтемке* пишутся слитно).

Ат атоочтордун жөнделүшү (склонение местоимений):

Белгисиз ат атооч

- А. кээ бири
- И. кээ биринин
- Б. кээ бирине
- Т. кээ бирини
- Ж. кээ биринде
- Ч. кээ биринен

Таңгыч ат атооч

- эч ким
- эч кимдин
- эч кимге
- эч кимди
- эч кимде
- эч кимден

Эскертүү: *эч кандай, эч качан, эч кайда, кандайдыр бир, алда кандай, качандыр бир* деген ат атоочтор жөнделбөйт.

☞ *107-көнүгүү.* Нооруз текстин инсерт стратегиясы менен иштегиле жана белгисиз, таңгыч ат атоочторду тапкыла.

Нооруз

Байыркы чыгыш элдеринде ошонун ичинде кыргыздарда эки миң жылдан ашуун убакыттан бери күн менен түндүн

теңдешкен күнүн жаңы жыл-нооруз дешкен. Нооруз фарс тилиндеги «нав»-жаңы, «руз»-күн деген сөзүнөн алынган.

Кыргызда эски жыл бүтүп, эртең жаңы жыл башталат деген күнү өткөрүлүүчү ырым-жырым салты «жыл ажыраш» деп аталган. Жыл ажыраш күн менен түн теңелген кезде б.а. март айынын жыйырма- жыйырма бирине туура келет. Бул маалда кыргыздар арча күйгүзүшүп, үй-бүлөнү, малды жана үй ичин аласташкан.

Чоң дасторкон жайылып, жети түрдүү тамак коюлат. Үй-бүлөнүн бардык мүчөлөрү жаңы кийим кийишип, майрамдык маанайда тамактанышат.

Жаңы жылга карата даярдалган тамактардын ичинен сыйлуусу, ширелүүсү сүмөлөк болгон. Сүмөлөк жөнүндө көптөгөн уламыштар айтылып жүрөт. Алардын бири төмөнкүчө: «Илгери-илгери бир кембагал кемпир болгон экен. Анын көп небереси болуптур. Жокчулуктун айынан неберелерине эч кандай тамак таап бере албай аябай кыйналган экен. Кемпир курсактары ачып, ыйлаган неберелерине: «Мен силерге сонун бирдеме жасап берем», - дейт. Буга неберелери аябай сүйүнүп калышат. Эне казан асып, бир ууч буудайды кайната баштайт. Түн кирип балдары ачка бойдон уктап калышат. Эртеси казанды ачышса, казанда кандайдыр бир нерсе турган болот. Ошондон бери ал тамактын аты «сүмөлөк» деп аталып калыптыр».

Сөздүк:

байыркы-древний	теңдешкен күн-
чыгыш элдери- восточный народ	равноденствие
ошонун ичинде – в том числе	эски жыл- старый год
эки миң жылдан ашуун-более двух	ырым-жырым-приметы
тысяч лет	сыйлуу- уважаемый
арча менен аластоо- окуривать	
дымом арчи	

Суроолор:

1. Нооруз кандай майрам?
2. Бул аталыш кайсы сөздөн келип чыккан?
3. Эмне себептен арча менен аласташкан?
4. Нооруз майрамын кайсы элдер майрамдашат?
5. Сүмөлөк жөнүндө дагы кандай уламыштарды билесиңер?

☞ 108-көнүгүү. Текстке карата синквейн жазгыла.

☞ 109-көнүгүү. **Эчтеме, бир нерсе** деген ат атоочторду жөндөгүлө

☞ 110-көнүгүү. Сүйлөмдөрдү которгула

Майрамга эч ким келген жок. Мен эч нерседен коркпойм. Ал бирдемелерди сүйлөп жатты. Кимдир бирөө келди. Асан бир нерсени айтканы турат. Акмат кандайдыр бир кызыктуу окуя жөнүндө айтайын дегенде, телефон шыңгырады. Эч качан, эч ким унутулбайт!

📖 Тапшырма

1. Көп чекиттин ордуна белгисиз, таңгыч ат атоочторду коюп көчүргүлө.

... билбеген, билгиси келбеген адам – начар адам. Ушул күнгө чейин бул сүрөттү ... көрсөтө элекмин. ... эр ойлосоң, башканы шер ойло. ...үйүм, өлөң төшөгүм. Караңгы болгондуктан,... көрө албадым. Көп окуп, көптү билген адам ... жеңилбейт.

Пайдаланылуучу сөздөр: *эч кимге, эч нерсени, өз, бирөөнү, эч качан, эчтеке.*

2. Ырды жаттагыла

Алас! Алас!

Ар балээден калас!

Эски жыл кетти,

Жаңы жыл жетти.

Жамандык оору-сыркоо

Эски жыл менен кошо кетсин!

Жаңы жыл келди!

Жаңы жыл жакшылыгын ала келсин!

Эл -журтка бакыт консун

Төрт түлүк мал аман болсун.

Сөздүк:

ар балээден – от разных бед

эл –журтка- к народу

оору-сыркоо – болезни

төрт түлүк мал – скот

аман - невредимый

жамандык - зло

Жыйырма алтынчы сабак

Грамматикалык тема: Сын атооч. Сапаттык жана катыштык сын. (Имя прилагательное. Качественные и относительные прилагательные)

Лексикалык тема: Жыл мезгилдери. (Времена года)

Грамматикалык жана лексикалык материалдар: сапаттык жана катыштык сын атооч, сапаты, өңү-түсү, көлөмү, мүнөзү, даамы, жаз, жай, кыш, күз, жыл мезгилдери, өзгөрүлөт, суук, ысык, жаанчыл, салкын, мөмө-жемиштер, бүркөк, ачык, түшүм жыйноо.

Сын атооч заттын ар түрдүү белгилерин билдирип, кандай? кайсы? деген суроолого жооп берет. Сын атоочтор заттардын ар түрдүү белгилерин жана башка зат менен болгон байланышын билдиришине карай сапаттык жана катыштык сын болуп бөлүнөт.

Заттын өңү-түсүн (ак, сары, кызыл, күрөң), сапатын (жакшы, эң жакшы, орто, катуу), формасын (тоголок, сүйрү, бийик), мүнөзүн (жоош, тентек, сылык), температура жактан айырмачылыгын (ысык, муздак, мелүүн), даамын(ачуу, таттуу, кычкыл) көрсөткөн сын атоочтор сапаттык сын атооч деп аталат. Сапаттык сын атоочтор даража категория боюнча өзгөрөт.

Катыштык сын атоочтор бир заттын экинчи бир зат менен болгон байланыш, катышына карай заттын өзгөчөлүгүн көрсөтөт. Алар сөз жасоочу мүчөлөрдүн жардамы менен жасалат: илимий иш (научная работа), шаардык кыз (городская девушка)ж.б.

(Именем прилагательным в кыргызском языке называется часть речи, объединяющая слова, обозначающие признаки, качества, свойства предмета и отвечают на вопросы *кандай? кайсы? (какой?)*)

Имена прилагательные в кыргызском языке в отличие от имен прилагательных в русском языке не имеют категории рода и числа. По своему значению и грамматическим особенностям прилагательные делятся на качественные и относительные.

Качественные прилагательные обозначают характерные признаки предметов такие, как цвет, объем, величина, размер, вкус, температуру, духовные и физические качества. Н., *белый, красный, высокий, теплый, холодный* и другие. Качественные прилагательные имеют степени сравнения.

Относительные прилагательные обозначают признак предмета по его отношению к другим предметам и явлениям.

☞ 111-көнүгүү. Төмөнкү сын атоочторду катыштырып, сүйлөм түзгүлө.

Сулуу, жазгы, жаанчыл, айылдык, тоодой, кызыл, ак, таза.

☞ 112 -көнүгүү. Табышмактардын жандырмагын тапкыла.

Төрт нерсе бир-бирине жете албаган,
Ажырап бири-биринен кете албаган.
Өздөрү бул дүйнөнүн камын ойлоп,
Ойлогон максатына жете албаган.

***

Күн узарып кар эрип,
Суу сайларга толчу эле.
Бул кай кезде болчу эле?

***

Күндөр ысып, чөп бышып,
Эл орогун орчу эле.
Бул кай кезде болчу эле?

***

Сууда муз бар, жерде кар,
Бороон болуп сокчу эле.
Бул кай кезде болчу эле?

☞ 113-көнүгүү. Текстти окугула жана андан сын атоочторду таап, сын атоочтордун кайсы түрү экендигин аныктагыла.

Жыл мезгилдери

Бир жылда төрт мезгил бар: жаз, жай, күз, кыш. Жылдын бул мезгилдеринин ар бири өзүнчө кооз.

Жаз келгенде жаратылыш өзгөрөт. Жер көгөрүп, бак-дарактар гүлдөйт. Келгин куштар учуп келишет. Жер айдалып эгин, жашылчалар эгилет. Аба ырайы салкын болот.

Жайында асман көгөрүп, күн жаркырап, аба абдан ысыйт. Күн абдан узарып (22-июль), жай чилдеси күчүнө кирет. Адамдар Ак-Буура дарыясына түшүшүп, суунун боюнда эс алышат.

Алдыдан күздүн карааны да көрүнөт. Күзүндө күн бүркөлүп, жаан көп жаайт. Бул мезгилде мөмө-жемиштер бышып, түшүм жыйноо башталат. Ошентип табият карды күтөт.

Кышында күн абдан кыскарат (22-декабрь). Кышында кар жаайт. Кыргызстанда кыш өтө суук болбойт. Кыш чилдеси бүткөндөн кийин жаз келет. Ошентип жыл мезгилдери бири-бирин алмаштырып турат.

Сөздүк:

жыл мезгилдери-времена года	күн жаркырап-ярко светит
кооз-красивый	солнце
жаз-весна	абдан ысык-очень жарко
жай-лето	суунун боюнда-на берегу речки
күз-осень	эс алышат-отдыхают
кыш-зима	жаан-дождь
бак-дарактар-деревья	мөмө-жемиштер-фрукты
жаратылыш- природа	түшүм-урожай
учуп келишет-прилетают	суук -холод
жер айдоо-пахать землю	
жашылчалар-овоци	келгин куштар – перелетные
аба ырайы-погода	птицы
салкын –прохладный	

☞ 114-көнүгүү. Аба ырайы айтымдарын колдонуп, диалог түзгүлө.

Абанын(суунун) температурасы кандай?	Какова температура воздуха (воды)?
Былыр жай мелүүн болгон, быйыл ысык.	В прошлом году лето было прохладное, нынче стоит жаркая погода.
Бүгүн күн жаабайбы?	Не будет ли сегодня дождя?
Бүгүн аба ырайы кандай?	Какая сегодня погода?
Караңыз, кар жаай баштады!	Посмотрите, пошел снег.
Эртең аба ырайы кандай болот?	Какая погода будет завтра?
Үшүп(ысып) жатам.	Мне холодно(жарко).
Бүгүн... градус ысык(суук).	Сегодня ... градусов

	тепла(мороза)
Жаан басылды.	Дождь прекратился.
Күн (кар) жаайт го.	Видимо, будет дождь(снег).
Кандай катуу шамал!	Какой сильный ветер!
Бүгүн аба ырайы эң сонун.	Сегодня прекрасная погода.
Бүгүн жолдор тайгак, тоодо туман.	Сегодня на дорогах гололед, в горах туман

☺ 115-көнүгүү. Ырды көркөм окугула.

Жазын көрдүм. Ысык-Көлдө жаз жыргал,
 Тирүүлүктө көлдүн жазын көрүп кал.
 Куулар кетип, жаңы кетип аңырлар,
 Бүрүн жарып, гүлдөр кезде кайың-тал.

Жайын көрдүм, күнгөй-тескей жайкалып,
 Эл тоюнган жайлоо кезин айталык.
 Сугат, отоо, эгиндерди суюлтуу,
 Кандай сонун, андай кызык чөп чабык.

Күзүн көрдүм . Көл элинде береке,
 Капа болот, барбай кетсең жеңеке.
 Ар бир адам кумар болот өзүнчө,
 Мейман тосуп, аш –тамагын бермекке.

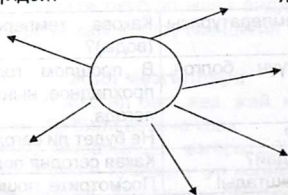
Кышын көрдүм. Ысык-Көлдө кыш жакшы,
 Ак кар басып, аппак кылып кыштакты.
 Түн мезгилде көлдүн арткы четинен,
 Көп угулат кыз-жигиттин ырлары.

А.Осмонов

☺ 116-көнүгүү. Кластердеги сүйлөмдөрдү окуп, кайсы мезгил экенин тапкыла.

Байчечекейлер гүлдөйт

Жер ойгонот

Аюулар чээнден чыгышат

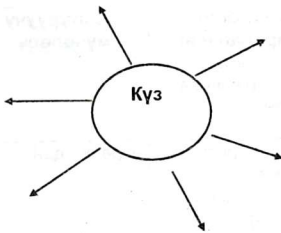
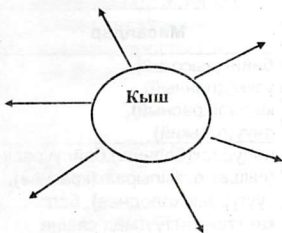
Дарактар бүчүр байлайт

Жер айдалат

Күн жылыйт

Өз алдыңарча жогоркудай кластер түзгүлө

Табшырма

1. Макалдарды жаттагыла.

Талаада кар көп болсо, кампаң данга толот. (Больше снега на полях, больше хлеба в закромах). Жазында жатпаган жыл бою ток болот. (Кто весной не пролежит, весь год будет сыт.) Ар бир мезгилдин өз ыры болот. (У каждого времени свои песни).

2. «Мен жакшы көргөн мезгил» деген темада текст түзүп келгиле.

Жыйырма жетинчи сабак

Грамматикалык тема: Сын атоочтун даражалары
(Степени сравнения имен прилагательных)

Лексикалык тема: Адамдын келбети, мүнөзү (Портрет и характер человека)

Грамматикалык жана лексикалык материалдар: сын атоочтун даражалары, жай, салыштырма, басаңдатма, күчөтмө, сырткы келбет, мүнөз, кыял-жорук, адамдын дене түзүлүшү, түстөр, ыймандуу, жакшыраак, акылдуу, шыңга бойлуу.

Сын атоочтун даражалары:

Сын атоочтун даражалары	Уюштуруучу мүчөлөрү	Мисалдар
Жай даража (положительная степень)	-	бийик(высокий), узун(длинный), кызыл(красный), ачуу(горький)
Салыштырма даража (сравнительная степень)	-ыраак, -дан	чоңураак(больше), бойлуураак (выше), кызылыраак(краснее), суугураак(холоднее), бал канттан таттуу(мед слаще сахара)
Күчөтмө даража (превосходная степень)	1. -ып; 2. эң(самый), абдан (очень), аябай (очень), чымкый (сплошь), өтө (очень), эбегейсиз (чрезмерно)	сапсары (прежелтый), туптуура(очень правильный), эң жакшы(отлично), абдан таттуу(очень сладкий), чымкый кара(сплошь черный), өтө сонун (самый прекрасный)
Басаңдатма даража (степень слабого проявления признака)	-ыш, -ылтыр, -гылт, -гыл, -гылтым, -гыч	агыш(беловатый), көгүлтүр(голубоватый), саргылт(желтоватый), кызгылтым(красноватый), саргыч(желтоватый)

Сырткы келбетти билдирүүчү сөздөр (Слова, обозначающие внешность):

Сулуу(красивый), жаш(молодой), кары(старый), арык(худой), семиз(толстый), толук(полный), ак чачтуу(седой), кыска, жапыз бойлуу(маленького роста), тармал чачтуу(кудрявый), коюу чачтуу(густоволосый), улгайган (пожилой), ойлуу(задумчивый), кара көз, көк көз(черноглазый, голубоглазый).

Мүнөздү, кыял-жорукту билдирүүчү сөздөр (Слова, обозначающие характер):

Ак көңүл(добрый), ыймандуу(добросовестный), кекчил (мстительный), ачуулуу(злой), таарынчаак (обидчивый),

урушчаак (драчливый), мактанчаак(хвастун), кызганчаак (ревнивый), эринчээк(ленивый), кежир(упрямый), элпек, кичи пейил (вежливый, учтивый), жоош(тихий), токтоо(спокойный), шашма(торопливый), кайраттуу, күчтүү(решительный, храбрый).

☞ 117-көнүгүү. Текстти окугула жана салыштыргыла.Сын атоочторду таап, аларды даражалар боюнча бөлүп жазгыла.

Жамийла өзү шыңга бойлуураак, белдүү келин. Эки өрүмгө батпай, дүркүрөп өскөн калың чачын кысып туруп, бир байлам ак жоолукту маңдайынан шарт буунуп алса, кызыл торусунан келген, балкайган тегерек жүзүнө ак жоолук эп келише калат. Жамийла күлгөндө, анын чымкый кара, сүйрүрөөк көзүндө ден соолуктун, жаштыктын ашып-ташкан күчү билинип турат. Ал эмнегедир өзүнчө бой каранып, секетбайдын туздуусунан ырдап жиберет. (Ч.Айтматов «Жамийла»)

Джамиля была хороша собой. Стройная, статная с прямыми жесткими волосами, заплетенными в две тугие, тяжелые косы, она ловко повязывала свою косынку, чуть наискосок спуская её на лоб, и это очень шло ей, и красиво оттеняло смуглую кожу гладкого лица. Когда Джамиля смеялась, её иссиня-черные миндалевидные глаза вспыхивали молодым задором, а когда она вдруг начинала петь соленые аилные песенки, в ее красивых глазах появлялся недевичий блеск.

☞ 118-көнүгүү. Досуңарды мүнөздөп жазгыла.

☞ 119-көнүгүү. Төмөнкү сөздөрдү даражалар боюнча өзгөрткүлө.

Жаш, кыска, ойлуу, арык, акылдуу, кичи пейил, кекчил, ак көңүл, жоош, шашма, кары, ыймандуу.

☞ 120-көнүгүү. Макалдарды толуктагыла.

1.... адам аз сүйлөйт .2... адам таап сүйлөйт, ... адам каап сүйлөйт.3. ... кыз-асмандагы жылдыз, ... уул –жакадагы кундуз. 4. ... адам эл бузат. ... адам уйкуга тойбойт. 5....

адамдын өзү тойсо да, көзү тойбойт. (акылдуу, акмак, жакшы, жакшы, жакшы, акмак, ачкөз, жалкоо)

☞ 121-көнүгүү. Кластер-табышмакты окугула, адамдын кайсы мүнөзү жөнүндө айтылып жаткандыгын таап жазгыла.

Кластерди толуктап, адамдын кайсы мүнөзү экениндигин аныктагыла

Кластер-табышмакты тапкыла

Тапшырма

1. Сын атоочтун даражалары боюнча кластер түзгүлө.
2. Бири-бириңерге комплимент жазып келгиле.

Бул костюм сизге жарашат.

Сиз менен сүйлөшүү кызыктуу экен.

Сиз туура кылдыңыз.

Сиз азамат экенсиз.

Жакшы, сонун, керемет!

Бул эң жакшы!

Сиз абдан сыпайыкерчилик кылдыңыз.

Вас красит этот костюм.

С вами интересно разговаривать, общаться.

Вы правильно поступили.

Вы, молодец.

Хорошо, прекрасно, чудесно!

Это очень хоршо.

Это очень вежливо с вашей стороны.

Ой бермети

Руханий жактан бай адам- сулуу адам,

Руханий бай, адептүү адам- эң сулуу адам.

Жыйырма сегизинчи сабак

Грамматикалык тема: Иреттик сан атооч жана анын жазылышы

(Порядковые числительные и правописание)

Лексикалык тема: Курманжан датка

Грамматикалык жана лексикалык материалдар:

Курманжан датка, Алай ханышасы, Алымбек датка, акылдашы, көмөкчүсү, козголоңчулар, Кокон хандыгы, кыраакы, Сары – Мазар көрүстөнү, иреттик сан атооч, бешинчи, XX кылым, 2009-жыл.

Иреттик сан атооч заттын иретин, тартибин, катарын көрсөтүп, эсептик сан атоочторго -ынчы мүчөсү уланып жасалат да, *канчанчы?, неченчи?* деген суроолорго жооп берет. Мисалы, *бешинчи(пятый), жыйырма экинчи (двадцать второй)* ж. б.

(Порядковые числительные обозначают последовательность предметов при счете, образуются посредством присоединения к основам количественных числительных аффиксов -ынчы).

Иреттик сан атоотун жазылышы (Правогисание порядковых числительных)

1. Иреттик сандар араб цифрасы менен жазылганда, цифрадан кийин дефис коюлат. 1-март, 2-курс, 2009-жыл.
2. Эгерде иреттик сандар Рим цифрасы менен жазылса, Рим цифрасынан кийин эч кандай белги коюлбайт. Мисалы, XXI кылым, Xглава.
3. Иреттик сан атоочтордун ордуна № белгиси коюлса, андан кийин дефис белгиси коюлбайт. Мисалы №10 мектеп, №1 китепкана.

☞ 122-көңүзүү. Текстти окуп чыгып, сөз менен жазылган иреттик сан атоочторду цифра менен көчүрүп жазгыла.

Курманжан датка

Курманжан датка он тогузунчу кылымдын бир миң сегиз жүз он биринчи жылында Ош шаарындагы Орке кыштагында туулган.

Кудалап барган биринчи күйөөсүн чанып, атасынын үйүндө үч жыл отурган. Бир миң сегиз жүз отуз биринчи жылы Алайды башкарган Алымбек датканы жактырып, ага турмушка чыккан. Аны менен жыйырма тогуз жыл бирге жашап, анын акылдашы, көмөкчүсү болгон, беш бала төрөгөн. Бир миң сегиз жүз алтымыш экинчи жылы күйөөсүн Кокон хандыгынын сарайындагы козголоңчулар өлтүргөндөн кийин, Алайды башкарууну Курманжан өз колуна алган. Бир миң сегиз жүз алтымыш төртүнчү жылы Бухара эмири ага «датка» деген наам ыйгарган. Ал кыргыз элинин ички чыр-чатактарын басууда өз салымын кошкон. Бир миң сегиз жүз жетимиш алтынчы жылы Кокон хандыгы жоюлгандан кийин Курманжан датка генерал М.Д.Скобелевге кыргыздардын Россияга кошула тургандыгын билдирген. Генерал Курманжан датканын акылына, кыраакылыгына жараша ага «Алай ханышасы» деп баа берген.

Бир миң тогуз жүз жетинчи жылы Курманжан датка дүйнөдөн кайткан жана анын сөөгү Оштогу Сулайман тоосунун Сары-Мазар көрүстөнүнө коюлган.

Сөздүк:

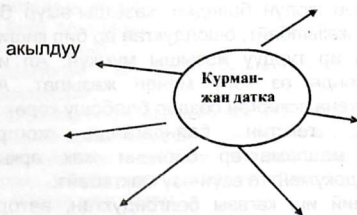
кылым- век
кыштак- село
туулган -родилась
кудалоо- сватать
күйөөсү- муж
чануу – изменить
атасынын үйүндө – в доме
отца
башкарган- управляя
жактыруу - одобрение
турмушка чыккан- вышла
замуж
бирге жашоо- жить вместе
акылдашы- советник
көмөкчүсү- помощник
төрөгөн- родила
козголоңчулар- бунтовщики
өлтүргөндөн кийин- после
убийства

басуу-подавление
салымын кошкон- приложил
усилия
жоюлган- уничтожен
кошула тургандыгын-
присоединение
кыраакы- бдительный,
дальновидный
баа берген- дал оценку
дүйнөдөн кайтуу- уйти из жизни
көрүстөн- кладбище
чыр-чатактар- бунт
ыйгарган- присвоил
наам- звание

Суроолор:

1. Курманжан датка качан, кайсы жерде туулган?
2. Алайды башкарууну кайсы жылы өз колуна алган?
3. «Датка» деген наамды ким ыйгарган?
4. Кыргыз эли Россиянын курамына качан кошулган?

📖 123-көнүгүү. Курманжан даткага тиешелүү сапаттарды жазып, кластерди толуктагыла

124-көнүгүү. Төмөнкү иреттик сан атоочторду сөз менен жазгыла

2009-жыл, XXI кылым, XIII глава, 5-класс, 1- мектеп, 1-курс, 1- семестр, 1-сессия, 10-студент.

Тапшырма

1. Ырды жаттап келгиле жана көркөм айтып бергиле.

Курманжан датка

Эченин түйүндөрүн чиеленген,
Элинин эртеңи үчүн чечип келген.
Энедей канатына калың журтту,
Калкалап канча санаа кечип келген.

Адамдык эң бир асыл сапаттары,
Айтылып кылымдарга калып дагы.
Өмүрүн элге арнаган өрнөк болуп,
Өчпөгөн жылдыз болуп тарыхтагы.

Г. Матиева

2. Иреттик сан атоочторду жөндөгүлө жана анын жазылышын окуп келгиле. *Бешинчи, отузунчу, он алтынчы, кырк экинчи.*

Жыйырма тогузунчу сабак

Иш кагазы: Өмүр баян(Автобиография)

Киши өзүнүн өмүр жолун баяндап жазышы-өмүр баян. Өмүр баян бир түрдүү жазылбайт, ошондуктан ар бир киши өзү жөнүндө маалыматты ар түрдүү жазышы мүмкүн. Ал ишке киргенде, окууга өткөндө өз колу менен жазылат. Анда диалектизмдер, орой жана эскирген сөздөр болбошу керек.

Өмүр баяндын текстин баяндаганда жогоруда көрсөтүлгөн негизги мааламаттар биринчи жак аркылуу баяндалат. Автор бул документте өзүн-өзү мактабайт.

Өмүр баян расмий иш кагазы болгондуктан, автордун өмүрүндөгү айрым терс (мисалы: соттолгону, согуш туткуну болгону ж.б.) фактылар жашырылбайт.

Өмүр баяндын реквизиттери төмөнкүдөй болушу зарыл:

1

2

3

4

5

Бул реквизиттер төмөнкүдөй чечмеленет:

1. Документтин аталышы (өмүр баян)

2. Текст:

- А) өмүр баян жазган кишинин аты-жөнү;
- Б) туулган күнү, айы, жылы жана туулган жери;
- В) ата-энеси, ага-туугандары жөнүндө кыскача маалымат;
- Г) билими жана адистиги;
- Д) иштеген иштери;
- Е) акыркы иштеген жери жана аткарган кызматы;
- Ң) сыйлыктары;
- Ж) коомдук иштери;
- З) үй-бүлөлүк абалы;
- И) үйүнүн дереги

3. Дата.

4. Колу.

5. Аты-жөнү.

Үлгү:

Өмүр баян

Мен, Абдыразаков Нурбек Шабданович, 1991-жылдын 23-майында Ош облусунун Өзгөн районундагы Көлдүк айылында кызматчынын үй-бүлөсүндө туулгамын.

Атам Абдыразаков Шабдан -дарыгер. Апам Орозбаева Айчүрөк мектепте иштейт.

Мектепке киргенге чейин №35 балдар бакчасында тарбияландым.

1998-жылы Ош шаарындагы №27 орто мектепке кабыл алынып, аны 2008-жылы бүтүрдүм. Ушул эле жылы Ош мамлекеттик университетинин дүйнөлүк тилдер факультетине окууга өттүм. Азыркы учурда аты аталган факультеттин котормо таануу адистигинде окуп жатам.

Үй-бүлө кура элекмин.

Дарегим:

Ош шаары, Кыргызстан көчөсү 32/35

Кыргыз элинин улуу акыны Алыкул Осмонов 1915-жылы азыркы Панфилов районундагы Каптал-Арык айылында туулган. Ата-энесинен эрте ажырап, Токмоктогу жетим балдар үйүндө тарбияланат. Кийин Фрунзеде (азыркы Бишкек шаары) педагогикалык техникумунда окуусун улантып, 1932-жылы “Чабуул” журналында кызматкер болуп орношот. Ал Токмокто интернатта окуп жүргөндө эле ыр жаза баштап, анын айрымдары дубал газетага да чыгат. 1930-жылы сентябрда “Сабаттуу бол” гезитине жарыяланган “Кызыл жүк” деген акындын алгачкы басмадан чыккан чыгармасы болуп эсептелет.

Улуу акын көптөгөн ырларды, поэмаларды, котормолорду калтырды.

Алыкул акын чыгармачылыгы гүлдөп турган кезде, 1950-жылы узак жыл жанын кыйнап келген дартттан – кургак учуктан каза тапты.

☞ 125-көнүгүү. Өзүңөрдүн өмүр баяныңарды жазгыла.

☞ 126-көнүгүү. Төмөнкү иш кагазында кандай кемчиликтер кетирилгендигин таап, оңдоп чыккыла.

Менин өмүр баяным

Мен Бекмурзаев Алым Болотович 1986-жылдын 5-сентябрында Жалал-Абад облусунун сузак районундагы көк-жаңгак айылында кызматчынын үй-бүлөсүндө туулганмын.

Атам бекмурзаев Болот Осмонович мугалим. Апам Асанова Тажигүл үй кызматкери.

Үй-бүлө кура элекмин.

1993-жылы Жалал-Абад шаарындагы №3 орто мектепке кабыл алынып, аны 2005-жылы бүтүрдүм. Ушул эле жылы Ош мамлекеттик университетинин тарых жана укук таануу факультетине окууга өтүп, аны ийгиликтүү аяктадым. Азыркы учурда аты аталган факультеттин юриспруденция адистигинде окуп жатам. Мектепке киргенге чейин №35 балдар бакчасында тарбияландым

2009.10.04.

(Колу)

Абдыразаков Н.Ш.

Дарегим:

Жалал-Абад шаары, Спутник кичи району

Тапшырма

III жак менен жазылган өмүр баян жазып келгиле.

Отузунчу сабак

Иш кагазы : Арыз (Заявление)

Мекеме жетекчисине ошол же башка уюмдун мүчөлөрү же жарандар сураныч, сунуш, арыздану мазмунунда жазган расмий иш кагаз-арыз. Ал жумушка орношууда, которулууда, жумуштан чыгууда, түрдүү эс алууларга уруксат суроо сыяктуу ж.б. учурларда жазылат. Арыздын түрлөрү көп. Алар арыздын текстинин мазмунуна ылайык бөлүштүрүлөт. Мисалы, жумушка кирүү арызы, жумуштан бошоо арызы, которулуу арызы, өтүнүч арызы, өргүү арызы, топтук арыз, доо арыз ж.б.Аны төмөнкүдөй схема менен көрсөтөбүз:

1

2

3

4

5

6

7

8

Арыздын реквизиттери:

1. Мекеменин аталышы, жетекчинин кызматы, аты-жөнү берилет. Жетекчинин аты жана атасынын аты кыскартылат, фамилиясы толук жазылып, барыш жөндөмөгө келтирилет. М., Б.М. Асановго
2. Арыздануучунун каерде, ким болуп иштери, же каерде жашары, аты, атасынын аты жана фамилиясы көрсөтүлүп, фамилия чыгыш жөндөмөгө келтирилет. М.А. Апышовадан;
3. Иш кагаздын аты;
- 4.Текст. Абзац менен башталып жазылат. Арыздын тексти түшүнүктүү, так жана кыска болушу талап кылынат.
5. Арызга тиркелүүчү тиркемелер.(М, күбөлүк, аттестат, диплом ж.б. иш кагаздарынын көчүрмөлөрү)
- 6.Арыз жазылган дата.
- 7.Арыздануучунун колу.
8. Арыздануучунун аты жана фамилиясы.

Жумушка кирүү арызынын үлгүсү:

М.О.Орозбековго →

Ош МУнун ректору,
профессор

эл аралык мамилелер жана
мамлекеттик кызмат
факультетинин бүтүрүүчүсү
Ы.С.Муратовадан

арыз

Мени корей тили адистиги боюнча окутуучулук кызматка кабыл алууңузду суранам.

Тиркеме:

- 1.Жогорку билим жөнүндөгү дипломдун көчүрмөсү
- 2.Өмүр баян
- 3.Өздүк баракча

2008.05.09.

(колу)

Ы. Муратова

☞ 127-көнүгүү. Жумуштан бошоо арызын жазгыла. (Бул арызда жумуштан бошоонуунун себеби сөзсүз көрсөтүлүшү зарыл).

☞ 128-көнүгүү. Которулуу арызынын текстинде кетирилген каталарды таап, оңдоп жазгыла.

Ош МУнун дүйнөлүк тилдер
факультетинин деканы улуу
урматтуу
М.Н. Каримовго
Ош шаарындагы Өзгөн
көчөсүнүн №5 үйүнүн
жашоочусу
М.А. Апышовадан

Арыз

Үй-бүлөлүк шартыма байланыштуу мени дүйнөлүк
тилдер факультетинин күндүзгү бөлүмүнөн кечки бөлүмүнө
каторуп коюуңузду суранам.

2008.05.09.

(колу)

М.Апышова

Тиркеме:

1. Жогорку билим жөнүндөгү дипломдун көчүрмөсү
2. Өмүр баян
3. Өздүк баракча

☞ 127-көнүгүү. Көп чекиттин ордун толуктагыла

Окутуучулук кызматынан ... суранам.

Жумушка ... суранам.

БжМ факультетине ... суранам.

1-6 мартка чейин ... суранам.

Ден соолугума байланыштуу акысыз ... суранам.

1-сентябрдан өз кызматына ... суранам.

📄 **Тапшырма**

1. Өтүнүч арызын жазып келгиле.

Отуз биринчи сабак

Грамматикалык тема: Жамдама жана чамалама сан атооч
(Собирательные и приблизительные
числительные)

Лексикалык тема: Касиеттүү тоо (Священная гора)

Грамматикалык жана лексикалык материалдардар: ыйык, тоосу, тарыхы, жакын, ашуун, чакты, үңкүр, дарбаза, бийик чокусу, чуңкурлар, Мекке, Сулайман пайгамбар, зыяратчылар, сүрөттөр, жазуулар, элдин тарыхы, маданияты, деңиз деңгээли, узуну, туурасы, бийиктиги.

Жамдама сан атоочтор (Собирательные числительные) сегизге чейинки эсептик сан атоочко –оо,-өө деген мүчөлөрүнүн уланышы аркылуу жасалат. Мисалы, экөө(двое), үчөө(трое), төртөө(четверо), бешөө(пятеро), алтоо(шестеро), жетөө (семеро).

(Собирательные числительные обозначают совокупность однородных исчисляемых предметов и отвечают на вопросы канчоо? нечөө? (сколько?) Образуются от количественных числительных при помощи аффикса – оо, -өө, который присоединяется к основе.)

Чамалама сан атооч заттын санын, эсебин так эмес, чамалап, болжолдоп көрсөтөт да канча? нече? кандайча? нечеден? канчалаган? деген суроолорго жооп берет. –ча, -дай, -лаган деген мүчөлөр уланып жана синтаксистик жол менен *жакын, ченде, чамалуу, чамасында, ашык, чакты* деген сөздөр аркылуу жасалат.

(Числительные приблизительного подсчета обозначают приблизительное, предположительное количество предметов. Образуются от количественных числительных при помощи аффиксов –ча, -дай, -лаган. А также синтаксическим путем при помощи вспомогательных слов *чамалуу, чакты, жакын (около), ашуун, артык, (свыше)*)

☞ 129-көнүгүү. Текстти окуп, айтып бергиле жана жамдама, чамалама сан атоочторду тапкыла.

Касиеттүү тоо

Байыркы Ош –Борбордук Азиядагы ири шаарлардын бири. Андагы кооз Сулайман тоосу жергиликтүү элдин эзелтен бери

ыйык туткан, кадырлаган кутман жери катары шаарды даңазалап турат.

Орто кылымдагы жазма булактарда бул тоо «Бара-Кух» деп аталып, араб тилинен которгондо «Кооз -Тоо» деген маанини түшүндүрөт.

Анын үч миң жылдан ашык убакыттан бери келе жаткан тарыхы бар. Ал алгач зороастризмдин очогу, андан кийин мусулмандардын ыйык жери катары маалым.

Кыргызстанда ислам дини таралгандан бери бул тоо Сулайман пайгамбардын атын алып азыркы күнгө чейин, Азияда экинчи Мекке катары аталып, зыяратчылар үзүлбөй келип турушат. Байыркы замандан тартып Орто кылымдарга чейин сүрөтчүлөрдүн колу менен тартылган сүрөттөр жана жазуулар Ош жана бүткүл Фергана өрөөнүндөгү байыркы элдердин тарыхы, маданияты жана диний ишенимдери жөнүндөгү маалыматтарды берет.

Сулайман тоо - этек жагынан алганда эң бийик чокусу 175 метрдей же деңиз деңгээлинен 1175 метрге жакын бийиктикте турган өзгөчө жаратылыш эстелиги. 1600 метр- узундугу, 200 метр туурасы болуп, чокусу –бешөө, үңкүрү - алтоо жана көптөгөн чуңкурчаларды, тешикчелерди өзүнө камтыйт.

Сөздүк:

байыркы-древний
касиеттүү тоо-священная гора
сүрөтчүлөр-художники
тоонун бийиктиги- высота горы
туурасы-ширина
деңиз деңгээлинен-над уровнем моря
үңкүрлөр-пещеры

☞ **130-көнүгүү.** Абзацты кыргыз тилине которгула.

Широкие исследования горы выдающимися учеными XXвека свидетельствуют об огромной роли этого древнего музея на открытом воздухе. Гора славится своими многочисленными не повторимыми историческими памятниками.

Помимо недавно открытого поселения эпохи бронзы посетители священной горы могут увидеть многочисленные наскальные рисунки древности и средневековья, памятники

архитектуры: Мавзолей Асаф Ибн Буркия, мечеть Абдулла – Хана, «Домик» выдающегося политического деятеля и полководца Бабура.

☞ **131-көнүгүү.** Төмөнкү сан атоочторду катыштырып, сүйлөм түзгүлө.

Бешөө, жетөө, бирөө, элүүгө жакын, жыйырма чамалуу, жүздөн ашуун, он-он беш, беш-алтоо.

☞ **132-көнүгүү.** Которгула

Двое, шестеро, трое, семеро, около сорока, свыше тридцати, сорок-пятьдесят, около пяти, свыше двести

📖 **Ташырма**

1. Ырды жаттагыла.

Сулайман тоо Ошко ыктап шерик турат,

Ар жактан эл сыйынып келип турат.

Адамдардын эңсегенин, тилектерин

Ыймандуу тоо, ыйык тоо берип турат.

2. Сулайман тоосу жөнүндө маалымат таап келгиле.

3. Жамдама жана чамалама сан атоочторду кайталагыла.

Отуз экинчи сабак

Грамматикалык тема: Бөлчөк жана топ сан атооч

Лексикалык тема: Арстанбап

Грамматикалык жана лексикалык материалдар: бөлчөк сан, топ сан, токойлуу, токой чарбасы, эс алуучу жай, абасы таза, түрдүү бак-дарактар, өсүмдүктөр, дары чөптөр, жаныбарлар, канаттуулар, шаркыратма, жаңгактар, мамлекттик корук.

Бөлчөк сан заттын санын майдалап, бүтүн сан менен бөлүктүн өз ара катышын билдирет. Мисалы: *бештен бир, жүздөн жыйырма беш*. Бөлчөк сандын бөлүмү илик жөндөмөсүндө, алымы атооч жөндөмөсүндө турат. Бөлчөк сандын алымы гана жөндөлөт.

(Дробные числительные называют количество, но только не целых предметов, а частей от целого. Первый компонент выражается количественным числительным в исходном падеже, а второй компонент является числителем дроби в именительном падеже : *ондон эки*.

При склонении изменяется только числитель)

Топ сан заттын санын топ-тобу менен көрсөтүп, *канчадан? нечеден?* деген суроолорго жооп берет. Ал эсептик сандарга чыгыш жөндөмөсүнүн **-дан** мүчөсү улануу менен жасалат. Кээде эсептик сан атооч жупталып айтылып, синтаксистик жол менен жасалат. Топ сан атооч жөнделбөйт. Мисалы, ондон, он-он бештен, экиден ж.б.

(Разделительные числительные обозначают количество, положенное в основу разбивки однородных предметов по группам. Образуются при помощи аффикса исходного падежа – **дан**. Иногда образуются синтаксическим путем – повторением числительных : *төрт – бештен*(по четыре-пять, *экиден*(по два), *он- он бештен*(по десяти пятнадцати. Разделительные числительные не склоняются.)

☞ 133-көнүгүү. Текстти ББКБ стратегиясы менен окугула. Сан атоочторду таап, топ жана бөлчөк сан атоочторго айландыргыла.

Арстанбап

Дүйнөдөгү эң кооз жерлердин бири Арстанбап десек жаңылышпайбыз. Шылдырап аккан мөлтүр тунук суулары, токой жамынган тоолору, көңүл сергиткен таза абасы, буруксуган жыттуу гүлдөрү, дары чөптөрү, кубулжугуп сайраган куштардын үндөрү Арстанбапка ажайып көрк берет. Арстанбап- табигый мөмө-жемиш токоюнун мекени. Деңиз деңгээлинен 1500-1800 м бийиктикте.

Бийиктен түшкөн шаркыратмалар жаратылыштын ажарын ачып, көркүнө көрк кошконсуйт. Бабаш-Ата шаркыратмасы 200 м бийиктиктен агып түшөт. Табигый мөмө-жемиш токою 37 миң гектар жерди ээлейт. Жаңгак дарактарынын бийиктиги 20-25

метрге жетет. Жаңгактан жакшы самын, лак, тушь, типографиялык боектор чыгарылат.

Анын үчтөн бир бөлүгүн алма, алча, мисте, бадам, карагат, алмурут түзөт.

Арстанбапты түрдүү жаныбарлар жана канаттуулар мекендейт. Элик, аркар, кулжа, кекилик, күрөң аюу, илбирс, шумкарлар уялап, асманда бүркүттөр шаңшып учат.

1945-жылы «Мамлектик корук» деп жарыялангандан тартып, Арстанбапка өзгөчө көңүл бурула баштаган. Токой чабасында жыгач иштетүү цех курулган. Анда түрдүү мебелдер, курулуш материалдардары жасалат.

Арстанбап - туристтердин сүйүктүү жери. Эс алуучулар үчүн бардык шарттары бар. Анда «Арстанбап» туристтик базасы, «Арстанбап» пансионаты, спорттук лагерлер курулган.

Сөздүк:

эң дүйнөдөгү-в мире	самын-мыло
кооз-самый красивый	боектор-краски
жаңылышпайбыз- не ошибемся	алма-яблоко
шылдыр-журчание	мисте-фисташки
тунук-прозрачный	бадам-миндаль
токой-лес	карагат-смородина
таза аба-чистый воздух	алмурут –груша
буруксуган жыттуу гүлдөр- душистый	жаныбарлар- животные
запах цветов	мекендейт- обитает
дары чөптөр-лекарственные травы	бугу-олень
кубулжугуп сайраган куштардын	элик-косуля
үндөрү- шебетание птиц	аюу-медведь
ажайып- удивительный	бүркүт-орел
көрк-красота	мамлектик корук-
табигый-естественный	государственный
деңиз деңгээлинен- над уровнем	заповедник
моря	токой чарбасы- лесное
бийик-высокий	хозяйство
шаркыратма-водопад	илбирс-барс
ажар-приятный, красивый	
жаңгак-орех	

☞ 134-көнүгүү. Төмөнкү сан атоочторду катыштырып, сүйлөм түзгүлө.

Эки-экиден, беш-алтыдан, ондон-эки, төрттөн-үч, ондон.

☞ 135-көнүгүү. Төмөнкү сүйлөмдөрдөгү сан атоочторду топ жана бөлчөк сандарга ажыраткыла.

Керим Артанбапта бештен-алтыдан болуп эс алып отурушкан студенттерге гезиттердеги жаңылыктарды окуп берди. Кыргызстандын токойлоруна мурун кырк -элүүдөн кое берилген кыргоолдор азыр жаңы жерлерге абдан жакшы көнүгүп, алардын саны аябай көбөйдү. Чек аранын үчтөн-эки бөлүгүнөн көбүрөөгү деңиздик чек араларга, үчтөн-бир бөлүгүнөн азыраагы кургак жердеги чек араларга туура келет.

☞ 136-көнүгүү. Которгула

Эки-экиден келишти, он-ондон бөлүнүп келишти, үчтөн тизилдик, экиден китеп таркатылды, үчтөн экиси студент, беш бүтүн ондон төрт, бештин үчү.

📌 Тапшырма

1. Цифра менен берилген сан атоочторду сөз менен жазгыла
3,2; 5-6; 8,4; 18,5; 1, 06, 20,2.
2. Үй жаныбарларынын жана канаттууларынын кыргызча аталыштарын билип келгиле.
3. «Арстанбаптын учурдагы абалы» деген темада эссе жазгыла

Отуз үчүнчү сабак

Грамматикалык тема: Тактоочтор (Наречия)

Лексикалык тема: Менин жумуш күнүм (Мой рабочий день)

Грамматикалык жана лексикалык материалдар: жумуш күн, эртең менен, кеч, кечээ, сейилдейм, бош убакыт, китеп окуйм, жооп берүү, жардам берүү, сабакка баруу, азыр, кечээ, быйыл, ар дайым, алыс, жакын, өйдө, төмөн, күндүз, түнкүсүн, мезгил тактооч, сан-өлчөм, сын-сыпат тактооч, орун тактооч.

Тактооч-кыймыл-аракеттин ар түрдүү кырдаалын (мезгилин, ордун, сын-сыпатын, сан-өлчөмүн) билдирет.

(Наречие — часть речи, обозначающая признак действия, различные обстоятельства его протекания, осуществления.)

Түрлөрү	Суроолору	Мисалдар
Мезгил тактооч (наречие времени)	качан? кайсы убакта? (когда? с каких пор?)	азыр(сейчас), эртең(завтра), кечинде(вечером), мурда(раньше), күнү-түнү(днем и ночью), эчак(давно), илгери(давно), жазында(весной), кеч(поздно) ж.б
Орун тактооч(нареч ие места)	каерде? кайда? (где? куда?)	алыс(далеко), жакын(близко), алга(в перед), артка(назад), өйдө(вверх), төмөн(вниз), ары-бери(туда-сюда)
Сын-сыпат тактооч(опред елительные наречие образа- действия)	кандай? кандайча? кимче? кантип?(как? каким образом? как кто?)	акырын (тихо)кыргызча(по- кыргызски), тез(быстро), ылдам(быстро, моментально, сразу), жай(медленно),
Сан-өлчөм тактооч(нареч ие меры и степени)	канча? нече? канчалап? нечелеп?(скол ько?)	Аз (мало), көп (много), мол (много), аз-маз (немного) бир-бирден (по одному), ушунчалык (настолько)

Тактоочтордун жазылышы:

1. Кошмок (сложные слова) тактоочтор эки башка жазылат: ар күнү, бир паста, бир аз, алда кайда ж.б.
2. Кош сөз (парные слова) тибиндеги тактоочторго дефис белгиси коюлуп жазылат: аз-маз, өйдө-төмөн, күнү-түнү ж.б.

☞ 137-көнүгүү. Текстти окуп, тактоочторду тапкыла.

Менин жумуш күнүм

Жумуш күнүм ар дайым эрте мененки саат жетиде башталат. Мен ордуман туруп, 10 мүнөт машыгам да, тезинен бети-колумду жууп, тамактанууга отурам. Андан кийин сабакка жөнөйм. Окуу жайым алыста жайгашкандыктан, эртерээк жөнөөгө аракет кылам. Жадыбал боюнча ар күнү 3-4 пара сабак окуйм. Сабактар саат сегизде башталып, түштөн кийин аяктайт. Түштөнүп алып, облустук же шаардык китепканаларга барып, керектүү китептерди окуйм.

Китепканага жакын интернет - клубдар жайгашкан. Ага кирип, андагы көптөгөн маалыматтар менен таанышам. Кечинде үйгө келип, тамакты жасап, тамактангандан кийин телевизор көрөм. Саат он бирде уктайм.

Сөздүк:

жумуш күн-рабочий день
ар дайым-всегда
эрте менен-рано утром
ордуман туруп-встав
машыгам-занимаюсь
жуунуу-умываться
андан кийин-после этого
жөнөйм-иду
алыста-далеко
жайгашкан-расположен
аракет кылам-стараюсь
жадыбал боюнча-по расписанию

ар күнү-каждый день
түштөн кийин-после обеда
аяктайт-заканчивается
түштөнүү-обедать
шаардык китепкана-городская
библиотека
керектүү-нужный
маалымат –информация
кечинде-вечером
уктайм-сплю

☞ 138-көнүгүү. Сөздүктү пайдаланып, төмөнкү тактоочторду которгула жана сүйлөм түзгүлө.

Бүгүн, күндө, жылына, мурдагы күнү, быйыл, өзгөчө, алыс, жакын, өйдө, кыргызча, күндүз.

☞ 139-көнүгүү. Сөздүк жат жазуу

‘Эрте менен туруу, сабакка баруу, бүгүн барам, кечинде, түнкүсүн, шашке, эчактан бери, илгери, артка, ылдый, алыс, мурдагы күнү, ыраак, мында, бара-бара, күнү-түнү, өйдө-ылдый, бетме бет, ылдам, бат-бат, бир-бирден, ары-бери, эртели –кеч.

📖 **Тапшырма.** Макалдарды жаттагыла.

1. Кечээги күндү кууп жете албайсың, эртеңки күндөн качып кете албайсың.

(Вчерашний день не догонишь, а от завтрашнего не убежишь)
Убакыт күтпөйт. (Время не ждет).

Кечинде ойлон, эртең менен иште. (Думавай вечером, а делай поутру).

Убакытты кайтара албайсың. (Время не воротишь).

2. Өзүңөрдүн жумуш күнүңөрдү жазгыла.

Отуз төртүнчү сабак

Иш кагазы: Түшүнүк кат

Кызматка байланышкан маселени жетекчиге билдирүү үчүн жазылган расмий иш кагазы—түшүнүк кат. Анда эмгек тартибин бузган адам же студент кетирген айрым кемчиликтер (ишке же окууга кечигип калуу, айрым тапшырманын өз убагында аткарылбай калышы, тартипти бузуу, ага баш ийбегендик ж.б.) жана анын келип чыгышынын себептери көрсөтүлөт. Аны төмөнкүдөй схема менен көрсөтөбүз:

Түшүнүк каттын реквизиттери:

1. Иш кагазы жөнөтүлө турган мекеменин аталышы жана жетекчисинин толук аты-жөнү;
2. Иш кагазын жазган кишинин аты-жөнү, мекеменин аталышы;
3. Иш кагаздын аты;
4. Текст;
5. Тиркеме (эгер зарыл болсо);
6. Иш кагазы жазылган дата;
7. Колу;
8. Түшүнүк кат жазуучунун аты-жөнү.

Түшүнүк каттын үлгүсү:

Ош МУнун БЖМ
факультетинин тарбиялык иштер
боюнча деканынын орун басары
Ж.Р.Алыкуловго
БУ-08 тайпасынын
студенти А.Д. Эрматовдон

Түшүнүк кат

Ооруп калгандыгыма байланыштуу 2009-жылдын 15-февралында сабакка келе албадым.

Тиркеме: №3 эмканасынан берилген маалымкат.

2008.05.09.

(колу)

А.Эрматов.

☞ 140-көнүгүү. Тапшырманы аткарбагандыгыңар жана тартип бузгандыгыңар туурасында түшүнүк кат жазгыла.

☞ 141-көнүгүү. Суроолорго жооп бергиле

Түшүнүк кат качан жазылат?

Кайсы учурда маалымкат тиркелет?

Түшүнүк кат кимдин атына жазылат?

Түшүнүк каттын 1-2 реквизиттеринде эмнелер жазылат?

📄 Тапшырма

Олимпиадага катышпай калгандыгыңар туурасында түшүнүк кат жазгыла.

Отуз бешинчи сабак

Иш кагазы: Тил кат (расписка)

Мекеме менен уюмдан же бирөөдөн буюм, карыз акча ошондой эле жана башка учурларда тил кат берилет. Тил кат алган нерсесин тастыктоочу иш кагаз болуп эсептелет. Аны төмөнкүдөй схема менен көрсөтөбүз:

1

2

3

4

5

6

7

8

Тил каттын реквизиттери төмөнкүлөр:

1. Иш кагаздын аталышы;

2. Текст:

а) тил кат берүүчү кишинин кызматы, аты-жөнү;

б) акча, иш кагаз, буюм, же башка бир нерсени берген кишинин кызматы, аты-жөнү;

в) акча, иш кагаз, буюм, же башка нерсенин аталышы жана алардын саны (баасы, акчанын суммасы) көрсөтүлөт;

г) алынып жаткан буюмдун техникалык абалы (машина, ар түрдүү аппараттар ж.б. болсо);

3. Тил каттын берилген убагы;

4. Тил кат берген кишинин колу;

5. Тил кат берген кишинин аты-жөнү;

6. Күбөлөр;

7. Күбөлөрдүн колу.

Тил каттын үлгүсү:

Тил кат

Мен, Ош шаарынын Салиева көчөсүнүн 32- үйүндө жашоочу Кадыров Талант Оморбекович, Ош шаарынын Курманжан датка көчөсүнүн 34 үйүнүн жашоочусу Шаршеев Алмаздан бизнес ишин жүргүзүү үчүн 50 миң (элүү миң) сом акчаны 5% үстөк кошуп, беш айдын ичинде (2009-жылдын 20-октябрына чейин) төлөөгө макулмун.

2009. 20. 05.

(колу)

Т.О.Кадыров

Күбөлөр:

(колу)

А. Айдаралиев

(колу)

Л. Абдубаитова

 142-кэнүгүү. Тил каттын текстинде кэтирилген каталарды таап, оңдоп жазгыла

Тилкат

Мен Ош мамлекеттик университетинин эл аралык мамиле мамлекеттик кызмат факультетинин 1-курсунун студенти Бакирова Дамира аймак таануу каанасынын улук лаборанты Айткеева Аймээримден «Кытайча-орусча» сөздүгүн алдым.

Китеп жаңы. Айрылган, булганган беттери жок.

Д. Бакирова

2009. 05. 03.

(колу)

 143-көнүгүү. Бирөөнүн үйүн ижарага алгандыгыңар жөнүндө тил кат жазгыла.

 Тапшырма. Тил кат менен түшүнүк каттын айырмасын байкагыла жана Венндин диаграммасын түзгүлө.

Өтүлгөн материалдар боюнча тесттик суроолор

Биринчи сабак

1. Мен бүгүн сенин ... менен таанышам.

- а) үй-бүлөң; б) китебиң; в) ден соолугуң; г) машинаң

2. Мен сиз менен ...

- а) ырдайсың; б) котором; в) жардам берем; г) таанышкым келет

3. Төмөнкү сүйлөмдөн созулма үндүү катышкан сөздү белгилегиле

Факультетте студенттер менен тааныштым.

- а) факультетте; б) студенттер; в) менен; г) тааныштым.

4. Которгула.

Позвольте представить Вам.

- а) Ал мектепте окуйт; б) Мен сиз менен таанышам;
в) Сизге тааныштырып коеюн; г) Сизге айтып коеюн.

5. Созулма эмес үндүү тыбыштарды белгилегиле.

- а) а, ы; б) ы, и; в) у, ү; г) о, ө

Экинчи сабак

1. Которгула.

Как твоё здоровье?

- а) Кандай турасың? б) Иштер кандай?
в) Ден соолугуң кандай? г) Жакшы турасыңбы?

2. Жоон үндүүлөр катышкан сөздү белгилегиле.

- а) сабак, окуу; в) ичке, жоон
б) үндүү, үнсүз; г) сөздүк, саламатсыңбы

3. Үндүүлөр эринге карай.... бөлүнөт.

- а) жоон, ичке,; б) кыска, созулма; в) эриндүү, эринчиз; г) кең, кууш

4. Учурашканда кайсы сөздү биринчи айтабыз?

а) ырахмат; б) жакшы калыңыз; в) көрүшкөнчө; г) саламатсызбы

5. Кууш үндүүлөр катышкан сөздү белгилегиле.

а) саламатсызбы; б) жүрөбүз; в) ырахмат; г) аманчылык

Үчүнчү сабак

1. Өтүнүчтү билдирүүчү -чы мүчөсүн туура жалгагыла

а) айтып коюнузчи; б) көрсөтчү; в) берчи г) сүйлөчи

2. Сингармонизмге баш ийбеген сөздөрдү тапкыла.

а) өтүнүч, кайрылуу; б) мүмкүнбү, кечиресиз;
в) кымбаттуу, урматтуу; г) абийир, адилет

3. Меймандар келгенде эмне деп кайрылабыз?

а) Кош келиңиздер! б) Урматтуу кесиптештер!
в) Сизге мүмкүнбү? г) Сиздер абдан кичи пейилсиздер.

4. Которгула.

Я Вам очень благодарен.

а) Жардамыңыз үчүн ырахмат! б) Сиз абдан сулуусуз!
в) Мен сизди аябай сыйлаймын. г) Мен сизге абдан ыраазымын!

5. Сингармонизмге баш ийген сөздү тапкыла.

а) жигит, жердештер; б) меймандар, урматтуу;
в) ошентип, кымбаттуу; в) жолдоштор, мугалимдер

Төртүнчү сабак

1. Экиден тыбышты билдирген үнсүздөрдү белгилегиле.

а) к, г, ж; б) б-п, в-ф; в) л, й, н; г) б, в, г, д

2. Которгула.

Простите, что опоздал!

а) Кирүүгө уруксатпы?; б) Кечиресиз, сөзүңүздү бөлүп
койдум!;
в) Кечиресиз бул туура эмес!; г) Кечиккендигиме кечирим
сурайм!

3. Макул эместик сөздөрдү белгилегиле:

а) болуптур; б) жарайт; в) биз каршыбыз; г) сиздики
туура

4. Жумшак үнсүздөр катышкан сөздөрдү тапкыла:

- а) ооба;   б) кечиресиз;   в) капа болбоуз;   г) тилекке каршы

5. Абдан өкүнүчтүү, бул менин күнөөм . Бул фраза кайсы учурда пайдаланылат?

- а) саламдашууда;   в) кечирим суроодо;
б) коштошууда;   г) таанышууда

Бешинчи сабак

1. Которгула. Аялдамага токтотуп коюңузчу?

- а) Сегодня должна быть машина;
б) Когда приедет автобус?
в) Остановите, пожалуйста, на остановке;
г) Сейчас, погрузим вещи.

Көңүл бургула : 2,3,4 – суроолорго төмөндөгү варианттарга жараша жооп бергиле:

- а) эл, өрт;   б) ай-доо-чу;   в) транс- порт;   г) кө-чө

2. Ачык муун;
3. Жабык муун;
4. Туяк муундуу сөздөрдү тапкыла

5. Транспорттун түрлөрү:

- а) аба транспорту, темир жол транспорту;
б) жол транспорту, суу транспорту;
в) такси, автобус, троллейбус;
г) а, б жооптору туура

Алтынчы сабак

1. 2009-жыл - ... жылы

- а) чычкан;   б) жолборс;   в) уй;   г) тоок;

2. Жуманын үчүнчү күнү досума жолуктум.

- а) дүйшөмбү;   б) жекшемби;   в) ишемби;   г) шаршемби

3. Туура ташымалданган сөздөрдү белгилегиле

- а) жу-ма, и-шем-би;   в) жек-шем-би, дүй-шөм-бү;
б) то-ок, жы-лан;   г) ма-рт, январь-да

4. Бүгүн шейшемби, эки күндөн кийин...

- а) жума;   б) бейшемби;   в) жума;   г) жекшемби

5. Туура жазылган ай аттарын белгилегиле:

- а) август;   б) фефраль;   в) декабр;   г) сентябрь

Жетинчи сабак

1. Туура эмес коюлган басымдын ордун аныктагыла

- а) Аттокэрв;   б) угэп жатбм;   в) ббрбы?;   г) ушубэ?

2. Которгула. Сизди угуп жатам

- а) Перезвоните;   б) Я вас слушаю;
в) Просьба, повторите набор позднее;   г) Кто говорит

3. Басым кайсы тыбыштарга түшөт?

- а) үнсүздөргө;   в) уяң үнсүздөргө;
б) үндүүлөргө;   г) йоттошкон тыбыштарга

4. Угуп жатам, кайра чалыңыз, кайталаңызчы. Бул сөздөр кайсы учурда айтылат?

- а) таанышууда;   в) транспортто;
б) сабакта;   г) телефондо

5. Которгула. Это его служебный телефон

- а) Бул анын үй телефону;
б) Телефондо ким сүйлөп жатат;
в) Телефонду кайра териңиз;
г) Бул анын кызмат телефону

Сегизинчи сабак

1. Жаныбарларга кандай суроо берилет?

- а) ким?   б) эмне?   в) кимдер?   г) качан?

2. Туура жазылган энчилүү аттарды белгилегиле:

- а) Мен Ош шаарындагы, салиева көчөсүндө турам;
б) Байкемдин тою «магнат» ресторанында болуп өттү;
в) Шаардын ортосунан Ак-Буура дарыясы агып өтөт;
г) Чыгыш менен батышты улуу жибек жолу бириктирет.

3. Которгула. Ош – древний город.

- а) Ош- экинчи борбор;
б) Ош- гүлдөгөн шаар;
в) Ош – жаштардын шары;
г) Ош – байыркы шаар

4. Адамзаттык мааниси билдирген зат атооч:

- а) дарыгер   в) котормочу
б) Айбек   г) а, в жооптору туура

5. Бул студент ...?

- а) –пи;   б) –бы;   в) –пу;   г) –би

Тогузунчу сабак

Көңүл бургула: 1,2,3 – суроодогу сөздөргө төмөндөгү мүчөлөрдү туура улагыла:

- а) –лар   б) –дор   в) –тер   г) –дөр

1. китеп, студент;
2. китепкана, категория ;
3. сөз, бөлүм

4. Которгула. Мие нужно книги по переводу.

- а) Бул китепти каяктан тапсам болот?
б) Мага сөздүктөр керек эле;
в) Мага жаңы китептерди көрсөтүңүзчү;
г) Мага котормо боюнча китептер керек.

5. Ош шаарындагы облустук китепкана качан уюшулган?

- а) 1989-жыл;   б) 1995-жыл;   в) 1980-жыл;   г) 2000-жыл

Онунчу сабак

1. Которгула. Менин ата-энем бар

- а) У меня есть сестры;
б) У меня есть родители;
в) У меня есть братья;
г) У меня есть семья

2. Апамдын апасы мага ... болот

- а) чоң эне;   б) таене;   в) таеже;   г) эже

3. Которгула. Сестра моего отца

- а) Менин атамдын агасы;
б) Менин атамдын жеңеси;
в) Сенин атаңдын иниси;
г) Менин атамдын эжеси

4. Көп чекиттин ордуна ылайыктуу таандык мүчөнү койгула.

Анын ага... ооруканада иштейт.

- а) –ңыздар ;   б) - сы ;   в) – ңыз;   г) –быз

5. Жалпы таандык мүчө улаган сөздөр:

- а) элдики, биздики; б) ата-энелерибиз, студенттерибиз;
в) эжеңер, үй-бүлөңөр; г) аталары, туугандары

Он биринчи сабак

1. –сыз, -сиз, -суз, -сүз. Жак мүчөнүн түрү:

- а) 1-жак, жекелик сан; б) 1-жак, көптүк сан;
в) 2-жак, жекелик сан; г) 2-жак, көптүк сан

2. Сиз жумушчу...

- а) –мун; б) –суң; в) –суз; г) –буз

3. ...кийим тигет. ... адамдардын укугун коргойт. ... которот.

Көп чекиттин ордуна тиешелүү сөздөрдү койгула.

- а) ашпозчу, жумушчу, илимпоз; б) укукчу, учкуч, тигүүчү;
в) тигүүчү, укукчу, котормочу; г) сүрөтчү, кызматкер,
кароолчу

4. Кесипке байланышкан макалды тапкыла:

- а) Кары келсе- ашка, жаш келсе- ишке;
б) Ата-энеден башкасын сатып алууга болот;
в) Ырыс алды ынтымак;
г) Уста темирден да алтын кылыч жасайт

5. Которгула. Где вы работаете?

- а) Сиз кайсы жерде жашайсыз?
б) Сиз иштейсизби?
в) Сиз кайсы жерде иштейсиз?
г) Сиз бир жерде иштегенсизби?

Он экинчи сабак

1. ... сөз айтканча, ... сөз айт. Көп чекиттин ордуна тиешелүү эсептик сан атоочту кой

- а) он, он эки; б) беш, жыйырма; в) жүз, эки; г) миң,
бир

2. Татаал эсептик санды белгилегиле:

- а) он бир; б) жүз; в) миллион; г) кырк

3. Көйнөктүн баасы - 2768 сом. Жазуу түрүндө туура жазылган эсептик сан атоочту тапкыла:

- а) эки миң алты жүз жетимиш жети сом;
б) эки миң сегиз жүз алтымыш жети сом;

- в) эки миң жети жүз алтымыш сегиз сом;
- г) эки миң алты жүз жетимиш сегиз сом.

4. Сүт азыктары бөлүмүнөн эмнелерди сатып алууга болот?

- а) быштак, сүт, айран, каймак, май;
- б) көйнөк, бут кийим, пальто, кездеме;
- в) шарап, кымыз, шире, бозо;
- г) самын, атыр, упа, айна, эндик.

5. Которгула. Дайте мне пожалуйста, 3 кг риса, 8кг огурцов.

- а) Мага 3кг сабиз, 8кг пияз бериңизчи;
- б) Мага 3кг момпосуй, 8кг кумшекер бериңизчи ;
- в) Мага 3кг күрүч, 8кг бадырың бериңизчи;
- г) Мага 3кг ун, 8кг кумшекер бериңизчи.

Он үчүнчү сабак

1. Макалдын кыргызча котормосун тапкыла:

Думай вечером, а делай поутру.

- а) Убакытты кайтара албайсың;
- б) Кечинде ойлон, эрте менен иште;
- в) Эмгекти сүйгөндү- эл сүйөт;
- г) Убакыт акчадан кымбат.

2. Которгула. Алдыңкы күнү.

- а) После завтра;   б) Постоянно;
- в) Давно;   г) накануне.

3. 09: 40. Саатты туура айткыла:

- а) онго жыйырма мүнөт калды;
- б) тогуздан жыйырма өттү;
- в) тогуздан элүү мүнөт өттү;
- г) тогуз жарым болду.

4. Асан сабактан... келди. Көп чекиттин ордуна тиешелүү сөздү койгула.

- а) быйыл;   б) бүгүн;   в) адаттагыдай ;   г) кеч

5. Саатты туура айткыла. 23. 25.

- а) он бирден жыйырма беш мүнөт өттү;
- б) он бирге жыйырма беш мүнөт калды;
- в) он экиге жыйырма беш мүнөт калды;
- г) түнкү саат он бир жарым.

Он төртүнчү сабак

1. Которгула. Мен суусабадым.

- а) Я люблю пить;
- б) Я очень голоден;
- в) Мне не хочется пить;
- г) Мне хочется пить.

2. Терс формадагы этиштерди тапкыла:

- а) тамактандым, суусадым;
- б) ачты, келбеди;
- в) жедим, сүйлөдүм;
- г) айтпадым, көрбөдүм.

3. Төмөнкү сүйлөмдөн этишти тапкыла. Сиз мага эмнени сунуштайсыз?

- а) мага
- б) эмнени
- в) сунуштайсыз
- г) сиз

4. Көп чекиттин ордуна тиешелүү этишти койгула. Тамакка туз кошпосо таттуу....

- а) тойбойт;
- б) болбойт;
- в) көрүнбөйт;
- г) эсептелбейт

5. Тамактануу адебине байланышкан сүйлөмдү тапкыла

- а) Түштөнүү үчүн кафеге барамын;
- б) Мен кызылчадан салат жегим келбейт;
- в) Эки стакан сүттөлгөн кофе алалы;
- г) Тамакты шашып жебе.

Он бешинчи сабак

1. Которгула. Корень ученья горек, да плод его сладок.

- а) Окутуучуну ата-энеңдей урматта.
- б) Илимдин башы-акыл, акылдын башы-сабыр.
- в) Билимдин тамыры-ачуу, жемиши-таттуу.
- г) Байлыктын жакшысы-билим

Көңүл бургула. 2,3,4 – суроолорго төмөнкү варианттарга жараша жооп бергиле.

- а) окуп жатам, бара жатам, сүйлөп жатам;
- б) окуп жатасыз, бара жатасыз, сүйлөп жатасыз;
- в) окуп жатабыз, ырдап жатабыз, жазып жатабыз
- г) окуп жатасыңар, сүйлөп жатасыңар, окуп жатасыңар.

2. 1- жактагы учур чактагы этиш сөздөр;

3. 2- жактын сылык формасындагы учур чактагы этиш сөздөр;

4. 1 – жактын көптүк санындагы учур чактагы этиш сөздөр.

5. Кыргыз Республикасынын Президентинин жарлыгы менен Ош мамлекеттик университети болуп качан түзүлгөн?

- а) 1991-жылы; б) 1995- жылы; в) 1990- жылы; г) 1992-жылы.

Он алтынчы сабак

1. Этиштин адат өткөн чагын тапкыла.

- а) Ч.Айтматов Шекер айылында туулган;
б) Бул жазуучуну кыргыз эли урматташат;
в) Ал көптөгөн чыгармаларды жаратты;
г) Болочок жазуучу эски ырларды, жомокторду көп укчу.

2. Которгула. Жалпы өткөн чак:

- а) прошедшее однократное время;
б) общее неопределенное прошедшее время;
в) прошедшее субъективное время;
г) давнопрошедшее длительное время.

3. Ч.Айтматовдун чыгармасын белгилегиле.

- а) «Биринчи мугалим»; б) «Астра гүлү»;
в) «Келкел»; г) «Сынган кылыч»

4. Төмөнкү этишти жак боюнча өзгөрткүлө.

Биз жараткан...

- а) -сыңар; б) -быз; в) -сыз г) -к

5. Жалпы өткөн чакты белгиле.

- а) сыйланган; б) сыйланды; в) сыйланчу;
г) сыйланыптыр

Он жетинчи сабак

1. Поздравляю от всего сердца! Которгула.

- а) Майрамыңыз менен куттуктайм!
б) Менин жалындуу саламымды кабыл алыңыз!
в) Куш бооңор бек болсун!
г) Чын жүрөктөн куттуктайм!

2. Арсар келер чакты тапкыла.

- а) Мен бүгүн туулган күнүңүзгө барамын.
б) Ресторанга келермин.
в) Ийгилигиңиз менен куттуктайм!
г) Сен кечигип келбе.

3. Мен сизге бакыт, ден соолук ....

- а) кабыл алыңыз; б) куттуктайм;
в) уруксат этиңиз; г) каалайм

4. Жекелик сандагы келер чак:

- а) куттуктадым; б) белгилейм;
в) жолугабыз; г) майрамдайсыңар

5. 8-Мартта ... куттуктайбыз.

- а) адамзатын; б) эркектерди; в) аялзатын; г) наристелерди

Он сегизинчи сабак

1. Экинчи жак, жекелик сандагы буйрук ыңгай:

- а) так сүйлөсүн; б) кунт коюп уккула;
в) сөздү кайтала; г) үйдөн даярданыңыздар

2. Которгула. Силер мени түшүнүп жатасыңарбы?

- а) Вы меня понимаете? б) Какими языками вы владеете?
в) Что он говорит? г) Что означает это слова?

3. Сылык формадагы буйрук этиш:

- а) жазгын; б) жазыңыз; в) жазгыла; г) жазышсын

4. Кыргыз Республикасынын мамлекеттик тили качан кабыл алынган?

- а) 1989-жыл, 23-сентябрь; б) 1990-жыл, 22-февраль;
в) 1991-жыл, 31-август; г) 1993-жыл, 5-май

5. Кыргызча «повторение» дегенди эмне дейт?

- а) котормо; б) көнүгүү; в) тапшырма; г) кайталоо

Он тогузунчу сабак

1. Эгерде тишиңиз ооруса, ... көрүнүңүз.

- а) хирургга; б) стоматологго; в) терапевтке; г) кардиологго

2. Я пропишу вам лекарство. Которгула:

- а) Мен дары ичейин дедим эле; б) Мен сизге дары жазып берейин;
в) Менин этим ысып жатат; г) Мен өзүмдү начар сезип жатам.

3. Үчүнчү жактагы шарттуу ыңгай:

- а) Бетиңизге азыртан кам көрүңүз;
б) Өзүн жаман сезсе, дарыгерге кайрылсын;

- в) Тура тамактансаңыз, ден соолугуңуз чың болот.
г) Бийик такалуу бут кийим кийбеңиз.

4. Ден соолукка байланышкан макалды белгилегиле.

- а) Соо кезде сактан, оору кезде дарылан;
б) Эмгек менен эл көгөрөт.
в) Өнөр алды-кызыл тил.
г) Туулган жердин топурагы-алтын.

5. Шарттуу ыңгайды уюштуруучу мүчө:

- а) -гын; б) -са; в) -ыш; г) -ын

Жыйырманчы сабак

1. Табыш жөндөмөдө турган сөздөр:

- а) Борборго, Кыргызстанга; б) Нарындан, шаардан;
в) пахтаны, дыйканчылыкты; г) мамлекетти, районду

2. Кыргызстанда аймагы жети облус... бөлүнгөн. Тиешелүү мүчөнү улагыла.

- а) -нын; б) -ка; в) -ны; г) -да

3. Чыгыш жөндөмөсүнүн суроолору:

- а) кимдин? эмненин? б) кимде? эмнеде?
в) кимден? эмнеден? г) кимди? эмнени

4. Бишкек шары өнөр жай..., илим, очогуна айланды. Тиешелүү мүчөлөрдү койгула.

- а) -дын, -дин; б) -нын, -нин; в) -ды, -ди; г) -да, -де

5. Кыргызстандын аянты:

- а) 200 300 км²; б) 150 000 км²;
в) 198 500 км²; г) 350 002 км²

Жыйырма биринчи сабак

1. Жөндөлүштүн экинчи тиби катышкан сүйлөмдү белгилегиле.

- а) Ысык-Көл кышында тоңбойт.
б) Карааныңдан кагылайын, Ысык-Көлүм!
в) Көлдүн айланасында Балыкчы, Чолпон-Ата шаарлары орун алган.
г) Ысык-Көл ажайып көркөм көрүнөт.

2. Туура эмес жөндөлгөн сөздү тапкыла.

- а) көлүнү; б) толкунуна; в) сууларын г) кемесинен

3. Көлдүн суусу эмнелерге бай?

- а) жапайы жаныбарларга; б) канаттууларга;
в) балыкка; г) ырга

4. Туура жөндөлгөн сөздү белгилегиле.

- а) коругуну; б) көлүдө; в) калкыдан; г) жээгинен

5. Төмөнкү сөздөрдү которгула.

Волна, путешественник, параход

- а) өрөөн, капчыгай, кайык; б) толкун, саякатчы, кеме
в) суу, жолоочу, кеме; г) акын, жолчу, кайык

Жыйырма экинчи сабак

Көңүл бургула.

- а) К. Молдобасанов, Н. Давлесов; б) А. Абдыраев, С. Дубанаев;
в) Ж. Садыков, Ш. Кулиев; г) Н. Абдырахманов, М. Куренкеев

1. Гимнинин сөзүн жазган авторлор:

2. Гимнинин музыкасын жазган авторлор:

3. Туура эмес жөндөлгөн сөздү тапкыла.

- а) гимнинин; б) факттын; в) актыга г) фондуда

4. Туура жөндөлгөн сөздү белгилегиле.

- а) банкыга; б) цинкиден; в) танкты; г) Курскиден

5. Которгула. Кашык каны калганча күрөшүү:

- а) бороться за родину;
б) бороться до последней капли крови;
в) а, г варианттары туура;
г) укрепление единства живущих народов

Жыйырма үчүнчү сабак

Көңүл бургула.

- а) Ошондо баягы Манастан таяк жеген жети калмак үй-үйлөрүнө жөнөштү.
б) Мунун кышы кеч келет, деди Акбалта.
в) Кабылан Манас чачылганды курады, тараганды чогултту.
г) Ошондон көп өтпөй чабуулун баштады.

1. Жатыш жөндөмдөгү шилтеме ат атоочту тапкыла.

2. Ат атооч катышпаган сүйлөмдү белгилегиле.

3. Илик жөндөмдө турган шилтеме ат атоочту тапкыла.

4. «Манас»-кандай чыгарма?

- а) Баштан аяк ыр менен баяндалга чыгарма.
- б) Эрдикти, жоокердик ар-намысты даңазалаган чыгарма.
- в) Мекенди ыйык тутууну баяндаган залкар чыгарма.
- г) а, б, в варианттары тура

5. Туура эмес жөндөлгөн ат атоочту тапкыла.

- а) бул; б) мунун; в) буга; г) буну

Жыйырма төртүнчү сабак

1. С. Каралаевдин варианты боюнча «Манас» эпосунун көлөмү:

- а) 400 567 сап ыр; б) 654 230 сап ыр
- в) 500 000 сап ыр г) 500 553 сап ыр

Көңүл бургула. Төмөнкү ат атоочторго кандай суроолор берилет?

- а) баары; б) өзү; в) мен; г) ар нерсе

2. Ким?

3. Кимиси?

4. Кимдер?

5. XX кылымдын Гомери аталган манасчы:

- а) Женижок; б) Барпы; в) Саякбай; г) Сагымбай

Жыйырма бешинчи сабак

Көңүл бургула.

- а) Күн менен түн тендешкен күнүн жаңы жыл-нооруз дешкен.
- б) Илгери бир кемпирдин жегенге эч нерсеси жок болгон дешет.
- в) Эртеси кызанды ачышса, кандайдыр бир нерсе турган болот.
- г) Ошондон бери ал тамактын аты «сүмөлөк» деп аталып калыптыр.

Суроолор:

1. Таңгыч ат атооч катышкан сүйлөмдү белгилегиле.

2. Күн менен түн теңелген учурду эмне деп аташкан?

3. Белгисиз ат атооч катышкан сүйлөмдү тапкыла.

4. Нооруз майрамын кимдер майрамдашкан?

- а) мусулман дининдеги элдер; б) христиан дининдеги элдер;
- в) кыргыз менен өзбектер; г) чыгыш элдери

5. Белгисиз ат атоочту тапкыла.

- а) ар кандай; б) качандыр бир; в) эч качан; г) канча

Жыйырма алтынчы сабак

1. Жазында жаратылыш өзгөрүп, кызыл-тазыл гүлдөр ачылат. Сүйлөмдөн сын атоочту тапкыла.

- а) Жазында; б) жаратылыш; в) өзгөрүп; г) кызыл-тазыл

2. Синквейндеги көп чекиттин ордуна тиешелүү зат атоочту койгула.

...
жашыл, кооз

өзгөрөт, көгөрөт, гүлдөйт

Жер айдалып, эгин эгиле баштаган- мезгил.

- а) кыш; б) жаз; в) жай; г) күз

3. Катмыштык сын атоочту тапкыла.

- а) күзгү эгин; б) жашыл жарак; в) сулуу ай; г) кооз жаратылыш

4. Чилде качан түшөт?

- а) март, апрель; б) январь, июль; в) июнь, февраль;
г) ноябрь, декабрь

5. Которгула. Бүгүн аба ырайы абдан сонун.

- а) Какой сильный ветер. б) Сегодня на дорогах гололед.
в) Сегодня прекрасная погода. г) Сегодня в горах туман.

Жыйырма жетинчи сабак

1. Көп чекиттин ордун толуктагыла. Анын бою менден ...

- а) жакшыраак в) бийигирээк
б) алысыраак г) бекемирээк

2. Күчөтмө даражадагы сөздөрдү белгилегиле:

- а) кыпкызыл, абдан жакшы, өтө кооз;
б) абдан жакшы, аябай таттуу, агыраак;
в) көгүлтүр, саргыч, чымкый кызыл;
г) жашыл, узун, кыска, сүйрү.

3. Жамийла өзү шыңга бойлуураак, белдүү келин. Белгиленген сөздөргө суроо бергиле:

- а) кантип? б) кандайча? в) кандай? г) кайсы?

4. Сырткы келбетти билдирүүчү сөздөрдү тап:

- а) кары, арык, тармал чачтуу, улгайган
б) ак көңүл, кекчил, ачуулуу, таарынчаак

в) ак чачтуу, кыска, жапыз бойлуу, кара көз

г) а, в варианттары туура

5. Которгула. Кызганчаак, эринчээк, кежир, кичи пейил, жош

а) ревнивий, ленивий, упрямый, учтивый, тихий;

б) добрый, обидчивый, злой, драчливый, хвастун;

в) задумчивый, черноглазый, голубоглазый, торопливый, спокойный;

г) ревнивий, ленивий, злой, драчливый, хвастун.

Жыйырма сегизинчи сабак

1. Курманжан датка 1811-жылы Ош шаарындагы Орке кыштагында туулган.

Белгиленген сөздөргө суроо бергиле

а) канча?   б) канчадай?   в) канчоо?   канчанчы?

2. Эки миңинчи жыл, жыйырма биринчи кылым, номер алтынчы мектеп. Сөз менен жазылган иреттик сан атоочту цифра менен туура жазылган вариантын белгилегиле:

а) 2001-жыл, XXI-кылым, №-6 мектеп;

б) 2001-жыл, XXI кылым, №6 мектеп;

в) 2001жыл, XXI кылым, №6- мектеп;

г) туура жообу жок

3. Генерал М.Д.Скобелев Курманжан даткага кандай баа берген?

а) Алай ханышасы

б) Улуу аял

в) Эрткүү эне

г) Алай башкаруучусу

4. Иретик сан атоочту уюштуруучу мүчө:

а) -дай   б) -лар

в) ынчы

г) өө, оо

5. Курманжан датканын күйөөсү ким болгон?

а) Полот хан   в) Алымбек датка

б) Алымкул датка   г) Шерали хан

Жыйырма тогузунчу, отузунчу сабактар

1. Таланттуу, белгилүү, залкар деген сыяктуу сөздөр кайсы иш кагазында колдонулат?

а) 1-жак менен жазылган өмүр баянда;

б) 2-жак менен жазылган өмүр баянда;

в) 3-жак менен жазылган өмүр баянда;

г) мындай сөздөр иш кагаздарында колдонулбайт.

2. *“Уруксат берүүнүздү сураймын, ...байланыштуу, тиркеме, сизден”*- бул канцеляризмдер кайсы иш кагазына мүнөздүү?
а) өмүр баян б) арыз в) кулактандыруу г) тил кат д) отчет

3. Көп чекиттин ордун толукта. **Биринчи жак менен жазылган өмүр баянда автор ...**

- а) өмүрүндөгү терс фактылар жашырылбайт;
- б) өзүн-өзү мактабайт;
- в) сыйлыктарын, жетишкендиктерин жазат;
- г) а, б варианттары туура.

4. **Арыздын түрлөрүн белгилегиле:**

- а) жумушка кирүү, жумуштан бошоо, которулуу, өтүнүч;
- б) эсептөө, текшерүү, тактоо, куттуктоо, башкаруу;
- в) үйрөтүү, жумушка орношуу, ички, тышкы;
- г) жумушка кирүү, жумуштан бошоо, түшүнүү, эскерүү.

5. **Кандайдыр бир нерсени талап кылып алуу үчүн сот органдарына ж.б. жазылат**

- а) сураныч арыз;
- б) доо арыз;
- в) докладдык кат;
- г) отчет

Отуз биринчи сабак

1. **Жамдама сан атоочторду тапкыла:**

- а) биринчи, бешинчи, жыйырманчы, элүүнчү;
- б) бирден, экиден, төрттөн, алтыдан, жетиден;
- в) бирөө, экөө, төртөө, алтоо, жетөө;
- г) бир-бирден, беш-бештен, үч-үчтөн.

2. **Төмөнкү сүйлөмдөрдүн ичинен чамалама сан атооч катышкан сүйлөмдү тапкыла:**

- а) Ал үчөөнү жалт-жалт карады;
- б) Мен биринчи курста окуйм;
- в) Эр жигитке жетимиш түрдүү өнөр аз;
- г) Асандын жашы отуз бештер чамасында.

3. **Которгула. Сулайман тоо и до сегодняшнего дня является второй «Меккой» мусульман Азии.**

- а) Сулайман тоо байыркы замандан бери эле Азиядагы мусулмандардын экинчи «Меккеси» болуп эсептелет;
- б) Сулайман тоо эч качан Азиядагы мусулмандардын экинчи «Меккеси» болуп эсептелген эмес;

- в) Сулайман тоо азыркы күнгө чейин Азиядагы мусулмандардын экинчи «Меккеси» болуп эсептелет;
г) Сулайман тоо түбөлүккө Азиядагы мусулмандардын экинчи «Меккеси» болуп кала бермекчи.

4. Көп чекиттин ордуна чамалама сан атоочтун мүчөсүн туура улагыла:

Жүз... адам чогулду.

- а) –дөр ;   б) – дан;   в) өө;   г) дөй;

5. Жамдама сан атоочко канчага чейинки сандар кирет?

- а) бирден алтыга чейинки;   б) экиден онго чейинки;
в) бирден онго чейинки;   г) бирден сегизге чейинки

Отуз экинчи сабак

1. Топ сан атоочторду тапкыла:

- а) экөө, алтоо, жетөө;
б) кырктай, жүздөгөн, ондой;
в) 2 беш-бештен, жетиден, ондон;
в) экинчи, бир жүз алтынчы, жыйырма биринчи.

2. Чек аранын үчтөн-эки бөлүгүнөн көбүрөөгү деңиздик чек араларга туура келет. Сүйлөмдөгү сан атоочту тапкыла жана кайсы түрү экенин аныктагыла

- а) топ сан;   б) иреттик сан;   в) чамалама сан;   г) бөлчөк сан

3. Которгула. Государственный заповедник

- а) мамлекеттик өнөр жай;   б) мамлекеттик ишкана
в) мамлекеттик корук;   в) мамлекеттик кызмат

4. 1945-жылы ... «Мамлекеттик корук» деп жарыяланган.

- а) Ысык-Көл;   б) Сөң-Көл;
в) Сары-Челек;   г) Арстанбап

5. Бөлчөк сан атоочту тапкыла.

- а) бештен бир, жүздөн жыйырма беш.
б) бешинчи, жыйырманчы, экинчи;
в) беш-бештен, алтыдан, бештей;
г) беш, алты, он бир, элүү беш.

Отуз үчүнчү сабак

Көңүл бур. 1,2,3 – суроолорго төмөнкү варианттарга жараша жооп бер.

- а) азыр, эртең, кечинде, мурда, күнү-түнү;
- б) аз, көп, мол, аз-маз, бир-бирден;
- в) акырын, кыргызча, тез, ылдам;
- г) аз, көп, мол, аз-маз, бир-бирден.

1. Орун тактоочтор;

2. Мезгил тактоочтор;

3. Сан -өлчөм тактооч.

4. Которгула. Думай вечером, а делай поутру.

- а) Кечээги күндү кууп жете албайсың, эртеңки күндөн качып кете албайсың.
- б) Убакыт күтпөйт.
- в) Кечинде ойлон, эртең менен иште.
- г) Убакытты кайтара албайсың.

5. Кош сөз тибиндеги тактоочторду тапкыла.

- а) ар- күнү, бир- паста, бир- аз, алда- кайда;
- б) аз-маз, өйдө-төмөн, күнү-түнү;
- в) бара-бара, күнү-түнү, өйдө-ылдый;
- г) б, в варианттары туура.

А

- аба 1. - воздух; климат; таза аба - чистый воздух
 аба ырайы — погода; бүгүн аба ырайы жылуу — сегодня теплая погода
- аба 2.— старший брат (по мужской линии) или родной брат отца, обращение к старшим
- абал — положение, обстоятельство, состояние
- абдан — очень, абдан жакшы — очень хорошо, отлично
- ага — старший брат; агай — обращение к старшим (преподавателю мужского пола); ага-ини — братья; агайын туугандар — родственники (обращение к группе людей, коллективу во время выступления)
- адабият — литература; илимий адабият — научная литература; адабиятчы — литератор, адабий тил — литературный язык
- алам — человек; адамзат — человечество
- адат — привычка; жаман адат — плохая привычка; кенгөн адат — привычный адатынча — как всегда, по привычке
- адеп — нрав; адептүү — воспитанный; адепсиз — невоспитанный
- адис — специалист; адистик — специальность
- адилет — справедливость, адилеттүү — справедливый;
- адилетсиз — несправедливый; адилетсиз чечим - несправедливое решение;
- ажайып — удивительный; изумительный; ажайыпкана — м узей
- ажар — приятная внешность, облик; ажарлуу — обаятельный;
- аз — мало; немного
- азат — вольный; азаттык — свобода
- азиз 1. — почтенный, уважаемый
- азиз 2. — слепой
- азыр — сейчас, азыркы учурда (мезгилде) — в настоящее время
- ай 1. — луна; айлуу түн — лунная (светлая) ночь, ай караңгы (түн) — темная ночь
- ай 2.— месяц; айлык — зарплата; ай сайын — ежемесячно
- айкөл — великодушный, благородный
- айла — хитрость, уловка; айла жок — безвыходное положение,
- айласын тап — найди выход
- айрыкча — особенно
- айт 1.— скажи; чындыкты айт — скажи правду
- айт 2. - мусульманский праздник
- айыл чарбасы — сельское хозяйство; айыл өкмөтү — сельская управа

айып — вина; айыпкер — виновник; айып төлөө - заплатить
штраф

айырма — разница; кандай айырмасы бар — какая разница
ак 1. — белый; аксакал - обращение к пожилому (седобородый); ак
чач — седой

ак 2. — ак көңүл добрый; ак ниет — чистосердечный; ак эмгек —
честный труд

ак 3. — истина, невинный

ак. 4. — течь, протекать; суу акты — вода протекала

акча — деньги; акчалай — деньгами; акчалай сыйлык — денежная
премия

акы — плата; кызмат(эмгек) акы — заработная плата

акысыз — бесплатно

акыл — ум, разум

акылдуу — умный, акылсыз — глупый

акыркы — последний; акыркы кабарлар — последние известия

акыркы жолу — последний раз

акырын — тихо, медленно, осторожно ал 1. — он (она, оно);

ал 2. — тот, то, та; ал жак — та сторона; ал жакта — в той стороне;

ал киши - тот человек

ал 3. — бери, возьми; самолетко билет ал — возьми билет на

самолет; айлык ал — получи зарплату; китепти алып берчи —

подай, пожалуйста, книгу

албетте - конечно, несомненно, разумеется, безусловно

алгачкы — первоначальный

алдоо — обманывать

алты — шесть; алтымыш — шестьдесят, алтынчы — шестой, алтоо

— шестеро

алкак 1. — дуга, обруч;

алкак 2. - экономикалык байланыштардын алкагында - в сфере
экономических связей.

алмаштыруу — обменивать, заменять

алыс — далеко, далекий, алыскы өлкөлөр — дальние страны

аман — благополучный, здоровый; амандык — благополучие

ант — клятва; присяга

анык — достоверный, действительный

аныктама — определение

ар: ар бир — каждый; ар ким — всякий, любой; ар жерде — везде;

ар күнү — каждый день; ар дайым — всегда

аралык — расстояние, интервал, промежуток, рубеж; эл аралык —
международный

аракет — **старание, действие**; аракет кылуу — **стараться**
ардак — **почет**; ардактуу — **почетный, уважаемый**; ардактуу наам — **почетное звание**
арзан — **дешево**
арыз — **заявление; жалоба**; арызданам — **буду жаловаться**
асман — **небо**; самолет асманга көтөрүлдү — **самолет поднялся в небо**
асты — **низ, нижняя часть**; столдун астында — **под столом**
асыл — **драгоценность, драгоценный**; асыл эмгек — **благородный труд**
ат 1 — **имя**; сенин атын ким? — **как тебя зовут?**
ат 2. — **конь, лошадь**
ат 3. — **стреляй (ружьём)**
атак — **слава**;
атактуу — **знатный, знаменитый**
ач 1. — **открой**; ачык — **открыто**; ачыкч — **ключ**; кылмыштын бети ачылды — **раскрыто преступление**
ач 2 — **голод**; ачка — **голодный**; ачкамын — **я голодный**; курсагым ачты — **я проголодался**; ач көз — **алчный**
ашуу — **перевал**; ашууда — **на перевале**
ашык — **влюбленный**; ашыктык — **любовь**;
аякта — **заканчивай**; кинонун аягы — **конец фильма**
аял — **женщина, жена**; аялы бар — **женатый**
аянт — **площадь**
аянтча — **площадка**

Б

баа — **оценка**; баалуу — **ценный**, баасыз — **бесценный**
баары — **все**; баары бир — **все равно**; баарыбыз — **мы все**
баатыр — **герой, храбрый**; баатырдык — **героизм**; элдик баатыр — **народный герой**
баба — **дед, предок**; ата-бабаларыбыз — **наши предки**
бажа — **своjak, мужья сестер**.
бай — **богатый**
байлык — **богатство**; токойго бай өлкө - **страна богата лесом**
байка — **следы, набяюдай, замечай**; мен байкаган жокмун — **я не заметил**
байланыш — **связь**; байланыш бөлүмү — **отдел связи**
байыркы — **древний**
бак 1. — **сад**; бала бакча — **детский сад**; бак-дарак — **деревья**

бак 2. — **ухаживай; выращивай, корми**; балдарды бак — **корми (воспитывай) детей**
бакыт — **счастье**; бактылуу — **счастливый**, бактысыз (шордуу) — **несчастный**
бакыр — **кричи**; бакырба — **не кричи**
бала — **ребенок**; балалык — **детство**; көп балалуу үй-бүлө — **многодетная семья**
башка - **другой**, башкача - **по-другому**
басма — **издательство**
басмакана — **типография**; басма соз — **печать**; пресса
башта — **начинай**; баштапкы — **начальный**; баштапкы уюм-
первичная организация
башчы — **заведующий; руководитель, начальник**
баш кошуу — **жениться**
бекем — **крепкий**; мен сизге бекем ден соолук каалайм — **я желаю вам крепкого здоровья**
бекер — **бесплатно, напрасно**; бекер киши — **бездельник**
белги — **признак, знак**; белгилүү — **известный**
белек — **подарок**
бер — **дай**; берүү — **дать**;
берилген — **преданный**; телеберүү — **телепередача**; тамак берүү — **угощать**
бейиш — **рай**; бейиштей — **как рай**
бейпил — **благоденствие, спокойствие**; бекинүү - **прятаться**
бермет - **жемчуг**
беш — **пять**; бешөө - **пятеро**
бийик — **высокий**; бийиктик — **высота**; тоодой бийик — **высокий, как гора**
бийлик — **власть**; бийликтин үч бутагы — **три ветви власти**
бил — **знай**
билим — **знание**; орто билим — **среднее образование**; жогорку билим — **высшее образование**
билимдүү — **образованный**
бирге — **вместе**; бирдей — **одинаковый**
бирикме — **объединение**; биримдик — **единство**
боек — **краска**; бое — **покрась**
бой-рост; бойго жеткен - **совершеннолетний**;
боор 1 — **печень**; көк боор — **селезенка**;
боор 2 - **кровный родственник**; бир боорум — **мой близкий родственник**
боор 3. — **склон**; тоонун боору — **склон горы**

боордош — **родственный, братский**; боордош элдер — **братские народы**

боорукер - **добрый.**

борбордук — **центральный**

бороон — **буря, буран**

бош — **свободный**; бош убакыт — **свободное время**; бошсузбу? — **вы свободны?**

бөл — **раздели**

бөлмө - **комната**; бөлчөк — **дробное число**; бөлүм — **отдел, часть**

буйрук — **приказ; распоряжение**

буз — **разрушай**; бузук — **испорченный, распутный**

булак — **родник, источник**

булбул — **соловей**; булбулдай сайрайт — **поет как соловей**

булут — **облако, туча**; булуттуу — **облачный**

буюм — **вещь**; күндөлүк керектелүүчү буюмдар — **товары повседневного употребления**

бүгүн — **сегодня**; бүгүнкү — **сегодняшний**

бүткүл — **весь, все, целиком**; бүткүл элдик — **всенародный**

бүткүл дүйнөлүк — **всемирный**

бийыл — **этот год, в этом году**; бийылкы — **этого года**

былтыр — **прошлый год, в прошлом году**; былтыркы-
прошлогодний

бышкан эт - **варенное мясо**

Г

гана — **только**; сага гана — **только тебе**; өзүм гана — **только я сам**

гүл — **цветок**, гүлдүү — **цветастый**; гүлдөө - **цветение**

гүлдесте — **букет**

гүлчамбар — **веночек**

гүлзар — **цветник**

Д

да, дагы — **тоже, также, еще**; мен да барам — **я тоже пойду**

даам — **вкус**; даамдуу — **вкусный**; даамсыз — **невкусный**

дайыма — **всегда, постоянно**

дайындоо — **подготовить, заготовить, назначить**; шаарга мэр

болуп дайындалды — **назначен мером города**

далил — **доказательство, аргумент**; далилдөө — **аргументировать,**

обосновать далилде — **докажи**

дан — **зерно**, дан азыктары — **зерновые продовольствия**

даңк — **слава**, даңктуу — **славный**;

дарек — адрес; даректүү — докумен гальный; даректүү фильм — документальный фильм
дары — лекарство; дарыгер — врач; дарыкана — аптека, дарыла — лечи, дарылан — лечись
дем ал — дыши; отдохни, дем алыш — выходной, дем алуу органдары — дыхательные органы.
демек — значит, следовательно, одним словом
демилге — инициатива; демилгелүү — инициативный; демилгечи — инициатор
деңгээл — уровень; илимий деңгээли жогору — у него высокий научный уровень; долбоор — проект; эл аралык долбоор — международный проект
доор — апоха, век; азыркы доор — современная эпоха; таш доору — каменный век
дос — друг; достук — дружба
дурус — нормальный, сносный
душман — враг; душмандык — враждебность, вражда.
дуушар болуу — попасть в необычную ситуацию
дүйнө - мир, свет; дүйнө жүзү — земной шар; дүйнөлүк согуш — мировая война
дыйкан — земледелец, крестьянин; дыйкан чарбасы — крестьянское хозяйство

Ж

жаан — дождь; жаан-чачын — осадки; жаан жаайт — будет дождь
жабык — закрыто; жабык кенешме — закрытое заседание
жагымдуу — приятный; мага жагат — мне нравится
жаз 1. — весна; жазгы — весенний; жазында — весной
жаз 2. — пиши; жазуу — писать; жазуучу — писатель; кол жазма — рукопись
жаза — наказание, взыскание
жай 1. — лето; жайкы — летний; жайында — летом,
жай 2. — место; окуу жайы — учебное заведение; жайлуу — удобное
жакшы — хороший, добрый, славный
жакшы көрүү — любить; жакшы көрөм — люблю, жакшылык — доброта
жак 1. — сторона; түндүк жак — северная сторона; түштүк жак — южная сторона
жак 2. — зажги; от жак — зажги огонь
жакын — близко; жакындык — близость; жакындары — близкие

жалбырак — лист (растения)
жалгыз — единственный, одинокий; жалгыздык — одиночество
жалпы — общий; жалпы чогулуш — общее собрание
жаман — плохой; жаман көрүү — не любить; жамандык — зло, злодеяние
жан 1. — душа; человек; көчөдө бир жан жок — на улице нет ни души -
жаны 2. — бок; около, возле; үйдүн жанында — возле дома, столдун жанында — у стола;
жан 3—гори; шам жанып турат— свеча горит
жаңы — новый; жаңылык — новость
жаңылуу — ошибаться, жаңылыш — ошибочно
жапайы — дикий
жапыз — низкий
жар 1.— супруг (а); 2. обрыв, крутой берег
жаралган — созданный
жаратылыш — природа; жаратылыш байлыгы — природные богатства
жардам — помощь; жардамчы — помощник; тез жардам—скорая помощь
жарлык — указ
жароокер — ласковый, милый, отзывчивый
жарыя — объявление; жарыялос — опубликовать
жаса — делай
жасалма — искусственный
жаш 1. — молодой; жаштык — молодость;
жаш 2. — слеза; көзүнө жаш алды — прослезился
жашоо — жизнь; узак жаша — живи долго
жашыл - зеленый
жашырын — тайный
жек көрүү — ненависть
жеке менчик — частная собственность
жеңе — жена старшего брата; жезде — муж старшей сестры
жемиш — фрукты, ягоды
жеңил — легкий; жеңилдик — облегчение
жергиликтүү — местный, коренной; жергиликтүү калк — местное население
жетекчи — руководитель, жетекчилик — руководство
жети — семь, жетимиш — семьдесят, жетинчи — седьмой,
жетишкендик — достижение
жибек — шелк, Жибек жолу — Шелковый путь

жобо — положение
жол — дорога, путь; жолдуу — **путевый**
жолугушуу — **встреча**; жолугаль: — **давай встретимся жоон - толстый**
жооп — **ответ**; жооп бер — **отвечай**, жоопкерчилик — **ответственность**, жоопкер — **ответственный**
жумуш — **работа**, жумушсуздук — **безработица**; жумушчу — **рабочий**
жумшак — **мягкий**
жууркан — **национальное одеяло**
жыгач — **дерево**; жыгачтан — **из дерева**
жыйна — **собери**; жыйналыш — **собрание**; жыйнак — **сборник**
жыйырма — **двадцать**
жыл сүрүү — **летоисчисление**
жылуу — **теплый**; жылуулук — **теплота**
жымжырт — **тишина, спокойствие, тихо**
жырткыч — **хищник**
жыт — **запах**
жээк — **берег**
жээн — **племянник (по материнской линии)**

З

заман — **время, эпоха**; азыркы заманда — **в настоящее время**;
замандаш — **современник**
зарыл — **необходимо**; зарылдык — **необходимость, ото зарыл — очень необходимо**
зыян — **вред**; зыянга учурады — **потерпел убытки**

И

из — **след**; изде — **ищи**;
изилдөө — **исследование**, изилдөөчү — **исследователь**
ийгилик — **успех**; ийгиликтүү — **успешный**
ийкемдүү — **гибкий**
илим — **наука**; илимий — **научный**; илимпоз — **ученый**
ич — **пей**; ичкилик — **алкогольный напиток**
иштиктүү чөйрөдө — **в деловом кругу**
ишеним — **доверие**; ишенимдүү — **доверенный**, ишенчээк — **доверчивый**
ишмер — **деятель**, иштиктүү — **деловой**

К

- каалайм — **желаю**; эгер кааласаңыз — **если хотите**
- кабар — **весть**, кабарчы — **корреспондент**
- кабыл алуу — **принимать**; кабыл алса — **если примет**; кабылдама — **приемная**
- кадам — **шаг**; чечкиндүү кадам — **решительный шаг**
- кадыр — **достоинство**; кадырлуу — **авторитетный**
- кайгы — **печаль**; горе, скорбь, кайгылуу окуя — **печальное событие**
- кайда — **где**; кайдан — **откуда**
- кайраттуу — **храбрый, доблестный**
- кайрылуу — **обращение**
- кайрымдуу — **добродетельный**
- кайт — **вернись, возвращайся**; качан кайтасың — **когда вернешься**
- кайтала — **повтори**; кайталангыс — **неповторимый**
- калк — **народ**; шаардын калкы — **население города**
- калп- жалган — **ложь**
- калыс — **нейтральный**
- кам көрүү — **заботиться**; камкор — **заботливый**; кам санаба — **не беспокойся**
- канат — **крыло**; канаттуу — **крылатый**; птица
- капыстан — **вдруг**; неожиданно
- касиет- **священное свойство**; касиеттүү — **благодатный, священный**
- кара 1. — **черный**; кара жумуш — **черная работа**; ниети кара — **злоумышленник**
- кара 2. — **смотри**; мени кара — **смотри на меня**
- карагай - **ель, сосна**
- караңгы — **темный**; караңгылык — **темнота**;
- карапайым — **простой**; заурядный
- карма — **держи**
- каршы — **против**; каршылык — **противоречие противостояние**
- карыз — **долг, задолженность**; карызга акча берчи — **одолжи, пожалуйста, деньги**
- кары — **старый**; карылык — **старость**; карыя — **старейшина**
- карындаш - 1. **родная младшая сестра**. 2. **обращение к младшим женщинам**
- ката — **ошибка, опечатка**
- катаал — **суровый**; быыыл кыш катаал болду — **нынче была суровая зима**
- катар — **ряд, строй**; үчүнчү катар — **третий ряд**

катыш — **участуй**; конференциянын катышуучулары-**участники**
конференции
кедей-жакыр — **бедный**; кедейчилик — **бедность**
кежир - **капризный**
кезек — **очередь**; кезексиз — **внеочередной**
кел — **подойди**; приходи, приезжай; **наступай**; жаз келди-
наступила весна
келгин — **приезжие**; келгин куштар — **перелетные птицы**
кем — **малый, недостаточный**, кемчилик -**недостаток**;
кең — **широкий**
керек — **надо, необходимо**; керектүү — **необходимый**; керек учурда
— **в нужное время**
кеч — **поздно**, кечки — **вечерний**; кечинде — **вечером**
кечигүү — **опаздывать**; кечикпе — **не опаздывай**
кечир — **прости**; кечириңиз — **простите**; кечирим сурайм — **прошу**
прощения
кечээ — **вчера**; кечээтен бери — **со вчерашнего дня**; кечээ кечинде
— **вчера вечером**
кийим — **одежда**; кийим кий — **одень одежду**;
кир 1. — **грязь**; кир жуудум — **постирала**
кир 2. — **зайди, войди**
киреше — **доход; прибыль**
киши — **человек**; киши башына — **на каждого человека**
кооз — **красивый (пейзаж)**
кой 1. — **баран, овца**
кой 2. — **поставь, положи**; китепти кой — **положи книгу**
кой 3. — **прекрати, бросай**; аны тынч кой — **оставь его покое**;
кол — **рука**
коом — **общество**; коомдук — **общественный**
коопсуздук — **безопасность**
коргоо — **оборона, защищать**
корк — **бойся**; коркок — **трус**; коркунуч — **страх**; коркунучтуу —
страшный
котор — **переведи**; котормо — **перевод**; котормочу — **переводчик**
кошомат — **комплимент; подхалимство**; кошоматчы — **подхалим**;
көз — **глаз**; көз коркок, кол баатыр -**глаза бояться, руки делают**
көмөк — **поддержка**; көмөкчү - **вспомогательный**
көңүл — **душа; настроение**; чын көңүлдөн -. **от всей души**; көңүл
көтөрүү — **поднять настроение**; көңүл бүруу — **обратить**
внимание; көңүл оорутуу — **сделать больно**
көр — **видеть**; көргөзмө - **выставка**; көрсөтмө — **указатель**

көрүн — **покажись**; көрүнүктүү-видный
көрүүчү — **зритель**
көп-много; көпчүлүк — **большинство**
көтөр — **подними, неси**
көчүү — **переселение**; көчмөн — **кочевой**;
көчүрмө- **выписка, копия**
кур- **строй**; курулуш — **стройка**; куруучу — **строитель**
куттукта — **поздравь**, куттуктайм — **поздравляю**
күз — **осень**; күзгү — **осенний**; күздүк буудай — **озимая пшеница**
күйөө - **жених**; күйөөм — **мой муж**; күйөөгө чыгуу — **выйти замуж**
кызык — **интересно**; кызыктуу — **интересный**
кызыл-красный
кыймыл — **движение**
кыйын 1. - **трудно**; кыйынчылык — **трудность**
кыйын 2. — **шустрый, сильный**; кыйын жигит — **шустрый парень**,
кыйын окумуштуу — **сильный ученый**
кымбат-дорогой, дорого; кымбатчылык — **дороговизна**
кыска — **короткий**; кыскарт — **сокращай**; кыска сүйлө - **говори**
короче
кыял — **мечта, фантазия**; кыялкеч — **романтик**
кээде — **иногда**; кээ бир — **некоторый**

М

маалымат — **сведения, информация**
маанай- көңүл — **настроение**; маанайыңыз кандай — **как у вас**
настроение
маани — **смысл, значение**; кандай мааниде — **в каком смысле**
макта — **хвали**; мактанчаак — **хвастун**
майда — **мелкий**; майдачыл — **мелочный**
май — **жир, масло**; майлуу — **жирный**
мандай — **лоб**; мандайы жарык — **симпатичный, обаятельный**
марттык — **щедрость**
мезгил — **время, пора**; мезгил көрсөтөт — **время покажет**
мекеме — **учреждение**
мекен, ата мекен — **родина, отчизна**;
милдет — **обязанность**; милдеттүү — **обязан, должен**
мончо — **баня**
мөмө - **плоды, фрукты**
мөңгү — **горный ледник**; вечный снег
мөөнөт — **срок**; мөөнөтсүз — **досрочный**
муз — **лед**;

муздак — **холодный**
муктаж — **нуждающийся**; муктаждык — **нужда**
мурас — **наследие**, мурасчы — **наследник**
муун - **поколение**, жаш муундар - **молодое поколение** муйуз — **рога**
мүмкүн — **возможный, допустимый**; мүмкүнчүлүк — **возможность**
мүнөз — **характер**; мүнөздөмө - **характеристика**;
мүчө - **часть тела**; член коллектива
мындай — **так, такой**; мындан кийин — **после этого**; мындан ары
— **в дальнейшем**

Н

наам — **название; звание**; илимий наам — **ученое звание**
нааразы — **недовольный**
назик — **нежный**; назиктик — **нежность**
намыс — **честь, совесть**
наристе — **младенец**
насаат — **наставление, добрый совет**
натыйжа — **результат; итог, последствие**
начар — **слабый, нехороший, немощный**
негиз — **основа**; негизги — **основной**
ниет — **намерение**; ак ниет адам — **честный человек**
нике — **брак**
нөшөр — **ливень; проливной дождь**
нур — **луч, свет**
ным — **влага**; нымдуу — **влажный**

О

ой — **мысль**; ойло — **думай**; ойлон — **задумайся**; ойлуу —
задумчивый;
ойчул — **мыслитель**;
ойдогудай — **как хотелось, как предполагалось**
оң — **правый**, оң кол — **правая рука**; оңго- **направо**
оңдо - **исправь**
оңой — **легкий**, оңой жумуш — **легкая работа**
оңолуу — **улучшение**; иш оңолду — **дело наладилось**
ооз — **рот**; оозеки — **устный, словесный**
оор — **тяжелый; трудный, сложный**; оор тапшырма — **трудное задание**
оору — **болезнь**; оорулуу — **больной**; оорукана — **больница**
орун басар - **заместитель**
орой — **грубый**; оройлук — **грубость**

от — огонь; оттой — как огонь
отур - садись
отургуз — сажай, посади
ошондой — такой; ошентип — таким образом; ошондуктан —
поэтому, из-за этого

Ө

өгөй — неродной; өгөй эне — мачеха, өгөй ата — отчим
өжөр — упрямый, настойчивый
өз — сам (а), өзүбүз — сами, өз ара — между собой
өзгөчө - особый; өзгөчөлүк — особенность
өздөштүрүү — усвоение
өздүк — личный
өкмөт — правительство; өкмөттүк — правительственный
өлчө - померь; өлчөм — мера; мерка, размер
өмүр — жизнь; узак өмүр — долгая жизнь; өмүр баян —
биография
өндүрүш — производство
өнөр — ремесло, искусство
өнүгүү — развитие
өн 1. — цвет; өңү жакшы — хороший цвет
өн 2. — лицо; өңү тааныш — знакомое лицо
өрөөн — долина; Чүй өрөөнү — Чуйская долина
өрт -пожар; өрт өчүргүч — пожарник
өс — расти; өстүр — вырасти; выращивай
өсүмдүк — растение;
өт 1. — желчный пузырь
өт 2. — проходи; переходи; өткөр — пропусти;
өч-кек — мечь;
өчүр 1. — гаси; чыракты өчүр — погаси свет
өчүр 2. — вычеркни; сотри; тизмеден өчүр — вычеркни из списка,
досканы өчүр — сотри с доски
өлбөс-өчпөс — бессмертный

П

пайда — польза; пайдалуу — полезный; пайдасыз — бесполезный
пайдалан — пользуйся, используй; учурдан пайдаланып —
пользуясь моментом
пахта — хлопок
пикир — мнение; менин пикирим — мое мнение

С

- саат — часы, саат канча болду? — **который час?**
 сабат — грамота; сабаттуу — грамотный; сабатсыз —
безграмотный
 сабыр — терпение, сабырдуу — терпеливый
 сагын — **скучай**; сагынуу — **томление, скука, скучать**
 сайын: күн сайын — **ежедневно, с каждым днем**; жыл сайын —
ежегодно
 саламат — **здоровый, благополучный**; саламаттык —
благополучие
 салкын 1. - **прохладно**
 салкын 2. салкын мамиле - **неприветливое, холодное отношение**
 салт — **обычай**; улуттук салт — **национальный обычай**
 салтанат — **торжество**; салтанаттуу — **торжественный**
 сан — **число, количество**; сана — **считай**
 санаа — **мысль, дума, печаль**; санаа тартуу — **тревожиться**
 сапар — **поездка**; иш сапар — **командировка**
 сапат — **качество**; сапаттуу — **качественный**; сапатсыз —
некачественный
 сат — **продай**; сатуу — **продать**; сатуучу — **продавец**
 саякат — **путешествие**; дальняя поездка
 саясат — **политика**; саясатчы — **политик**; тышкы саясат —
внешняя политика
 себеп- **причина**; себепсиз — **без причины**
 сегиз — **восемь**; сексен — **восемьдесят**
 сез — **чувствуй**; сезим — **чувство**; сезимтал — **чувствительный,**
догадливый
 семиз — **жирный, упитанный**; жер семирткич — **удобрение**
 сергек — **бодрый**; сергектик — **бодрость**
 сонун — **замечательный, замечательно, прекрасно**
 соода — **торговля**
 сөгүш — **выговор**
 сөз-слова, сөз талашпа — **не спорь**
 сөзсүз — **безусловно**
 сулуу — **красивый**; сулуулук — **красота**
 сунуш — **предложение**
 сура — **спрашивай**; сурак — **допрос**; суранам — **прошу**
 сүй — **люби**; сүйүү — **любовь**
 сүйлө - **говори**; сүйлөм — **предложение**
 сүйүн — **радуйся**;
 сыйла — **уважай**

сыйлык — награда
сыймык — гордость
сыноо — испытание
сыр — тайна; сырдашуу — секретничать

Т

тааныш — знакомый, таанышуу — знакомство
таарын — обижайся; таарынам — обижусь; таарынба — не обижайся
табит — вкус; табити жакшы — хороший вкус
табият-жаратылыш — природа; табигый — естественный, природный
тагдыр — судьба
тажрыба — опыт; тажрыбалуу — опытный
так — точный; такта — уточни
талаа — степь, поле
талап — требование; талап коюу — предъявление, требование
тамаша — шутка, забава
тамга — буква, клеймо
тамчы — капля
тамыр — корень
танда — выбери, отбери
тап — найди
табышмак — загадка
тапшырма — задание, поручение
тарап — сторона; ар тараптан — со всех сторон
тарбия — воспитание, тарбияла — воспитывай; тарбиячы-воспитатель
тартип — порядок; тартиптүү — дисциплинированный
тең-равный, тендик — равенство
терең — глубокий, терең урматтайм — глубоко уважаю
тескери — наоборот; тескери кара — отвернись
тилек — мечта, желание, стремление
тиш — зуб
тогуз — девять; токсон — девяносто
токой — лес; токойчу — лесник
токто — остановись, останавливайся
токтом — постановление
төк — вылей, высыпай
төмөн — низ; төмөнкү — нижеследующий
тур — встань; стой

турмуш-жизнь

туу — знамя; стяг

тууган — родственник; бир тууган — родной

туулган — родился; туулган жер — малая родина (место, где родился человек)

туура — правильно; туура эмес — неправильно

түн — ночь; түнкү — ночной; түнөк — ночлег

түшүм — урожай

түшүн — пойми; түшүндүр — объясни; түшүнүктүү — понятно,

түшүнүксүз — непонятно

түбөлүк — вечно; түбөлүктүү — вечный, постоянный

тынчтык — мир; тынч — спокойно

тыныгуу — перерыв; тынымсыз — непрерывно

тыңчы — агент, шпион

тыңша - слушай; подслушивай

тыюу — запрет; тыюу салуу — запретить

У

убада — обещание; убаданы аткар — выполни обещание

убак, убакыт — время; убактым жок — у меня нет времени, убакыт

боло элек — еще есть время, время еще не пришло

убактылуу — временно

угуу — слушание; ук — слушай, угуп жатам — слушаю

узак — долгий; узак өмүр — долгая жизнь

узат — проводи; узатты — проводил

узун — длинный; узундук — длина

уйку — сон

укмуш — чудо, удивительно, укмуштуу — удивительный;

укта — спи; уктайм — буду спать; күнүгө саат 23 тө уктайм —

каждый день в 23 часа ложись спать

ула 1. — соедини; 2. сөздү ула — продолжи разговор

улуу 1. — старший 2. великий; улуу жазуучу — великий писатель

улут — нация; улутчул — националист, шовинист

умтул — стремись; умтулуу — стремление, стремиться

унут — забудь; унутпа — не забудь; унутулгус — незабываемый

урмат — почет, уважение; урматтуу — уважаемый; урматым менен

— с уважением

уруксат — разрешение; уруксатсыз — без разрешения

уруу — племя; уруучулук — родовые отношения

ут — выиграй; утуш — выигрыш

уу — яд; уулуу — ядовитый; уулануу — отравление

ууру — **вор**; уурулук — **воровство**
ушу (**ушул**) — **этот**; ушундай — **так, такой**
уюм — **организация**; мекеме, уюмдар — **учреждения, организации**,
Бириккен Улуттар Уюму — **Организация Объединенных Наций**
уюштуруу — **организовать**; уюштургуч — **организатор**;
уя — **гнездо**; уядай — **как гнездо (теплый, аккуратный)**
уят — **стыд**; уятсыз — **бесстыжий, бессовестный**; уяттуу —
добросовестный
уялчаак — **застенчивый**

Ү

үгүт — **агитация**; наставление, поучение; үгүтчү — **агитатор**,
пропагандист
үз — **рви, сорви**; мамилени үз — **порви отношения**
үзүндү — **отрывок**
үзгүлтүк — **срыв; перебой**, сабак үзгүлтүккө учурады — **сорвалось**
занятие
үй — **дом**, боз үй — **юрта**; балдар үйү — **детский дом**
үйлөн — **женись**; үйлөнөйүн дегем — **я решил жениться**
(выражение относится только мужчинам)
үйрөн — **учись, научись**; мен кыргыз тилин үйрөнүп жатам — **я**
изучаю кыргызский язык
үлгү — **образец; пример**; жакшы үлгү — **хороший пример**
үмүт — **надежда**; үмүтүм бар — **надеюсь**
үн — **голос**; үндүү — **гласный (звук)**; үнсүз 1. — **согласный (звук)**
үрөн — **семена**
үч — **три**; үчүнчү — **третий**; үчөө - **трое**
үчүн — **для, ради, из-за**; мен үчүн — **ради меня**
үшүк — **заморозки**

Ч

чабал — **слабый**; чабалдык — **слабость**
чагылган — **молния**; чагылгандай — **как молния**
чакан — **небольшой**
чакыр — **пригласи, позови**; чакырык (чакыруу) — **приглашение**;
повестка
чал -старик
чала — **несовсем, кое-как, незавершенный, недоделанный**; чала
иш — **недоделанная работа**; чала жан — **полуживой**; чала өлүк-
полумертвый
чалгын — **разведка**; чалгынчы — **разведчик**

чаң — **пыль**
чара — **мера (действие)**; иш чара — **мероприятие**; чечкиндүү чара — **решительные меры**;
чаржайыт — **сумбурно; беспорядочно**
чарчоо — **утомление, уставать**; чарчадым — **устал**; чарчайм — **устаю**;
чатак — **ссора; скандал**; чатак иш — **скандальное дело**; кыялы (мүнөзү) чатак — **скандальный характер**
чебер — **мастер, умелец**; искусство чеберлери — **мастера искусств**;
чеберчилик — **мастерство**; чоң чеберчилик менен жасалган — **сделан с большим мастерством**
чек — **предел, граница**; чексиз — **безграничный**; чексиз кубанычтамын — **я бесконечно рад**
чек ара — **граница**
чеч — **решай**; чечим — **решение**; чечкиндүү — **решительный**;
чечилген маселе — **решенный вопрос**, чечилбеген маселе — **нерешенный вопрос**; чечүүчү — **решающий**; чечүүчү добуш — **решающий голос**
чогуу — **вместе**; чогулуш — **собрание**
чоң — **большой**; чоңдук — **величина**; чоңой — **расти, вырастай**
чоку 1. — **макушка**; 2. **вершина, пик**
чөйрө - **круг, среда**; чөйрөсү — **его окружение**; тил чөйрөсү — **языковая среда**
чөл — **пустыня**; чөлдүү талаа — **пустынная степь**; чурка — **беги**;
чуркап чыкты — **выбежал**
чыгар — **выпусти; вытащи; издавай**; чөнтөгүчөн колунду чыгар — **вытащи руку из кармана**; ал жаңы китепти чыгарды — **он издал новую книгу**
мыйзам чыгаруучу — **законодатель**
чыгарма — **произведение**; чыгармачылык — **творчество**
чыгыш — **восток**; чыгыш өлкөлөрү — **восточные страны**
чыда — **терпи**; чыдам — **терпение**; чыдамдуу — **терпеливый**;
чыдамсыз — **нетерпеливый**
чын - **правда, истина**; чындык — **правдивость, истинность**
чың — **крепкий**; сизге чың ден соолук каалайм — **желаю вам крепкого здоровья**
чырак — **светильник; лампа**

Ш

шаар — город; шаарча — городок; борбор шаар — столичный город; шаардын борборунда — в центре города
шайыр — веселый; жизнерадостный; шайыр мүнөз — веселый характер

шам — свеча, восковая свеча; шам чырак — светильник

шамал — ветер; шамалдуу — ветренный

шаңдуу — доблестный, славный

шарт — условие; шарттуу — условный; жергиликтүү шарт — местное условие

шаш — торопись; шашпа — не торопись; шашылыш — срочный, экстренный, штормовой; шашылыш чогулуш — экстренное собрание

шек — сомнение; подозрение; шексиз — несомненно; шектүү — сомнительный; менин шегим бар — у меня есть сомнение

шоола — луч, сияние; күн шооласы — луч солнца; ай шооласы — лунное

сияние; таң шооласы — утренняя заря

шор — солончак; шордуу — несчастный,

шык — склонность; шыктуу склонный к чему-либо

Ы

ыза — обида; ыза болдум — мне было больно, я разозлился;

ызакор — обидчивый

ызгаар — стужа; кыштын ызгаары — зимняя стужа;

ыйык — священный; приносящий счастье

ыйгаруу — предназначение

ылайык — соответственно; соответствовать; ылайыктуу — соответствующий

ылдам (бат, тез) — быстро; ылдамдык — быстрота; ылдый — вниз;

ылдыйкбы — нижний; ынтымак — согласие, взаимопонимание;

ырыс алды ынтымак — залог благополучия в взаимопонимании;

ынтымактуулук — единодушие

ыңгай 1. — удобство; ыңгайлуу — удобный

ыңгай 2. грамматич. — склонение; буйрук ыңгай —

повелительное склонение

ыр — песня, стихи, стихотворение; ырчы — певец; ырда — пой

ыраазы — довольный; ыраазымын — я доволен

ырайым — милосердие; ырайымдуу — милосердный; ырайымсыз

— беспощадный, безжалостный

ырас — действительно; верно

ырыс-береке — **благоденствие, благополучие**
ысык — **горячий**

Э

ээ — **владелец; үйдүн ээси — хозяин дома; эгер (эгерде) — если**
эгиз — **близнецы, двойня; эгиз жандай — как двойня**

эгин — **посевы; зерно;**

эк — **сей, сажай, выращивай**

эл — **народ; элдик — народный**

элчи — **посол; элчилик — посольство**

эле 1. — **частица ограничения: бир эле уулум бар — у меня есть всего один сын; ошол эле күнү — в тот же день; эми эле келди — только что пришел**

эле 2. — **прошедшее время от неправильного или недостаточного глаголе: кыштын күнү эле — это было зимой; түн эле — была ночь**
элек — **глагольное отрицание со значением пока еще не:**

карьый элек — **пока еще не состарился; келе элек — пока еще не пришел; көрө элекмин — пока еще не видел; чогулуш баштала элек — пока что собрание не началось**

элпек - **расторопный, услужливый**

эмгек — **труд; эмгекчил — трудолюбивый; эмгеги сиңген —**

заслуженный; эмгеги сиңген ишмер — заслуженный деятель

эмес — **не (именное отрицание) ал эмес — не он; жакшы эмес — нехорошо; жаман эмес — неплохо; жеке сен эмес — не только ты; көргөн эмесмин — не видел; он жылдан кем эмес — не менее десяти лет; макул эмесмин — не несогласен; же андай эмеспи? или не так?**

эми — **теперь; сейчас; эми эле келдим — только что пришел; эми эмне кылабыз? — теперь что будем делать? эми мындай кылуу керек — теперь нужно делат так**

эмне — **что; эмне дейт? — что говорит?; эмне болду? — что случилось? эмне себептен? - по какой причине? эмне үчүн? — для чего, почему? бул эмне кылганың? — ты что натворил?**

эне — **мать; энеке — мамочка; энелик — материнство; ата-эне — родители; энелик мээрим — материнская ласка**
эңсөө - **сильное желание**

эр — **мужчина; эрдик — мужество; эр жүрөк — храбрый**

эрк — **воля; эркин — свободный; эрки күчтүү — волевой; эрки жок — безвольный; эркиндик — свобода; эркинен ажыратуу — лишение свободы**

эрке — **балованный; эркелик — избалованность**

эрте — **рано**; эртен менен — **утром**; эрте жаз — **ранняя весна**;
убакыт али эрте — **еще рано**; эртеби-кечпи — **рано или поздно**;
эртеге — **завтра**

эс — **сознание, ум**; эстүү — **разумный**;

эсте — **вспомни**; эсимде — **помню, в моей памяти**; эстетип кой —
напомни; эстен тануу — **терять сознание**

эскертүү — **предупреждение**; эскертуу берилди — **дали**
предупреждение

эскерүү — **воспоминание**; эскерүү кечеси — **вечер воспоминаний**

Пайдаланылган адабияттар:

1. Абдулдаев Э., Давлетов С., Иманов А., Турсунов С., Кыргыз тили. -Ф.:1986.
2. Абдулдаев М., Второв П.П., Орозгожоев Б., Мы путешествуем по Киргизии.-Ф.:1969
3. Айтматов Ч., Биринчи мугалим.-Ф.:1978.
4. Акматалиев А., Кыргыздын кол өнөрчүлүгү.- Б.,1996
5. Аширбаев Т., Ахматов Т., Иш кагаздары.-Б.:2001
6. Аширбаев Т., Кадырова А.,Ажыбаева З., Кыргыз тилинин практикуму.-Б.:2001
7. Аширбаев Т., Айбашева Т., Иш кагаздарын окутуу.-Б.: 2002
8. Бекджанова Р., Орузбаева Б., Хван Р.П., Русско-кыргызский разговорник. ..—Ф.:1990
9. Васильев А.И., Сопоставительная фонетика русского и киргизского языков.-Ф.:1983
10. Дыйканова Ч.К., Сулайманова Л.С., Төлекова Э.К., Кыргыз тилин үйрөнөбүз.-Б. «Сорос фонду»:1997.
11. Жалилов А., Азыркы кыргыз тили.-Б.: «Сорос фонду»1996
12. Жаңылмачтар, түзгөн: Т.Танаев.-Ош:1999
13. Касымова Б., Токтоналиев К., Карыбаев А., Кыргыз тилин үйрөнөбүз.-Ф.:1991
14. Кундузакова С., Ковалева С., Современный русский язык.-Ф.:
15. Кыргыздар, түзгөн: К.Жусупов.-Б.:1991
16. Кыргызча-орусча сөздүк, түзгөн:К.К.Юдахин.-Ф.1965
17. Мамлекеттик тилди жогорку окуу жайларында окутуунун типтүү программасы, түзгөн:С.Ибрагимов. -Б.: 2004.
18. Манас, I том. —Ф.:1980
19. Мезгил жана Алыкул, түзгөн: К.Жусупов.-Ф. 198
20. Орус элинин макал-лакаптары, түзүп которгондор: С.Шамбаев, С.Закиров.-Ф.:1976 .
21. Өмүрзакова Т., Курманжан датка. —Б.:2002
22. Русско-киргизский словарь, составители: Б.О.Орузбаева,Р.Х.Хван, Д.Ш.Шукуров, Ю.Я.Яншансин.-Ф.:1988
23. Тексттер жыйнагы, түзгөн: Б.Абдувалиева, Б.Секимова.Ош-1999
- 24.Тил жөнүндөгү макал-лакаптар жана учкул сөздөр, түзгөн: А.Жалилов, А.Абдиманап уулу. —Ош:2000
25. Умаров В.Б.Ой бермети-акыл шербети.- Ош-2005.
26. Үй тиричилигинин энциклопедиясы. —Ф.:1989

27 Шоокум:-Б.: №4, 2007

28. Эл таануу, түзгөндөр: Б.Кыдырбаева, Г.Токторбаева,
Турумбаева.- Б.:2007.

Баш сөз	3
Биринчи сабак	4
Экинчи сабак	7
Үчүнчү сабак	9
Төртүнчү сабак	12
Бешинчи сабак	15
Алтынчы сабак	17
Жетинчи сабак	19
Сегизинчи сабак	21
Тогузунчу сабак	25
Онунчу сабак	29
Он биринчи сабак	31
Он экинчи сабак	35
Он үчүнчү сабак	37
Он төртүнчү сабак	39
Он бешинчи сабак	42
Он алтынчы сабак	45
Он жетинчи сабак	48
Он сегизинчи сабак	51
Он тогузунчу сабак	54
Жыйырманчы сабак	57
Жыйырма биринчи сабак	60
Жыйырма экинчи сабак	65
Жыйырма үчүнчү сабак	67
Жыйырма төртүнчү сабак	71
Жыйырма бешинчи сабак	74
Жыйырма алтынчы сабак	78
Жыйырма жетинчи сабак	82
Жыйырма сегизинчи сабак	86
Жыйырма тогузунчу сабак	89
Отузунчу сабак	92
Отуз биринчи сабак	95
Отуз экинчи сабак	98
Отуз үчүнчү сабак	101
Отуз төртүнчү сабак	103
Отуз бешинчи сабак	105
Өтүлгөн материалдар боюнча тесттик суроолор	108
Сөздүк	127

939463